

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS
Uppsala Studies in Economic History, 76

Omslagsillustration: Monopolspelet, Hasbro Nordic.
Foto: Lars-Owe Wennman

Maria Axelsson

Ifrågasatta företagare

Konkursförvaltares syn på kvinnor och män
som företagsgäldenärer under 1900-talet

UPPSALA
UNIVERSITET

Doktorsavhandling för filosofie doktorsexamen i ekonomisk historia framlagd vid Uppsala universitet 2006

ABSTRACT

Axelsson, M. 2006: *Ifrågasatta företagare. Konkursförvaltares syn på kvinnor och män som företagsgäldenärer under 1900-talet. (Competent Business Owners? How Receivers Viewed Women and Men in Business Bankruptcy during the 20th Century)*. Written in Swedish with an English summary. Acta Universitatis Upsaliensis. *Uppsala Studies in Economic History* 76. 183 pp. Uppsala. ISBN 91-554-6517-X

The principle purpose of this thesis has been to study and analyse the conception of men and women in business bankruptcy during the 20th century. The analysis is built on a theoretical gender perspective and, combining this view and business and bankruptcy research, the thesis has focused on five themes: business networks, bank contacts, business competence, business characteristics and finally bankruptcy causes. These themes have been in focus when analysing bankruptcies in Uppsala 1920-1939, 1988, 1992 and 1996. A questionnaire- and interview study with receivers active in Sweden 2001 has also been carried out.

From the bankruptcy cases that have been studied, no specific gender differences have really been discovered. There were some variations between men and women, but it is very hard to claim that these are related to the sex of the debtor more than to the branch or to the individual. Changes from the inter-war period to the latter part of the 20th century are in these respects also small.

The image that the receivers gave through the questionnaire and interview study indicates on the other hand that there existed a conception that men and women seemed different as business owners. It is obvious that there were many receivers who thought that women were different from men in a situation of business bankruptcy, even though several of them stated that they did not believe in any gender differences.

Keywords: business bankruptcies, gender perspective, men and women in business, receivers, debtors, Uppsala, business networks, bank contacts, business competence, business characteristics, attitudes towards bankruptcies, bankruptcy causes, principal component analysis

Maria Axelsson, Department of Economic History, Uppsala University, Box 513, SE-751 20 Uppsala, Sweden

© Maria Axelsson 2006

ISSN 0346-6493
ISBN 91-554-6517-X

Printed in Sweden by Universitetstryckeriet, Uppsala 2006
Distributor: Uppsala University Library, Box 510, SE-751 20 Uppsala, Sweden

Innehållsförteckning

TABELL- OCH FIGURFÖRTECKNING	8
FÖRORD	13
KAPITEL 1 Ett genusperspektiv på företagare i konkurs	15
Kvinnligt och manligt företagande	16
Konkursoraker.....	21
Avhandlingens utgångspunkter	24
Nätverk	25
Bankkontakter	25
Formell och informell kompetens	26
Personliga egenskaper och inställning till konkurs	27
Konkursoraker	28
Syfte och operationalisering	29
Avhandlingens disposition	30
KAPITEL 2 Konkursakter och konkursförvaltare.....	31
Konkursakter	31
Enkät- och intervjuundersökning av konkursförvaltare.....	33
Enkätundersökningen	35
Intervjuer	36
Konkursprocessen.....	37
Regelverket.....	38
Konkursförvaltaren.....	38
KAPITEL 3 Konkurs och företag i Sverige och Uppsala under 1900-talet	45
Sveriges konkursutveckling.....	45
Uppsalas konkursutveckling.....	49
Företagandet i Sverige och Uppsala	51
Kvinnors och mäns företagskonkurser	55
KAPITEL 4 Handlares konkurser i Uppsala 1920-1939	59
Konkurser i Uppsala under mellankrigstiden	60
Civilstånd, verksamhet och konkurssökande.....	63
Bankkontakter, bokföring, vårdslöshet och brott.....	65
Konkursoraker.....	67
Slutsatser.....	72

KAPITEL 5 Företagsgäldenärer i Uppsala 1988, 1992 och 1996	74
Antal kvinnor och män	77
Företagsform.....	77
Branschtillhörighet	79
Konkursförvaltarens kön	81
Gäldenärerna.....	81
Ålder.....	82
Tidigare konkurs	82
Ansökan om konkurs	83
Brott.....	85
Konkursorsaker.....	87
Några fallstudier av företagsgäldenärer	90
Nätverk	91
Bankkontakter	92
Kompetens.....	93
Egenskaper	94
Konkursorsaker	95
Slutsatser.....	97
KAPITEL 6 En jämförande analys av kvinnors och mäns företags- konkurser i Uppsala mellan 1920- och 30-tal och 1980- och 90-tal	100
Uppsalas konkurser från mellankrigstid till sent 1900-tal	100
Principalkomponentanalys – en statistisk metod	104
Principalkomponentanalys av handlares konkurser i Uppsala åren 1920- 1939	106
Principalkomponentanalys av företagskonkurser i Uppsala åren 1988, 1992 och 1996	110
Slutsatser.....	113
KAPITEL 7 En kvantitativ studie av konkursförvaltares syn på kvinnor och män som företagsgäldenärer	115
Konkursförvaltarenkäten	115
Konkursförvaltarnas ålder	118
Konkursförvaltarnas erfarenhet av kvinnliga gäldenärer.....	122
Konkursförvaltarnas verksamhetsområde	127
Slutsatser.....	132
KAPITEL 8 En kvalitativ studie av konkursförvaltares syn på kvinnor och män som företagsgäldenärer	135
Nätverk och bankkontakter.....	136
Nätverk	136
Bankrelationer	137
Kompetens	139
Egenskaper och inställning till konkurs.....	141
Konkursorsaker.....	142
Slutsatser.....	144

KAPITEL 9 Ifrågasatta företagare.....	146
Nätverk	147
Bankkontakter.....	149
Kompetens.....	149
Egenskaper och inställning till konkurs.....	151
Konkursor saker.....	152
Slutord	153
BILAGA 1 Brev till konkursförvaltarna.....	155
BILAGA 2 Enkät till konkursförvaltare	156
BILAGA 3 Enkätresultat	164
BILAGA 4 Företagsgäldenärer i Uppsala 1920-1929	167
SUMMARY.....	170
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	180

Tabell- och figurförteckning

Tabeller

Tabell 2.1 <i>Antal konkursförvaltare som inte önskade/önskade vidareutbilda sig (n=267).</i>	40
Tabell 3.1 <i>Mantalskrivna handelsidkande i Sverige 1900-1915, antal och andel.</i>	52
Tabell 3.2 <i>Mantalskrivna handelsidkande i Uppsala län 1915, antal och andel.</i>	52
Tabell 3.3 <i>Uppskattningar för antalet kvinnliga företagare år 1910, 1930 och 1950 samt dess andel på arbetsmarknaden.</i>	52
Tabell 3.4 <i>Antal konkurser i enskilda firmor 1997-2003, ägda av män och kvinnor.</i>	56
Tabell 3.5 <i>Antal handlagda konkurser där gäldenären varit en kvinna, antal konkursförvaltare samt procentuell fördelning. (n=285)</i>	57
Tabell 3.6 <i>Konkursförvaltarnas bedömning av kvinnornas företagskonkurser fördelad på branscher. (n=266)</i>	58
Tabell 4.1 <i>Uppsalas konkurser 1920-1939 fördelade på konkurstyp, antal och andel av samtliga konkurser.</i>	60
Tabell 4.2 <i>Uppsalas konkurser 1920-1939 fördelade på kön och konkurstyp, antal och andel av kvinnors och mäns konkursantal.</i>	61
Tabell 4.3 <i>Uppsalahandlarnas konkurser 1920-1939 och de som valts ut för studien.</i>	62
Tabell 4.4 <i>Verksamhetsinriktning för handlarnas företag, antal.</i>	64
Tabell 4.5 <i>Handlarnas bokföringsstatus, antal (procentl).</i>	65
Tabell 4.6 <i>Misstanke om vårdslöshet mot borgenärer och annat brott. Antal och andel av totala antalet konkurser för respektive kön.</i>	66
Tabell 4.7 <i>Orsaker till handlarnas konkurser i Uppsala 1920-1939.</i>	68
Tabell 4.8 <i>De vanligaste konkursorsakerna för mellankrigstidens handelskonkurser i Uppsala, fördelade på år och kön.</i>	72
Tabell 5.1 <i>Antal konkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996.</i>	76
Tabell 5.2 <i>Antal kvinnor och män som företagsgäldenärer i Uppsala 1988, 1992 och 1996 (andel inom parentes).</i>	77
Tabell 5.3 <i>Kvinnors och mäns konkurser fördelade på företagsform, Uppsala 1988, 1992, 1996, i procent.</i>	79

Tabell 5.4 Kvinnors och mäns konkurser fördelade efter branschtillhörighet, Uppsala 1988, 1992, 1996, i procent.....	80
Tabell 5.5 Kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996 fördelade på konkursförvaltarens kön, antal (procent).	81
Tabell 5.6 Kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988 och 1996 fördelade på gäldenärens ålder vid konkurs, antal (procent). (n=180)	82
Tabell 5.7 Tidigare konkurs, antal och procent av respektive grupp kvinnor och män.....	83
Tabell 5.8 Kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996 fördelade på konkurssökande, antal, (procent).....	85
Tabell 5.9 Antal kvinnor och män (och andel av totala antalet kvinnor respektive män) som misstänktes för bokföringsbrott, i konkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996.	86
Tabell 5.10 Antal kvinnor och män (och andel av totala antalet kvinnor respektive män) som misstänktes för andra brott än bokföringsrelaterade, i konkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996.	86
Tabell 5.11 Antal kvinnor och män (och andel av det totala antalet kvinnor respektive män) som konkursförvaltarna anser bör utredas för näringsförbud, i konkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996.....	87
Tabell 5.12 Konkursförvaltarnas orsaksangivelser för kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag i Uppsala 1988, 1992, 1996, i procent.	88
Tabell 5.13 Konkursförvaltarnas orsaksangivelser för kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag i Uppsala uppdelat på per år 1988, 1992 och 1996, i procent.	89
Tabell 5.14 1992 års fallstudies gäldenärer och deras lån i banker.	92
Tabell 7.1 Antal och andel handlagda kvinnliga företagare i konkurs i förhållande till konkursförvaltarnas ålder. (n=285).....	118
Tabell 7.2 Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har annorlunda nätverk än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=248).....	119
Tabell 7.3 Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har en annat typ av bankkontakter än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=258)	120
Tabell 7.4 Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har mindre kompetens än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=259).....	121
Tabell 7.5 Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkurs än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=252).....	121

Tabell 7.6 <i>Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda orsaker till konkurs än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=255)</i>	122
Tabell 7.7 <i>Antal handlagda kvinnliga företagare i konkurs i förhållande till konkursförvaltarnas verksamhetstid i år, medel samt median. (n=285)</i>	123
Tabell 7.8 <i>Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har annorlunda nätverk än män, grupperat efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=245)</i>	124
Tabell 7.9 <i>Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har olika typer av bankkontakter än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=252)</i>	125
Tabell 7.10 <i>Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har mindre kompetens än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlag, antal(procent). (n=256)</i>	125
Tabell 7.11 <i>Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkurs än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=249)</i>	126
Tabell 7.12 <i>Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda orsaker till konkurs än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=253)</i>	126
Tabell 7.13 <i>Konkursförvaltarna uppdelade på kön och storlek på verksamhetsområde, antal (procent). (n=286)</i>	128
Tabell 7.14 <i>Konkursförvaltarnas genomsnittliga yrkesverksamma tid i förhållande till deras verksamhetsområde. (n=283)</i>	128
Tabell 7.15 <i>Handlagda kvinnor i företagskonkurs i förhållande till storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=284)</i>	128
Tabell 7.16 <i>Kvinnors företagskonkurser, branschfördelade, i förhållande till storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområden, procent. (n=286)</i>	129
Tabell 7.17 <i>Konkursförvaltarnas enkätsvar till påståendet om att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda nätverk än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=247)</i>	129

Tabell 7.18 Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har andra typer av bankkontakter än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=256).....	130
Tabell 7.19 Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har mindre kompetens än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=257)	130
Tabell 7.20 Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkurs än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=253)	131
Tabell 7.21 Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda orsaker till konkurs än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=253).....	132
Tabell 8.1 De intervjuade konkursförvaltarnas svar på enkätens påståenden i procent, inom parentes samtliga konkursförvaltares enkätsvar i procent.	135
Tabell B1. Antal handlagda konkurser där gäldenären varit en kvinna, antal svarande konkursförvaltare samt procentuell fördelning av de svarande.....	164
Tabell B2. Kvinnors nätverk ser annorlunda ut än mäns.....	165
Tabell B3. Kvinnor har en annan typ av relation till banker än män.....	165
Tabell B4. Orsaken till konkursen skiljer sig mellan män och kvinnor.....	165
Tabell B5. Kvinnor som går i konkurs är inte lika kompetenta som män...	166
Tabell B6. Inställningen till konkurs skiljer sig mellan män och kvinnor. .	166

Figurer och diagram

Diagram 2.1 Antal konkurser som konkursförvaltare i juni 2001 bedömt sig hantera per år.....	41
Diagram 2.2. Antal aktiva år som konkursförvaltare i juni 2001, fördelade på femårsintervall.....	42
Diagram 2.3 Konkursförvaltarnas ålder i juni 2001, fördelad på femårsintervall.....	43
Diagram 3.1 Samtliga konkurser i Sverige, 1866-2005.	46
Diagram 3.2 Indexerade tal för företagskonkurser i Sverige, Uppsala län, Stockholms län och Jämtlands län åren 1982-2005. Basår 1985 (=100).	50
Figur 6.1 Principalkomponentanalys för handelskonkurser i Uppsala 1920-1939.....	107

<i>Figur 6.2</i> Principalkomponentanalys för handelskonkurser i Uppsala 1920-1939, variablerna kön, handelsverksamhet, tidigare konkurs samt orsaksförklaringarna.....	109
<i>Figur 6.3</i> Principalkomponentanalys för företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996.....	111
<i>Figur 6.4</i> Principalkomponentanalys för företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996, variablerna kön, handelsverksamhet, tidigare konkurs samt orsaksförklaringarna.....	113

Förord

Mitt motto under forskarutbildningen har varit att arbeta efter noggrant uppförda planer och ha så roligt som möjligt! Ett antal arbetsscheman, reviderade vid ett otal gånger, och många roliga tillställningar och skratt senare är jag alltså färdig med utbildningen och avhandlingen! Svårt att förstå att det verkligen är sant! Planeringen har fungerat i det stora hela och roligt har jag verkligen haft, även om inslag av skrivkramp, prestationsångest och stress också varit närvarande under vägen.

Mina arbetsplaner hade inte gått att följa om jag inte haft en enormt engagerad, entusiasmerande och vänlig handledare. Ett stort tack till Mats Larsson för alla pratstunder om stort och smått. En god egenskap hos en handledare är att få en förvirrad doktorand som känner sig mycket liten på jorden att finna förnyad kraft och mod. Sådan har Du varit och jag är otroligt tacksam för allt slit du gjort med att hjälpa mig genom avhandlingsarbetet.

Jag hade definitivt inte haft så roligt utan Dig Karin, min trogna följeslagare och vän. Vi har varit engagerade i många festligheter såväl som för oss viktiga förändringsarbeten på institutionen. Men främst har vi delat många timmars prat och skratt. Tack för att du varit ett stort stöd och viktig för min utveckling till forskare och medmänniska.

Inom ramen för den seminarieserie som jag ingått vill jag särskilt tacka Hilda Hellgren, som var anledningen till att jag överhuvudtaget började på forskarutbildningen; Anders Sjölander, som alltid med stort engagemang har diskuterat min forskning och kommit med tips; Lasse Fälting, som också varit min informella pedagogiska mentor; Ylva Hasselberg, en genomanalytisk hjälp och sångkamrat; Tom Petersson, en ärlig kritiker med många idéer och Torbjörn Engdahl, som även bistått med stor hjälp i egenskap av biträdande handledare. Jag vill också tacka Kristina Furusten, som ingått i samma projekt som jag. Vi delade framförallt några intensiva arbetsveckor med enkät- och intervjustudier, det var en lärorik och kul tid!

Min arbetssituation har underlättats av de många kollegor som finns på institutionen som i seminarierummet, vid fikabordet, i korridoren eller vid kopian bidragit med visat intresse, goda synpunkter och stor uppmuntran. Till alla Er vill jag också skänka ett stort tack. Ni är alltför många för att namnge i detta sammanhang men jag vill att ni ska veta att jag inte skulle ha klarat detta lika bra utan er! Några som jag helt enkelt måste tacka mer personligt är Julia Peralta, Sara Flygare, Tomas Matti och Viktoria Bergström – ni

har alla varit mycket betydelsefulla för mig här på institutionen. Anna Brismark har också varit en räddare i nöden på sluttampen, tack för det!

I slutskedet är det några som bidragit med extra stora insatser för att få boken klar. Jag vill då inleda med att tacka Silke Neunsinger och Viktoria Bergström för en förtjänstfull opponering vid Högre seminariet. Sedan har manuset genomarbetats med hjälp av Tom Peterssons, Lynn Karlssons och Karin Ågrens hjälp. Tack för det! Pernilla Jonsson och Dan Bäcklund ska också ha ett stort tack i rollerna som mina kvantitativa metodexperter. I dessa frågor har Dag Sörbom från Statistiken (Institutionen för informationsvetenskap) bidragit med värdefull hjälp.

Tack Lynn Karlsson för att du inte blir trött på en datorokunnig människa som jag, det har blivit några vändor till ditt rum under åren. Men du har också hjälpt mig med andra angelägenheter som underlättat arbetsron. För detta vill jag också tacka Birgitta Ferm, som alltid bistått med hjälp av diverse administrativa frågor.

Under mina första tre år var jag finansierad av Insamlingsstiftelsen för nödlidande fordringar (Nödfor) vars ändamål var att främja forskning inom konkursområdet. Mitt sista år har finansierats av universitetet. Tack för uppehållet!

Utanför institutionen vill jag framförallt tacka Anna, Tove, Linda, Christina och Malin som alla varit engagerade på ett eller annat sätt i min doktorandtid. Nu är jag äntligen i mål!

Jag vill förstås också tacka mina föräldrar Barbro och Erik. Ni har inte bara varit intresserade och uppmuntrande utan också konkret hjälpt mig i mitt arbete med principalkomponenter, läsning och diskussioner, tack för det – ni är ovärderliga! Mina bröder Fredrik och Anders och syster Klara är mig alltid nära och även ni har varit underbara trots mitt tjat om konkurser hit och genusteorier dit, tack för att ni står ut! Till denna grupp hör även Eleonora och Johan!

Sist vill jag ge mitt största tack till min älskade make, Jens och vår lilla Emma som båda gör mitt liv så lyckligt. Jens, du har stött och blött den här doktorandgrejen och helhjärtat uppmuntrat mig till att få avhandlingen färdig. Boken är tillägnad er!

Uppsala, vintervåren 2006

Maria Axelsson

KAPITEL 1

Ett genusperspektiv på företagare i konkurs

Trots att kvinnor har samma möjligheter att driva ekonomisk verksamhet i Sverige så är antalet kvinnor som äger och driver företag färre än antalet män. Kvinnans traditionella arbetsmarknad inom den offentliga sektorn har under de senaste decennierna beskrivits och detta har inneburit att många kvinnor blivit arbetslösa och/eller tvingats acceptera deltidsarbete. Många akademiker, både kvinnor och män, har samtidigt haft svårt att komma in på arbetsmarknaden, vilket stimulerat den allmänna diskussionen om företagsklimatet i Sverige. I flera rapporter och utredningar kring företagande framhålls vikten av ny- och småföretagandet som en del i en strävan efter att minska arbetslösheten.¹

Kvinnor har länge varit anonyma som företagare dels på grund av att de inte har studerats närmare, dels för att kvinnor varken av forskare eller i samhället i allmänhet setts som företagare. Den låga andelen kvinnliga företagare i Sverige kan inte direkt förklaras av de formella villkor som styr företagandet. I Sverige är kvinnor och män lika inför lagen. Det är snarare på det informella planet som man bör söka förklaringen till att kvinnor inte startar och driver företag i samma utsträckning som män. I tidigare forskning har man funnit att företagandet är manligt kodat både av samhället i stort, näringslivets representanter och forskare. Bilden av företagaren som en man är tydligt förankrad i samhällets normer. Denna bild konstrueras i samhället och är uppbyggd av föreställningar om vad som är ”naturligt” för och förväntas av en företagare. I praktiken kan detta tolkas som att det är mer ”naturligt” för män att starta och driva företag medan det är förknippat med outtalade hinder för kvinnor. I denna avhandling avser jag att analysera förekomsten av en manlig företagarnorm och om kvinnor betraktas som annorlunda företagare än männen. Det vill säga om kvinnor särbehandlas på grund av sitt kön.

För att komma åt kvinnor och män som drivit företag fokuserar denna avhandling på företagskonkurser under 1900-talet. Detta är en kategori företagare som inte i någon större utsträckning tidigare analyserats utifrån ett genusperspektiv. Oavsett kön har de företagare som gått i konkurs med sina verksamheter fallit utanför en typ av företagarnorm. Det är dessa företags-

¹ Se till exempel Holmquist – Sundin (2002), Näsman (2000), NUTEK (2003).

gäldenärer som här skall analyseras i syfte att lyfta fram olika föreställningar om kvinnligt och manligt företagande.²

En av de aktörer som är central i en konkurssituation är konkursförvaltaren, som genom sitt arbete kommer i kontakt med många olika typer av företagare. När ett företag går i konkurs, på grund av att det inte klarar av att betala sina skulder, möts företagsgäldenären av denne förvaltare. Han eller hon skall genom utredning fördela konkursboets tillgångar mellan borgenärer och utreda om det föreligger brottsliga handlingar inom konkursen och av gäldenären. Vidare försöker konkursförvaltaren att bestämma möjliga orsaker till konkursen. I mötet mellan gäldenär och konkursförvaltare skapas bilden av en företagare och på olika sätt kan detta påverka både konkursförvaltarens föreställningar om företagare och företagsgäldenären blir definierad som en bättre eller sämre företagare. En analys av konkurser och dess aktörer kan påtagligt bidra till att öka förståelsen av kvinnor och män som företagare. Dessutom är konkursförvaltaren en viktig aktör för skapandet av de föreställningar som finns i samhället om företagare och deras agerande.

Kvinnligt och manligt företagande

I föreliggande studie av synen på kvinnor och män i företagskonkurs fungerar den genusteoretiska utgångspunkten som en viktig avstamp till empirin. Den är både en metodologisk och vetenskaplig ram och en analyshjälp i tolkningsarbetet. Genusforskning grundas i att könet spelar en roll för konstruktionen och funktionen av samhällen, skriver företagsekonomen Anna Wahl.³ Detta uttrycks också bland annat av historikern Yvonne Hirdman som menar att begreppet genus refererar till föreställningar om manligt och kvinnligt. Utifrån hennes resonemang är genus en socialt konstruerad föreställning som formar människor till män och kvinnor och styr deras handlande. Genusystemet styrs, enligt Hirdman, av två logiker; åtskiljandets logik (dikotomi) och den manliga normens logik (hierarki). Dessa logiker innebär att kvinnor och män återfinns inom skilda delar av samhället. Den hierarkiska dimensionen innebär att mannen är norm och värderas högre än kvinnan. Den rådande genusordningen, som män och kvinnor föds in i, begränsar båda könen handlingsmöjlighet och styr deras sociala praktik.⁴

² I föreliggande studie utgör kön en undersökningskategori. Jag kommer i avhandlingen att använda begreppen "kvinnor och män som företagare" och "kvinnliga och manliga företagare" som synonymer. Då jag använder begreppen "kvinnliga och manliga företagare" är de kopplade till det biologiska könet, i de fall där det inte framgår annat.

³ Wahl (1998), s. 25.

⁴ Hirdman (1994). Se även Norlander (2000), s. 4 ff. Hon diskuterar Hirdmans teorier och utvecklar denna i sin studie av kvinnor som företagare.

Genusforskning har vunnit ökat intresse under de senaste decennierna.⁵ Att använda ett genusperspektiv i forskning innebär att relationen mellan män och kvinnor är i centrum för analysen. Grunden till denna relation utgörs av maktförhållandena mellan könen.⁶ Ett motiv till forskning om genusrelationer är att denna bidrar till ökad kunskap som kan leda till förändringar i samhället och förbättrade förhållanden för både män och kvinnor.⁷ Genom att studera företagskonkurser och konkursförvaltares föreställningar om gäldenärer utifrån ett genusperspektiv kan de informella regler som existerar bli synliga.

Vid en analys av konkursförvaltarnas föreställningar om kvinnor och män som företagsgäldenärer är olika uttalanden och språket i centrum. I språket kan man, enligt historikern Joan Scott, studera hur människor föreställer sig livet och världen. Enligt henne kan en analys av språket öka förståelsen för genuskonstruktioner. Uppmärksammandet av hur språket ger mening kan också leda till upptäckten av det sociala könet som alltså antas påverka hur män och kvinnor kan agera.⁸ Även företagsekonomen Elisabeth Sundin lyfter fram språkets betydelse för genusanalyser. Hon hävdar att språkets användning spelar en stor roll för föreställningar på individ- grupp- och samhällelig nivå. Hon konstaterar även att språkbruket kring företagande uppfattas som manligt förankrat.⁹ Detta innebär att de utsagor som skall analyseras i denna avhandling fokuserar på bland annat ordval och formuleringar. Dessa kan vara kopplade till det kön som den person som utformar utsagan har eller det kön som den omtalade i utsagan har.

Många av de forskare som analyserar kvinnor som företagare inleder sina diskussioner med att peka på att de kvinnobilder som förmedlas inte alltid är kopplade till empiriska belägg. Företagsekonomerna Carin Holmquist och Elisabeth Sundin menar att den allmänna företagsforskningen upprätthåller bilden av företagaren som en man.¹⁰ I början av 1980-talet startades därför ett forskningsprojekt av dessa två företagsekonomer som behandlade kvinnor

⁵ Se t.ex. artiklarna i Rapport III från Nordiska historikermötet 1994 som behandlar kvinnohistoriens utveckling.

⁶ Hedenborg - Wikander (2003), s. 20 ff.

⁷ Pettersson (2000), s. 12.

⁸ Scott (1989). Scott vill skriva om arbetarhistorien utifrån de könskoder som fanns i samtiden. Dessa koder menar hon att man kan se genom att problematisera och undersöka språket. Förr har könsskillnaderna osynliggjorts och klass har setts som en universell kategori men egentligen har historieskrivningen handlat om en maskulin konstruktion.

Inger Humlesjö har använt detta angreppssätt i sin artikel "Manlighetskonstruktion i arbetarhistoria och fackföreningar", i *Häftet för kritiska studier* 1997:3. Hon utvecklar Scotts idéer och fördjupar frågeställningen om vilken typ av manlighet som konstruerar historieskrivningen. Humlesjö vill lyfta fram den diskursiva sidan av historieskrivningen. Vid hennes analys av den tidigare forskningen framkommer att kunskapen har begränsats till mäns förhållanden och bidragit till att mäns tolkningar framstått som allmängiltiga.

⁹ Sundin (2002), s. 41 f.

¹⁰ Holmquist - Sundin (2002), s. 22.

som företagare. De pekade på att kvinnor varit osynliga i tidigare forskning om företag men även i den samhälleliga bilden av företagare. Företagande kvinnor var i antal och betydelse kraftigt underskattade, hävdade Holmquist och Sundin.¹¹ En orsak till att kvinnor som företagare inte uppmärksammats är att forskning kring företagande främst inriktats på stora och framgångsrika företag medan kvinnor framförallt varit verksamma inom småföretagande. Entreprenörforskaren Karl Gratzer menar att kvinnor var uteslutna från företagaryrket på grund av lagstiftningen, utbildningssystemet och av ideologiska skäl under 1800-talet. Detta skulle då ha lett till att det moderna affärsföretagandet blivit ett viktigt uttryck för mäns ekonomiska makt.¹²

Sverige utvecklades från jordbrukarsamhälle till industrisamhälle under andra hälften av 1800-talet och början av 1900-talet. Denna övergång innebar en urbanisering som bidrog till att samhällets struktur förändrades. En ny efterfrågan växte fram som skapade utrymme för nya företag, framförallt inom handel och service. Även om lagstiftningen länge hindrade kvinnors företagande fanns det undantag. Änkor fick till exempel ofta särskilda tillstånd att bedriva näringsverksamhet som deras män tidigare drivit eller som de själva initierade för sin försörjning.¹³

År 1846 tillkom en ny näringslagstiftning som ökade möjligheterna för män att starta företag inom flera verksamhetsområden. Men denna innebar inte att kvinnor fick ökade rättigheter att bedriva företag. Först i och med 1864 års reform släpptes hela marknaden fri och formellt kunde då både män och kvinnor driva rörelse med förbehållet att gifta kvinnor var tvungna att ha sin makes tillstånd. Först 1920 blev alla kvinnor myndiga och kunde starta och driva företag oberoende av civilstånd.¹⁴

Att företagandet blev manligt definierat beror, enligt Sundin, på arbetets uppdelning i samhället, där kvinnor på arbetsmarknaden i allmänhet återfunnits inom den offentliga sektorn medan män i högre grad återfunnits inom den privata sektorn, där det också har ansetts lättare att starta eget företag. I och med att mannen blivit den naturliga normen för företagandet har kvinnan betraktats som ett främmande inslag, trots att det faktiskt finns ett stort antal kvinnliga företagare. Normen är skapad utifrån mannen och jämförelser mellan företagare utgår från den manliga förebilden. I den tidigare forskningen om kvinnor och företagande lyfts flera bilder fram av hur aktörer (politiker, forskare, investerare och företagare) anser att kvinnor skiljer sig från män.¹⁵

Holmquist och Sundin påpekar att det kvinnliga företagandet inte är något entydigt. Det finns företagande kvinnor av ett flertal olika slag. En jäm-

¹¹ Holmquist - Sundin (1989).

¹² Gratzer (1998), s. 166.

¹³ Sundin (1995), s. 65 ff.

¹⁴ Bladh (1997), s. 131 ff., Asplund (1984), s. 22.

¹⁵ Sundin (2002), s. 29 ff.

förelse mellan män och kvinnor som företagare visar på många likheter men även på olikheter.¹⁶ Kvinnor utgjorde 1980 cirka 25 procent av alla företagare i Sverige. Hälften av dem drev företaget tillsammans med sina män och de flesta var i yngre medelåldern. De kvinnliga företagarna återfanns inom i princip samtliga branscher även om majoriteten drev handel- och tjänsteföretag. Den största delen var verksamma i storstäder och i företagstäta bygder. En viktig skillnad mellan de företagande männen och kvinnorna var att kvinnorna oftare hade sociala motiv till att de startat företag och lägre tillväxtambitioner än män. Detta var emellertid inte lika tydligt i de fall där både kvinnor och män var verksamma inom samma bransch och region. Det fanns även skillnader mellan olika grupper av kvinnor och då verkade utbildningsgraden spela en stor roll.¹⁷

I en senare studie, inom ramen för forskningsprogrammet FEM (Female Entrepreneurship and Management), presenteras företagsuppgifter från år 2002 som visar att mellan 25 och 30 procent av alla företagare var kvinnor. Andelen kvinnor bland företagarna har ökat långsamt, vilket enligt Holmquist och Sundin bekräftas av att kvinnor 2002 stod för 30 procent av nyföretagandet. I de regioner som hade en hög benägenhet att driva företag var också andelen kvinnliga företagare hög.¹⁸

Uppgifter om nyföretagandet år 1999 visar att kvinnor framförallt startar företag inom vissa branscher. Detta kan bero på att den offentliga sektorns omvandling har öppnat nya möjligheter till företagande och uppmuntrat kvinnor att starta egna företag efter uppsägning från den offentliga sektorn. Främst startade kvinnor företag inom verksamheter med personliga tjänster inklusive hälsovård (38 procent av de nyföretagande kvinnorna) och finansiella tjänster (31 procent) följt av företag inom detaljhandeln (21 procent). Den bransch där andelen kvinnor som startade företag var lägst var byggnadsverksamhet (1 procent). Motiven för att starta eget företag har, som tidigare nämnts, skiljt sig mellan män och kvinnor. Medan kvinnorna vill ”förverkliga sina idéer” och ”arbeta för sig själva” har männen mer uttryckt ett intresse för att tjäna mycket pengar (17 procent av männen och 10 procent av kvinnorna). Män har dessutom som företagare i större utsträckning än kvinnor lyft fram en önskan att expandera medan kvinnorna prioriterat kombination av arbete och familj.¹⁹

En förklaring till den låga andelen kvinnliga chefer i Sverige har ansetts vara de attityder och värderingar som finns hos kvinnor, män och inom den miljö de agerat.²⁰ Detta förhållande är också relevant i diskussionen kring synen på företagandet som ett manligt fenomen. I samband med en sådan

¹⁶ Holmquist – Sundin (1989).

¹⁷ Holmquist – Sundin (2002), s. 11ff.

¹⁸ Holmquist – Sundin (2002), s. 13 ff.

¹⁹ Holmquist – Sundin (2002), s. 16 ff.

²⁰ Asplund (1984), s. 30.

diskussion framkommer flera föreställningar kring kvinnors företagande. Dessa handlar bland annat om att kvinnor ses som försiktigare än män och att de, till skillnad från männen, helst inte vill låna pengar. Och om de lånar pengar så lånar de mindre belopp än männen. Sådana påståenden återfinns hos såväl företagare och bankrådgivare som forskare trots att de empiriska beläggen inte alltid är starka.²¹ Dessutom framkommer det i flera studier att kvinnor och män har olika sätt att uttrycka sig om sitt eget företagande och sin roll som företagare. Kvinnor talar till exempel lågmält, vilket kan ge ett intryck av dåligt självförtroende och det kan i sin tur uppfattas som negativt av finansiärer och rådgivare.²²

I företagsekonomen Birgitta Näsman's studie behandlas kvinnors företagande inom mansdominerade branscher. Hon intervjuade ett 50-tal kvinnor och menar att en förutsättning för att dessa kvinnor överhuvudtaget blev företagare var att deras relationer till pappan varit god och att de värderats lika högt som pojkar under sin uppväxt. Näsman menar också att dessa kvinnor genom sitt företagande inom manligt dominerande branscher förändrat genussystemet i samhället eftersom de på detta sätt har brutit mot traditionens företagsstrukturer. Trots detta verkar det som att de kvinnor hon intervjuat fortfarande satte de sociala motiven över de ekonomiska i företagsverksamheten.²³ Detta bekräftar Holmquists och Sundins resultat om att kvinnliga företagares motiv att starta och driva företag är annorlunda än männens.

Den genomgående frågan i den företagsrelaterade forskningen som refererats ovan är varför så relativt få kvinnor är företagare. Svaren kretsar kring historia och tradition inom lagstiftning, näringslivs- och arbetsmarknadsstrukturer. Den låga andelen kvinnliga företagare kan också förklaras av de värderingar och attityder om företagande som existerar i samhället.

Det saknas emellertid ett tillförlitligt material för att göra heltäckande analyser av synen på företagaren ur genusperspektiv. Med denna avhandling vill jag på ett konsekvent sätt problematisera män och kvinnor som företagare, samtidigt som fokus sätts på ett område som inte tidigare varit föremål för genuserorienterad analys – konkurser hos företagare av olika kön. I de offentliga konkursakterna återfinns information om företaget och företagaren utifrån konkursförvaltarnas utredningar. Detta material är alltså skapat för ett annat ändamål än för genusanalyser vilket gör det extra intressant att studera utifrån ett genusperspektiv.

²¹ Persson – Örtenblad (1996), s. 137. Hult (1996), s. 89.

²² Persson – Örtenblad (1996), s. 136.

²³ Näsman (2000).

Konkursorsaker

Konkurs drabbar den person eller det företag som inte klarar av att betala sina skulder under en längre period. Sverige har relativt sett haft fler konkurser än andra länder i västvärlden²⁴. Detta är en anledning till att konkurser kommit att intressera allt fler forskare under senare år. Konkurser är också ett aktuellt forskningsområde för företagsforskare som vill utvärdera varför vissa företag överlever och andra inte.²⁵

I en konkursutredning åligger det konkursförvaltaren att redogöra för troliga orsaker till att företaget gått i konkurs. Det finns flera studier av orsaker till konkurser, både för stora och små svenska företag. Dessa orsaksanalyser har emellertid inte genomförts med ett problematiserande av kön utan utgår från att alla gäldenärer har samma förutsättningar och möjligheter. Företagsanalyser handlar dessutom oftast om konkurser i aktiebolag där genusaspekten är betydligt mer otydlig eftersom företaget inte är direkt knutet till en person.

I stora drag kan de sätt varpå konkurser förklaras delas upp i två kategorier; 1) individbetingade samt 2) miljö- och situationsbetingade. Ett individorienterat perspektiv ser företagsledningens kompetens respektive inkompetens som en huvudorsak till företagets framgång och misslyckande. Med det andra perspektivet ses organisationers beteenden som bestämda av externa faktorer som företagsledningen saknar kontroll över.²⁶ De individrelaterade och strukturrelaterade orsaksförklaringarna konkurrerar inte med varandra utan är kompletterande. Fallstudier på mikronivå har visat att många företagare ser huvudorsaken till konkurs som externt betingad. Detta stämmer illa med den företagsekonomiska forskning som menar att konkurser oftast orsakas av inkompetens hos ledningen.²⁷

I ekonomen Gösta Kedners studie från 1975 konstaterades att de flesta konkursorsaker kan härledas till interna faktorer i företaget, det vill säga de var individbetingade. Han menade således att det fanns starka samband mellan bristande kompetens hos företagsledningen och företagsmisslyckandet.²⁸

Statens industriverk (SIND) gav 1985 ut rapporten *Konkursutredningen* i syfte att förklara den ökande konkursfrekvensen.²⁹ Utredningen ger flera exempel på interna och externa konkursorsaker. Rapporten visar att konkursutvecklingen främst kopplades till interna, individorienterade, förhållanden i företaget och att misslyckanden kan härledas till bristande företagskompetens. Orsaker kan till exempel vara att företagsledaren inte haft

²⁴ Gratzter – Sjögren (1999), s. 14 f.

²⁵ T ex. Koponen (2003).

²⁶ Gratzter (1999), s. 134 ff.

²⁷ Gratzter – Sjögren (1999), s. 391 ff.

²⁸ Kedner (1975), s. 160.

²⁹ SIND (1986). Företagskonkurser under åren 1982-1983 undersöktes och på en mer detaljerad nivå studerades företag inom tillverknings- och byggindustrin.

tillräcklig erfarenhet av att driva företag, inte haft tillräckliga kunskaper eller förmåga att planera och följa upp företagets ekonomi. Brist på tid eller kunskaper att marknadsföra företagets produkter anfördes också som möjliga konkursorsaker. Företagsledaren kan vidare allmänt ha varit alltför optimistisk i sina ansträngningar att få företaget att expandera och därför ha tagit alltför stora risker. Brist i erfarenhet och kunskap kan också ha påverkat företagsledarens förmåga att förutse och möta förändringar i företagets omvärld. Detta gällde framförallt nystartade företag som gått i konkurs. Sammanfattningsvis visade utredningen att det ökande antalet konkurser var kopplat till en mängd samverkande faktorer såväl inom som utom företaget och att förändringarna ledde till större krav på företagsledaren och dennes kompetens. Snabbt ändrade förhållanden ställde i sin tur högre krav även på banker och andra kreditgivare i deras bedömning av det enskilda företaget. Enligt utredningen var det uppenbart att vissa konkurser var onödiga. En hel del av de företag som gick i konkurs skulle med hjälp, när det gällde framförhållning och förmåga att omsätta marknadens signaler till konkreta affärsidéer, ha klarat sig ur sin kris.³⁰

Konkursforskning som behandlat mikroekonomiska samt sociala och psykologiska orsaker till konkurser, tillhör de mer individorienterade konkursorsakerna. För att undersöka vad som ansågs leda företag till krissituationer genomförde psykologen Lisbeth Hedelin en enkät- och intervjuundersökning med bankmän, revisorer och insolventa småföretagare.³¹ Småföretagares personlighet, riskattityder, krisreaktioner och krisbeteenden kan formas av företagets finansiella krissituation, menar Hedelin. Dessa faktorer relaterar hon till långgivares kreditbeslut. En faktor som påverkar detta beslut är det intryck som den som beviljar kredit får av den sökande.³²

Hedelins undersökning visar att de intervjuade såg många orsaker till konkurserna; en krympande marknad, ökad konkurrens, likviditetsbrist, höga räntekostnader, låga vinstmarginaler, samhällliga och politiska problem, frånvaro av en bra affärsidé och frånvaron av en bra företagsledning är några exempel. Hedelins resultat pekar också på att det var lättare för externa analytiker att döma småföretagare som inkompetenta än att betrakta dåliga villkor för företaget som en konkursorsak. Småföretagarna själva var emellertid på det hela taget inställda på att försvara sig när det gällde att ange orsakerna till de finansiella problemen. De tenderade att se problemen som externa och förnekade sitt eget ansvar.³³

Bankmännen hade ofta en pessimistisk syn på företagens möjligheter att överleva, medan revisorerna visade sig vara något mer positiva och ofta engagerades i småföretagarnas försök att rädda företagen. En förklaring till

³⁰ SIND (1986).

³¹ Hedelin (1999).

³² Hedelin (1999), s. 223.

³³ Hedelin (1999), s. 245 ff.

dessa olika ställningstaganden kan vara att de olika aktörerna inte hade tillgång till samma information och att de hade olika roller att spela, menar Hedelin.³⁴

En undersökning som behandlar utlandsfödda företagare i Sverige i konkurs har genomförts av juristen Anette Tegnemo. Syftet med undersökningen var att analysera om de svenska rättsreglerna och småföretagandets villkor utgjorde särskilda hinder för utlandsfödda företagare. Resultaten visar på stora likheter mellan grupperna och detta tyder på att det svenska regelverket sannolikt inte utgjort något hinder för de utlandsfödda företagen specifikt.³⁵

Företagsekonomen Anja Koponen har analyserat konkurser i syfte att fördjupa kunskaperna om hur företag gått från affärsidé till ekonomisk kris som slutligen lett till konkurs. Koponen har utifrån intervjuer, årsredovisningar, utredningsrapporter, offentlig statistik samt konkurshandlingar studerat 15 företag och konstaterar att konkursen är en mycket komplex process. Hon är kritisk mot konkursförvaltaren som hon menar inte på ett objektivt sätt framför de orsaker som drivit företaget till konkurs.³⁶

Det finns ett antal undersökningar av stora företag som gjort konkurs. I ekonomihistorikern Kersti Ullenhags doktorsavhandling från 1970 studeras AB Åtvidabergs förenade industrier som gick i konkurs 1922. Konkursen berodde enligt analysen snarare på en oskicklig ledning än på externt betingade förhållanden. I svenska företag i allmänhet saknades förmågan att i bokföringen hantera första världskrigets inflation. Resultatet blev i många fall inflationsdrivna vinster under de sista krigsåren. Att man då, som i Åtvidabergsbolagets fall, fattade beslut om höjda utdelningar och genomföra betydande investeringar till inflaterade priser gjorde företagen mycket sårbara.³⁷

Saléninvest, som försattes i konkurs 1984, har behandlats av de båda ekonomihistorikerna Hans Sjögren och Per-Göran Olofsson. Sjögren gör en analys av kreditgivning, ägare och ledning i Saléninvest under perioden 1973-1997. Resultaten visar att omvärldshändelser, som oljekrisen på 1970-talet, och svenska politiska ageranden samverkade med de mer företagsinterna orsakerna som till exempel de inblandade aktörernas brist på företagskompetens i sin riskhantering.³⁸

Företagsekonomen Kristina Furusten, studerar det förändrade förhållandet mellan banker och företagskunder på obestånd före, under och efter 1990-talets finanskris. I en delstudie kartläggs cirka 700 aktiebolagskonkurser i Nyköping under perioden 1982-1997 i syfte att undersöka vilken roll bankerna hade för konkurserna under finanskrisen. Konkurserna kategorise-

³⁴ Hedelin (1999).

³⁵ Tegnemo (2003).

³⁶ Koponen (2003).

³⁷ Ullenhag (1970).

³⁸ Sjögren (1999). Olofsson (2000).

ras i studien efter de konkursorsaker som fastställts av konkursförvaltarna i konkursförvaltarberättelserna. Studien visar att det under finanskrisåren sker en förskjutning från interna till externa orsaksangivelser. Bankerna angavs dock i ett fåtal fall ha haft någon direkt betydelse för konkurserna under perioden. Furusten anser emellertid att konkursförvaltarberättelserna bara ger en begränsad bild av bankernas roll i konkurserna och visar i en annan delstudie, som bygger på enkät- och intervjuundersökningar, att bankernas betydelse för konkurserna tydligt ökade under finanskrisen.³⁹

Avhandlingens utgångspunkter

Utifrån den forskning som presenterats ovan framstår fler områden som intressanta att studera. Konkursforskningen saknar helt en problematisering av genus. Tegnehmens jämförande undersökning mellan företagare av utländsk respektive svensk härkomst har inslag av frågor som kan kopplas till en genusproblematisering. Hon utgår från att den svenskfödde företagaren har fördelar inom näringslivet och att den utlandsfödde företagaren kan stöta på hinder i sin verksamhet. I sin studie av företagskonkurser analyserar hon olika aspekter förknippade med företagarnas verksamheter. Detta är något som även ligger i linje med denna avhandling, men då med fokus på mäns och kvinnors företagskonkurser.

I relation till den tidigare presenterade företagsforskningen utgående från genus- och konkursperspektiv kommer jag att fokusera på ett antal teman. Det finns flera områden som företagsforskare med genusperspektiv har lyft fram som viktiga när det gäller skillnader mellan kvinnliga och manliga företagare. Företagsforskaren Helene Ahl upplever dock problem med den forskning som presenterats kring kvinnors företagande. I sin avhandling genomför hon en diskursanalys av den tidigare forskningen med syfte att studera hur kvinnliga företagare konstrueras i dessa. Ahl menar att även om intentionen varit att lyfta kvinnans position inom näringslivet så sker det på ett sådant sätt att kvinnans underlägsenhet i samhället ändå reproduceras. Det stora problemet, menar Ahl, är att forskare söker efter de skillnader som enligt allmänna föreställningar existerar mellan kvinnor och män. Resultaten har då blivit att man till viss del förstärker dessa föreställningar.⁴⁰

Jag har emellertid ändå tagit fasta på några av de centrala resultat som i Ahls mening kan uppfattas som reproducerade föreställningar, för att kontrastera dem mot konkursmaterial. Temana kommer att användas konkret i de undersökningar och analyser av kvinnliga och manliga företagskonkurser som genomförs i avhandlingen, dessa presenteras nedan.

³⁹ Furusten (kommande 2006).

⁴⁰ Ahl (2002).

Nätverk

Nätverk är en viktig del i företagandet och för företagaren. De formella nätverken är mer affärsinriktade och består ofta av strategiska affärs-sammanslutningar medan de informella är mer av privat karaktär. De senare kan trots detta ha stor betydelse för företagets utveckling.⁴¹ Inom den genusorienterade företagsforskningen betonas bland annat de skillnader som finns mellan mäns och kvinnors företagsnätverk. Studier visar att männens nätverk i högre utsträckning var uppbyggda av professionella affärsrelationer medan kvinnornas hade en mer privat karaktär och var mindre affärsrelaterade. Etableringen av särskilda kvinnonätverk har varit ett sätt att regionalt stödja kvinnliga företagare. Dessutom finns det rådgivare som arbetar med att underlätta för kvinnor att skapa affärsrelaterade kontakter. En anledning till att mäns nätverk framstår som starkare och större än kvinnors är att de förra mer konsekvent startat företag inom den bransch där de tidigare varit verksamma. Eftersom många kvinnor som startar företag också gör det inom de traditionellt manliga branscherna, trots att de tidigare kanske varit verksamma inom andra branscher, har de inte relevanta nätverk från start. Ytterligare en förklaring till männens utvecklade nätverk är att dessa inte setts som mönsterbrytande och därför inte hamnat i något utanförskap. Männerna har därigenom fått en starkare förankring i företagarkvärlden, vilket gjort det lättare att skapa affärsrelaterade nätverk.⁴²

Bankkontakter

En central del av en företagares affärsrelationer utgörs av kontakterna med banker och andra finansiella institut. Inom forskningen kring mäns och kvinnors relationer till banker finns undersökningar som visar att kvinnorna känner sig sämre behandlade än männen och i mindre utsträckning än männen fått sina lån beviljade.⁴³

En av förklaringarna till att kvinnor inte fått lån i samma utsträckning som männen uppges vara att kvinnornas låneansökningar varit för små och att bankerna inte tjänade pengar på små lån. År 1994 infördes speciella företagarlån från statliga utvecklingsorgan, de så kallade kvinnolånen, som gav kvinnor möjlighet att låna lägre belopp.⁴⁴

I en senare genomförd studie av företagsekonomen och före detta bankkamrer Berit Björnsson visade det sig dock att majoriteten, av de över 200 kvinnor som ingått i hennes undersökning, inte ansåg sig vara diskriminerade eller åsidosatta av bankerna. Slutsatsen av denna undersökning var

⁴¹ Näsman (2000), s. II:48.

⁴² Johannisson (1989).

⁴³ Holmquist – Sundin (red) (1995). NUTEK (1992). NUTEK (2000).

⁴⁴ Sangregorio (1995), s. 18 f.

bland annat att Björnsson inte ansåg det nödvändigt med en särskild bank för kvinnor.⁴⁵

Formell och informell kompetens

I företagsforskningen kopplas nätverksdiskussionen samman med begreppet kompetens. Kompetens handlar om förmågan att kunna hantera en arbetsuppgift.⁴⁶ Det är samtidigt ett begrepp och en egenskap som är socialt konstruerad och kontextbunden.⁴⁷ Kompetensbegreppet kan alltså ha olika betydelser beroende på situation och person. En konkret koppling till kompetens är utbildning vilket också diskuteras i tidigare forskning. Ett exempel är entreprenörforskaren Bengt Johannissons studie som visade att traditionella kvinnoutbildningar varit mindre inriktade på att kvinnor skall kunna vara verksamma som företagare, vilket kan ha verkat hämmande för potentiella kvinnoföretagare.⁴⁸

Den forskning som ligger till grund för problematiseringen av gäldenärernas kompetens pekar på att denna är kopplad till den utbildning och erfarenhet som företagaren har inom sitt verksamhetsområde. Från tidigare erfarenheter och yrken hämtar företagaren sitt kunnande och eventuellt också sina kunder. Det är dock, som tidigare nämnts, inte alltid helt lätt att starta företag inom typiskt kvinnliga yrken på grund av verksamhetens inriktning och ekonomiska utvecklingsförmåga. Av denna anledning besitter de företagande kvinnorna, som i stället startar inom manliga områden, sämre bakgrundskunskap och har inte samma typ av kompetens som männen inom samma områden.⁴⁹ Samtidigt verkar kvinnor efterfråga utbildning i syfte att höja sin kompetens inom ekonomi, marknadsföring och data i högre utsträckning än männen.⁵⁰

I en konkursutredning har förvaltaren i uppdrag att anmäla om han eller hon misstänker brott av något slag. I Gratzers analys av kriminalitet och konkurser under 1900-talet framkommer att den ekonomiska brottsligheten inom konkursområdet är omfattande. De allra flesta anmälda brott inom konkursområdet är bokföringsbrott. Denna typ av brott tillsammans med andra oegentligheter, som till exempel vårdslöshet mot borgenärer, kan också kopplas till den formella företagskompetensen. Gratzner menar att bokföringsbrotten oftast utförs av småföretagare och är en form av passiv brottslighet, alltså inte planerad. Enligt honom har inte enmans- och småföretag de resurser som krävs för att uppfylla de bokföringskrav som ställs

⁴⁵ Björnsson (2001).

⁴⁶ Keen (1989), s. 3.

⁴⁷ Drejhammar (1998), s. 42.

⁴⁸ Johannisson (1995), s.135 ff.

⁴⁹ Se t.ex. Sundin (1995).

⁵⁰ Cantzler (1992).

på en företagare. I större företag ansvaras bokföringen av en ekonomiavdelning och delegeras till revisorer.⁵¹

Personliga egenskaper och inställning till konkurs

Eftersom företagande traditionellt sett alltid har varit ett manligt område är det också mannen som tolkar och definierar vad som krävs för att vara en bra företagare. Samhällets bild av företagaren som en man gör att kvinnors agerande i företaget ofta jämförs med den manliga idealbilden. Enligt företagsforskningen är kvinnor sämre på att marknadsföra sig själva och sin produkt eller tjänst än männen. Kvinnor tar dessutom ut för låg ersättning för de arbeten som de utför.⁵² Denna diskussion utmynnar i att en bra företagare besitter vissa egenskaper som är förknippade med män och manlighet. Kvinnliga egenskaper betraktas som annorlunda och inte passande för företagande.⁵³

De egenskaper som generellt tillskrivs män uppfattas som mer positiva medan egenskaper som är kvinnliga uppfattas som mer negativa. De egenskaper som beskriver en bra företagare består i grunden av traditionellt manliga egenskaper, enligt Sundin.⁵⁴ Holmquist och Sundin diskuterar även huruvida kvinnor som ger sig in i eget företagande tar över traditionellt manliga beteendemönstren eller om hon för med sig ett kvinnligt beteendemönster och bibehåller detta. De menar att en kvinna som startar företag kommer att bli tvungen att handskas med sin identitet som kvinna och som företagare och dessa kan stå i motsatsförhållande. Männen behöver inte reflektera över detta.⁵⁵

Sundin diskuterar även varför företagandet är manligt. Hon finner förklaringen i genussystemets karaktär. För det första förutsätter företagandet ett engagemang som förknippas med manlighet. För det andra menar hon att företagande och företagarens arbetsuppgifter är manliga, utifrån en genusanalys. Dessutom är kvinnor i minoritet bland företagarna vilket, enligt Sundin, innebär att deras egenskaper har svårare att accepteras som företagsnorm.⁵⁶

Denna diskussion återkommer i företagsekonomerna Anna Wahl, Charlotte Holgersson och Pia Hööks gemensamma bok om ledarskap och kön. Wahl m. fl. menar i sin studie att männen har tolkningsföreträde över ledarskapets innehåll, vilket resulterar i att en könsordning med få kvinnor som chefer blir norm. Författarna menar att föreställningar om ledarskap har starka kopplingar till manlighetsföreställningar. Manliga egenskaper passar bra in

⁵¹ Gratzer (2002), s. 233, 246 ff.

⁵² Se t.ex. Sangregorio (1995).

⁵³ Se t.ex. Sundin (1995).

⁵⁴ Sundin (1995), s. 74.

⁵⁵ Holmquist – Sundin (2002), s. 20.

⁵⁶ Sundin (2002), s. 31 ff.

på en god ledare och detta skulle i princip direkt kunna översättas till företagare.⁵⁷

Konkursorsaker

Min hypotes är att en konkursorsak kan uppfattas olika om det är en man eller en kvinna som berörs. Eftersom samhället och näringslivet (och även till viss del forskningen) ser mannen som norm för företagande, kan det mycket väl vara så att konkurser beskrivs på olika sätt, utifrån gäldenärens kön. I konkurssituationen är gäldenären i fokus och eftersom mannen är det ”naturliga” inslaget i näringslivet utgår jag från att en gäldenär som är kvinna konstrueras i relation till en gäldenär som är man. Både män och kvinnor medverkar till att skapa och att reproducera denna bild.

Konkursförvaltarberättelserna är en av denna avhandlings viktigaste källor. Det har skapats av en aktör, konkursförvaltaren, som verkade inom ett sammanhang som är svårt, näst intill omöjligt, att rekonstruera i efterhand. Vid en analys av skillnader i orsaker mellan mäns och kvinnors företagskonkurser bör konkursförvaltaren som aktör problematiseras. Det är denna aktör som utreder och sammanställer berättelserna, som sedan jag som forskare drar mina slutsatser utifrån.

Konkursförvaltaren är tillsammans med gäldenären den aktör som är mest involverad i en konkurs. Det är konkursförvaltaren som utreder konkursorsaken och som efter lagens bestämmelser skall fördela konkursboets tillgångar mellan fordringsägarna. Jag uppfattar inte konkursförvaltaren som en genusneutral aktör utan denne är precis som alla andra påverkad av samhällets syn och sin egen tidigare uppfattning om företagaren. Konkursförvaltarena är således en mycket viktig grupp att studera, om man, som i denna avhandling, vill analysera skillnader (och likheter) i mäns och kvinnors företagskonkurser.

Det jag som forskare måste göra vid en analys av genusstrukturer (och av andra samhälleliga förhållanden) är att koppla det som studeras till det sammanhang som situationen kräver. Kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag befinner sig i ett företagsammanhang. Denna kontext innehåller föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt när det handlar om företagare och vilka förväntningar som samhället har på företagarna. Det är därför viktigt att denna kontext rekonstrueras för att fungera som bakgrund och analysmodell till föreliggande avhandling.

⁵⁷ Wahl, Holgersson och Höök (1998), s. 11 ff.

Syfte och operationalisering

Avhandlingens huvudsyfte är att *beskriva och analysera synen på kvinnor och män som företagare i konkurs under 1900-talet. Detta skall göras i relation till den manliga normen som antas existera inom näringslivet.* Denna övergripande problembeskrivning kommer att studeras utifrån två delsyften:

1. att beskriva och analysera uppfattningar om skillnader och likheter i kvinnors och mäns företagskonkurser mellan olika perioder under 1900-talet, utifrån konkursutredningar,
2. att beskriva och analysera konkursförvaltares föreställningar om kvinnor och män i företagskonkurs.

Båda dessa delsyften utgår från den som utreder och sammanställer konkursberättelser, det vill säga konkursförvaltaren. Denne aktör är både indirekt och direkt i fokus för avhandlingens empiriska undersökningar.

För att belysa det första delsyftet analyseras företagskonkurser i Uppsala 1920-1939 och för tre nedslagsår under senare delen av 1900-talet: 1988, 1992 och 1996. Uppsala har valts som studieort eftersom staden har ett diversifierat näringsliv som möjliggjort för såväl män som kvinnor att starta företag. En stad dominerad av till exempel tung industri hade sannolikt inte skapat samma möjligheter för kvinnligt företagande. Uppsala har också haft ett sådant befolkningsunderlag att det bör vara möjligt att skapa ett bra urval av manliga och kvinnliga företagsgäldenärer för analys.

Den första perioden, mellankrigstiden, har valts för analys eftersom kvinnor och män från år 1920 hade samma lagliga rättigheter att starta företag. Under denna period, 1920-22 och 1932-33, genomgick landet och Uppsala två större ekonomiska kriser och en period av god ekonomisk utveckling.

Även nedslagsåren under 1980- och 90-talen har valts för att de kan belysa kvinnligt och manligt hos företagsgäldenärer under skilda konjunkturen. Både 1988 och 1996 präglades av ekonomisk uppgång medan 1992 är det år då flest konkursansökningar lämnats in i Sverige. Genom att välja analysår med olika konjunkturrell bild finns möjlighet att se hur konkursförvaltarna bedömt manliga och kvinnliga företagsgäldenärers förmåga att möta såväl positiv som negativ konjunkturutveckling.

De frågor som står i fokus för att uppfylla det första delsyftet och analysen av företagskonkurserna är hur många kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag och inom vilka branscher de befunnit sig. Utifrån detta kan flera frågor ställas. Hur har konkursförvaltaren beskrivit kvinnor och män utifrån företagarens nätverk och bankkontakter, kompetens, egenskaper och framförallt vilka konkursorsaker har konkursförvaltaren angivit för gäldenärerna? Dessa teman kommer ur den tidigare företags- och konkursforskningen. Går det i dessa frågor att se skillnader mellan könen och hur har dessa förändrats över tiden, mellan de två perioderna?

Det andra delsyftet består av en direkt undersökning av konkursförvaltare som varit verksamma under 2000-talets inledande år. Genom en enkät- och intervjustudie kommer konkursförvaltarna att få ta ställning till och beskriva hur de ser på kvinnliga företagsgäldenärer i relation till manliga. Denna enkät- och intervjuundersökning genomfördes under 2001 och vände sig till samtliga registrerade konkursförvaltare. Även för denna analys har de tidigare nämnda temana varit i fokus, det vill säga företagsgäldenärernas nätverk, bankkontakter, kompetens, egenskaper och inställning till konkurs samt konkursorsaker.

Avhandlingens disposition

Efter detta inledande kapitel där avhandlingens syfte har satts in i ett sammanhang och operationaliserats följer ett metod- och materialkapitel. I kapitel 2 utvecklas de empiriska studierna utifrån det material som ligger till grund för analyser och slutsatser samt de metodologiska frågor som varit i fokus för materialet, både insamlingsmässigt och tolkningsmässigt. En mer detaljerad diskussion kring detta återfinns även i de empiriska kapitlen där respektive metod och material används.

I kapitel 3 ges en bakgrundsteckning för analysen av företag och konkurser i Sverige och Uppsala. Detta kapitel följs sedan av de empiriska kapitlen. Kapitel 4 behandlar kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala under mellankrigstiden, 1920-1939, med särskild analys av ett antal handlares konkurser. I kapitel 5 görs en parallell undersökning av företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996. I det därpå följande kapitlet sammanförs dessa två undersökningar i en jämförande analys av konkursernas kännetecken och orsaksförklaringar utifrån en statistisk kvantitativ metod.

I kapitel 7 och 8 återfinns konkursförvaltarstudien, det vill säga enkät- och intervjuundersökningar av konkursförvaltarnas syn på manliga och kvinnliga företagskonkurser. I det första av dessa kapitlen diskuteras och analyseras konkursförvaltarnas enkätsvar utifrån förvaltarnas ålder, tidigare erfarenhet samt hur stora deras verksamhetsområden varit. I det följande kapitlet kompletteras denna analys med konkursförvaltarnas kommentarer från enkätundersökningen och från intervjuer med 30 konkursförvaltare. Avslutningsvis består kapitel 9 av en sammanfattande diskussion där avhandlingens empiriska delar kopplas samman med de teoretiska utgångspunkterna och tidigare forskning.

KAPITEL 2

Konkursakter och konkursförvaltare

Avhandlingens övergripande syfte, att beskriva och analysera synen på kvinnor och män i företagskonkurser under 1900-talet, bygger till stor del på de utredningar som konkursförvaltare presenterat i offentliga konkursakter. Dessutom utgår analysen från en specifik studie av hur landets konkursförvaltare ser på kvinnliga företagsgäldenärer i relation till manliga. Undersökningen baseras alltså dels på faktiska konkurser, dels på genusföreställningar som konkursförvaltarna direkt gett uttryck för. Dessa utsagor bygger på enkät- och intervjuundersökningar med konkursförvaltare som var aktiva 2001.

Detta kapitel inleds med en beskrivning av det material och de metoder som ligger till grund för avhandlingens diskussioner: konkursakterna, enkäten samt intervjuundersökningen. Ytterligare beskrivning kring materialet och de metoder som använts presenteras i respektive empiriskt kapitel. Konkursförfarandet i allmänhet och konkursförvaltaren, som en central aktör i dessa sammanhang, utgör också en del av detta kapitel.

Konkursakter

Avhandlingens första empiriska delar bygger på de konkursakter som finns bevarade på Uppsala Landsarkiv (ULA) för åren 1920-1939 samt i Uppsala tingsrätts arkiv för åren 1988, 1992 och 1996. De konkursakter som analyseras i avhandlingen för mellankrigstiden bygger på ett urval av kvinnor och män som gick i konkurs med sina handelsverksamheter. Kvinnliga företagsgäldenärer återfinns i Uppsalas mellankrigstidsmaterial nästan uteslutande inom varu- och tjänstehandel varför endast män inom samma bransch valts ut för de jämförande analyserna.

För 1980- och 90-talens nedslagsår har samtliga företagskonkurser analyserats. Urvalet av handelskonkurserna för 1920-1939 samt företagskonkurserna 1988, 1992 och 1996 har grundats på en kartläggning av samtliga konkurser. Dessa har sedan kategoriserats som kvinnliga respektive manliga, där detta varit möjligt utifrån informationen i konkursakterna. Dessutom har verksamheten för mellankrigstidens konkurser kategoriserats utifrån konkursförvaltarnas titlar på gäldenärerna. För 1988, 1992 och 1996 har samtliga konkurser bearbetats för att få allmän information om konkurserna samt inom vilken bransch konkursen kan placeras.

Den information som excerperats för studien av skillnader och likheter mellan kvinnors och mäns företagskonkurser baseras på konkursförvaltares utredningar och utsagor. I detta material framkommer således konkursförvaltarnas föreställningar om kvinnor och män som företagare. Samtidigt är deras utredningar formaliserade efter lagar och traditioner.

Studien av 1920-1939 års kvinnliga och manliga företagskonkurser består av 48 företagskonkurser med handelsinriktad verksamhet, varav 26 är män och 22 är kvinnor. Antalet företagskonkurser som analyseras för den senare delen av 1900-talet är 480 stycken varav 38 är kvinnor och 442 är män.

De frågor som varit i fokus för analyserna av konkurserna är styrda av den teoretiska genomgången i föregående kapitel och berör gäldenärernas nätverk, bankkontakter, kompetens, egenskaper och konkursorsaker, med fokus på jämförelser mellan manliga och kvinnliga företagsgäldenärer.

Direkta frågor till materialet är hur många kvinnor och män som gick i konkurs? Inom vilka branscher återfanns de och vilka företagsformer förekommer för de kvinnliga och manliga företagsgäldenärerna? Hade gäldenärerna tidigare erfarenhet av företagande och konkurser? Vem är det som ansöker om konkurserna? Återfanns bankkontakter i konkursmaterialet? Dessa typer av frågor söker information av mer objektiv karaktär, det vill säga här har inte konkursförvaltaren någon direkt påverkan.

Vidare ställs frågor om bokföringskvaliteten i företagskonkurserna, som sammanställts utifrån konkursförvaltarens bedömning. Misstänks gäldenärerna för något form av brott, det vill säga bokföringsbrott eller annan ekonomisk brottslighet? Vilka konkursorsaker lyfter konkursförvaltarna fram i förvaltarberättelserna? De senare frågorna söker information som mer utgår från konkursförvaltarens bedömning och är således av mer subjektiv karaktär.

För de båda undersökningsperioderna lyfts enskilda konkursfall upp för att levandegöra materialet. De fall som presenteras visar också hur jag utnyttjat materialet för mina kategoriseringar och slutsatser.

I undersökningen genomförs även en jämförande analys av skillnader och likheter mellan de undersökta perioderna avseende konkursförvaltarnas inställning till manliga och kvinnliga företagsgäldenärer. Denna analys grundas på de båda delstudierna men innefattar även en statistisk bearbetning med hjälp av principalkomponentanalys. Denna metod har till syfte att förhålla periodernas undersökningsvariabler till varandra, även om principalkomponentanalyserna genomförs för de två delundersökningarna var för sig. Principalkomponentanalysen ger en bild av hur variablerna hänger samman och om det finns stöd för statistiska sambandsvariationer. Detta metodologiska tillvägagångssätt skall ses som ett led i arbetet med att verifiera eller falsifiera mina tidigare analysdiskussioner men också som ett led i att testa ett arbetssätt inför framtida forskning.

Vidare ska konkursförvaltarnas föreställningar om kvinnor och män som gäldenärer sättas i relation till de faktiska konkurserna. Ett företag träder i

konkurs när det varit på obestånd under en längre tid och då skulderna inte längre kan betalas. Förvaltningen av konkursboet handhas av konkursförvaltaren. Även om konkursförvaltaren kan anses vara ”borgenärernas förtroendeman” är denne formellt helt självständig gentemot borgenärerna. Det ställs höga krav på att konkursförvaltaren besitter god förvaltarkompetens, något som lagen beskriver och domstol samt tillsynsmyndighet fastställer. De bör besitta goda kunskaper inte bara i juridiska frågor utan även i företagsekonomi, bokföring och straffrätt. Företrädesvis är konkursförvaltarna advokater med konkursförvaltning som specialitet.¹

Förvaltaren ansvarar ensam för konkursutredningen, men arbetar ofta tillsammans med biträden. I samråd med borgenärer kan konkursförvaltaren emellertid väga in gäldenärens uppfattning i sin bedömning.² I den undersökning som presenterats ovan ges indirekt en bild av konkursförvaltarnas föreställningar om kvinnor och män i företagskonkurs. I materialet intar sakfrågorna och inte gäldenärernas kön den centrala positionen. En viktig del av analysen av förvaltarberättelserna blir därför att tolka de utsagor som gjorts. För att fördjupa konkursförvaltares syn på könsrelaterade faktorer vid företagskonkurser genomförs även en enkät- och intervjuundersökning.

Enkät- och intervjuundersökning av konkursförvaltare

Analyserna för avhandlingens andra empiriska studie bygger på en enkätundersökning som sänts till de drygt 400 konkursförvaltare som var registrerade hos Konkursförvaltarkollegiernas förening våren 2001 samt en intervjustudie av 30 konkursförvaltare från olika delar av landet.³

I denna delstudie diskuteras företagskonkurser utifrån fem teman, vilka hämtats från tidigare genusproblematiserad företagsforskning och som uppfattats som områden där skillnaderna mellan företagande kvinnor och män är särskilt intressanta att diskutera.

1. Den första utgångspunkten handlar om vilka nätverk kvinnliga och manliga företagsgäldenärer haft. Tidigare företagsforskning har pekat på att det funnits tydliga skillnader mellan könen i detta avseende. Männens nätverk sägs vara mer professionella och bättre uppbyggda än kvinnornas.⁴

2. Nästa undersökningstema är nära förknippad med det föregående. De skillnader i nätverkens strukturer som studerats omfattar även olikheter i

¹ Elwing (1984), s. 58 ff.

² Elwing (1984), s. 62.

³ Denna undersökning har jag till viss del behandlat i en licentiatuppsats, ventilerad 27/5 2003 vid Ekonomisk-historiska institutionen, *Kvinnor och män som företagsgäldenärer*.

⁴ Johannisson (1995).

bankkontakter mellan könen och hur företagande kvinnor upplever sig bli bemötta av banker.⁵

3. Det tredje analysområdet utgår från begreppet kompetens. Detta begrepp definieras här som förmåga att utföra en bestämd uppgift och i begreppet ingår individens färdighet, kunskap samt erfarenhet och kontakter. Begreppet kompetens används inom företagsforskningen och där har bland annat visats att kvinnor uppfattats sakna den företagskompetens som krävs, kanske på grund av brist på tidigare erfarenheter.⁶ I denna uppsats koncentreras analysen på hur gäldenärens kompetens uppfattas av konkursförvaltarna.

4. Det fjärde problemområdet behandlar de egenskaper en företagsgäldenär upplevts besitta utifrån en genusrelaterad problematisering. Egenskaper som samhället anser att en bra företagare har kan definieras som typiskt manliga, enligt tidigare forskning.⁷ Kvinnor verkar enligt tidigare forskning vara mer försiktiga än män, vad avser företagets skötsel och ekonomi. Detta diskuteras även i denna analys även om fokus mer handlar om olika individers inställning till konkursen. En analys av hur konkursförvaltarna själv såg på sin roll förefaller mot denna bakgrund vara ett naturligt bidrag till undersökningen. Om inställningen skiljer sig mellan könen kanske konkursförvaltarna uppfattar att detta även lyser igenom i konkurserna.

5. Slutligen skall orsaken till mäns och kvinnors företagskonkurser diskuteras. Finns det, enligt konkursförvaltarna, specifika skillnader mellan kvinnors och mäns konkursorsaker? Den tidigare forskningen om konkursorsaker är genusblind⁸, vilket motiverar ett problematiserande av genus i relation till orsaksanalyser.

För att svara på dessa ovan ställda frågor har medlemmar i landets konkursförvaltarkollegium tillsänts en enkät och några av dem har sedan ingått i en fördjupad intervjustudie. Det är alltså konkursförvaltaren som står i fokus för undersökningen om mäns och kvinnors företagskonkurser. Enkätundersökningen omfattade 288 konkursförvaltare, vilket motsvarande 67 procent av samtliga kontaktade förvaltare och antalet intervjuade var 30 stycken. En diskussion om urval och bortfall återkommer senare i kapitlet.

De avslutande kapitlen i denna avhandling fokuserar helt på konkursförvaltarnas föreställningar om kvinnliga och manliga företagsgäldenärer. Tidigare konkursforskning, som presenterades i avhandlingens första kapitel, har lyft fram att konkursförvaltarna har en nyckelposition och att deras arbete ibland är problematiskt framst utifrån att orsaksanalyserna till konkurserna skulle vara alltför subjektiva.⁹

⁵ Björnsson (2001).

⁶ Sundin (1995).

⁷ Sundin (1995). Sundin (2002).

⁸ Se t.ex. Kedner (1975). Gratzner (1999). SIND (1986).

⁹ Se t ex. SIND (1986) och Koponen (2003).

En analys av hur konkursförvaltarna själva såg på sin roll förefaller mot denna bakgrund vara ett naturligt bidrag till undersökningen.

Enkätundersökningen

Den enkät som använts i föreliggande undersökning togs fram inom projektet ”Svenska företagskonkurser under 1980-och 90-talen”.¹⁰ Enkäten genomfördes anonymt och har fokuserat på fyra olika forskningsområden. Den första delen var gemensam för hela forskningsprojektet och behandlade konkursförvaltaren som person, med hänsyn till kön, ålder, utbildning, verksamhet etcetera. Den andra delen fokuserade på konkursförvaltarens åsikter och erfarenhet kring bankernas agerande under finanskrisen på 1990-talet.¹¹ Den tredje delen handlade om konkursförvaltarnas erfarenheter av kvinnor som företagsgäldenärer. Förvaltarna hade här möjlighet att ge sina synpunkter på eventuella skillnader och likheter mellan män och kvinnor. Och det är denna del som behandlas i denna avhandling. Slutligen tog enkäten upp IT-företagens konkurser och hur de eventuellt skiljde sig från de mer ”traditionella” företagskonkurserna.¹²

Enkäten vände sig till alla konkursförvaltare som var registrerade i Konkursförvaltarkollegiets förening under våren 2001. Undersökningen var således rikstäckande och inkluderade alla landets aktiva konkursförvaltare utom de 20-tal konkursförvaltare som fanns registrerade enbart vid Ackordscentralen.¹³

Totalt omfattades 436 konkursförvaltare av undersökningen. Av dessa meddelade sex att de inte längre var verksamma. Dessutom var en konkursförvaltare registrerad på två olika regioner. Den slutgiltiga undersökningspopulationen blev därmed 429 konkursförvaltare. Efter en påminnelse inkom slutligen 288 svar vilket motsvarar en svarsfrekvens på 67 procent.

En bortfallsanalys per telefon genomfördes på 57 slumpmässigt utvalda konkursförvaltare som inte besvarat enkäten. Av dessa etablerades kontakt med 28 stycken. De 29 förvaltare som inte gick att få kontakt med efter tre försök utelämnades från bortfallsanalysen. En sannolik förklaring till deras uteblivna enkätsvar är tidsbrist. Från uppföljningen om varför konkursförvaltare inte besvarat enkäten framkom att 13 ansåg sig sakna tid att svara och fem ansåg att enkäten var alltför svårbesvarad. Två konkursförvaltare sade sig vara ointresserade av att svara medan sex av de 28 tillfrågade antingen hade svarat precis eller var på väg att besvara enkäten. Slutligen var det yt-

¹⁰ Projektet leds av professor Mats Larsson vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.

¹¹ För denna del ansvarar Kristina Furusten, doktorand i företagsekonomi, Uppsala universitet.

¹² För denna del ansvarar professor Mats Larsson vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.

¹³ Ackordcentralen är ett konsultföretag som drivs genom en stiftelse, i syfte att behandla obeståndsfrågor.

terligare två av de kontaktade som inte längre var verksamma som konkursförvaltare, varför de inte ansåg sig berörda av enkäten. Av denna bortfallsanalys kan man anta att den främsta orsaken till varför många inte svarade var tidsbrist eftersom hela 46 procent av de som kontaktades angav detta som skäl. Då nästan 18 procent ansåg att enkäten var alltför svår att svara på kan man anta att detta var en viktig förklaring till bortfallet.

Av den totala undersökningspopulationen var 32 kvinnor och av dessa besvarade 24 enkäten. På grund av det låga antalet kvinnor kommer inte deras svar att ställas mot männens. En separat analys av de konkursförvaltare som var kvinnor skulle nämligen kunna förknippas med enskilda personer, vilket inte stämmer överens med den anonymitet som utlovades i enkätundersökningen.

De frågor som ingick i enkätdelen med genusrelaterade frågor inleddes med en syftesbeskrivning av undersökningen. Enkätens frågor och påståenden var grundade i forskningen kring mäns och kvinnors företagande som visat på skillnader kring de personliga nätverken, bankernas kreditgivning samt kompetens och attityder kring det egna företaget. Jag förklarade i enkäten att jag ville studera om dessa skillnader går att finna och därmed diskutera även bland företagskonkurser.¹⁴ Brevet till konkursförvaltarna samt enkäten och en sammanställning av undersökningens resultat finns med som bilaga efter den löpande texten (se bilaga 1-3).

När svaren inkommit inleddes kategoriseringen av utfallet på de öppna frågorna. Det är viktigt att komma ihåg att inte samtliga av respondenterna svarade på de öppna frågorna. Enkätens resultat har bearbetats statistiskt genom korrelationsanalyser mellan enkätens variabler.

En fördel med enkäter är att de kan fånga en större population än till exempel en intervjuundersökning. Enkäterna täcker också ett större geografiskt område till lägre arbetskostnader. En fördel är också att intervjuareffekter försvinner, det vill säga respondenten kan svara på frågorna i lugn och ro, utan inblandning från någon intervjuare. Dessutom kan det vara lättare att besvara känsliga och kontroversiella frågor i denna form. Bortfallet blir dock oftast större än vid en intervjuundersökning. Dessutom är det interna bortfallet, det vill säga att vissa frågor i enkäten inte besvaras, större än vid en intervju.¹⁵

Intervjuer

Utifrån enkäten valdes 30 konkursförvaltare ut för intervju som syftade till att fördjupa de frågor som enkäten behandlade. Urvalet av intervjupersoner grundades på att de visat intresse för detta på en förfrågan i enkäten samt att

¹⁴ Se kapitel 7 för en utförligare beskrivning och analys av enkätens frågor och påståenden.

¹⁵ Ejlertsson (1996), s. 10 ff.

de hade besvarat alla enkätens delområden. Av dessa intervjurespondenter var 29 män och en kvinna.

Vid en intervju tenderar ofta intervjuaren att överföra delar av sin egen inställning och sina upplevelser både i samtalet och i tolkningen av resultatet.¹⁶ Det finns ett stort subjektivt inslag i denna undersökningsmetod. Intervjuerna berörde samtliga tre delstudier i projektet "Konkurser i svenska företag under 1980- och 1990-talen". Hälften av intervjuerna genomfördes av Kristina Furusten, doktorand vid Företagsekonomiska institutionen Uppsala universitet, och hälften av mig. Tre intervjuer genomfördes gemensamt för att vi skulle kunna utarbeta liknande tillvägagångssätt. En del av intervjuerna genomfördes på konkursförvaltarnas advokatbyråer medan andra, på grund av stora geografiska avstånd, genomfördes per telefon. Intervjuerna har pågått under cirka en timme vardera (20 minuter per delområde).

Intervjuerna syftade till att kontrollera men även att fördjupa och komplettera enkätstudien och för detta fungerade intervjuundersökning bra. Under samtalen framkom en mer detaljerad beskrivning av hur konkursförvaltarna arbetade och såg på sina gäldenärer, både män och kvinnor. I flera fall inledde respondenterna med att säga att det inte fanns skillnader mellan män och kvinnor i konkurs men ju längre samtalet gick desto fler åsikter och funderingar framkom som kan belysa eller nyansera de analyser jag gör i avhandlingen.

Intervjun är en kommunikativ process i forskningen som utformas i en dialog mellan studieobjektet och forskaren där både informant och intervjuare blir subjekt. Det är en rad faktorer som styr dialogen som till exempel syfte och frågor, informantens vilja att berätta om sina erfarenheter och dennes intresse av att framställa sig på ett visst sätt. Dessutom påverkas dialogen av den relation som etableras mellan intervjuare och intervjuad. Intervjuarens och informantens sociala bakgrund, till exempel kön och utbildning påverkar också intervjun.¹⁷ Är man som forskare medveten om detta och dessutom kan använda det aktivt i sina analyser är intervjumetoden mycket givande för att fånga nyanser som inte går att finna i det skrivna materialet.

Även i denna fördjupande undersökning var syftet liksom i enkäten att fråga konkursförvaltaren om hans eller hennes uppfattning om hur män och kvinnor eventuellt skiljer sig åt i konkurserna. Deras föreställningar kan tänkas påverka hur kvinnor och män i konkurser behandlas.

Konkursprocessen

Konkurser är en del av en marknadsekonomi. När företag blir olönsamma och inte längre erbjuder tjänster och produkter som samhället vill ha skall de

¹⁶ Holme – Solvang (2000). Bryman (2001).

¹⁷ Thor (2001), s. 333 ff.

sorteras bort till förmån för företag vilkas produkter efterfrågas. Konkursen har dessutom ibland kommit att utnyttjas som ett alternativ för företag att sanera sina skulder för att sedan återuppta sin verksamhet med ökad konkurrenskraft.¹⁸

Regelverket

Om en gäldenär permanent saknar förmåga att betala sina skulder skall denna/denne själv eller på borgenärs ansökan försättas i konkurs. Genom konkursen tas gäldenärens samtliga tillgångar i anspråk för betalning av fordringar i en förutbestämd ordning. Konkursboet handhas av en eller flera förvaltare som i sin tur står under kontroll av en tillsynsmyndighet.¹⁹

Konkursansökan görs skriftligen hos den tingsrätt där gäldenären skall stå till svars. Den som gör en sådan ansökan skall styrka de omständigheter som gör ansökan berättigad. Om denna ansökan görs av gäldenären själv skall en förteckning över boets tillgångar och skulder bifogas.²⁰

Sedan sker en prövning av konkursansökan där rätten beslutar huruvida gäldenären anses vara insolvent och om en konkursutredning skall påbörjas. Efter ett konkursbeslut får gäldenären inte längre ansvara för egendom som hör till konkursboet. En gäldenär får inte heller bedriva näringsverksamhet under en konkurs.²¹

När konkursen genomförts ska konkursboets tillgångar fördelas bland fordringsägarna. Utdelningen har, fram till en lagändring som trädde i kraft 1 januari 2004, följt en given prioriteringsordning det vill säga borgenärerna har haft olika förmånsrätt till konkursboets tillgångar.²² Lagändringen 2004 innebar att bankerna tappade sin förmånsrätt i relation till andra förmånstagare.²³

Konkursförvaltaren

För att bli förvaltare vid en konkurs skall personen ifråga, enligt konkurslagen, besitta ”den särskilda insikt och erfarenhet som uppdraget kräver samt även i övrigt vara lämplig för uppdraget.” Konkursförvaltaren får inte vara anställd vid domstolen och vid en handläggning av en konkurs måste förvaltaren befinna sig i ett opartiskt förhållande till både gäldenären och bor-

¹⁸ Ds, 1994:32 (1994), s. 7 f.

¹⁹ SFS 1987:672, kap 1, § 1-3.

²⁰ SFS 1987:672, kap 2, § 1 och 3.

²¹ SFS 1987:672, kap 2, § 14-23, kap 3, § 1, kap 6, § 1.

²² SFS 1987:672, kap 11.

²³ SFS 2003:535.

genärerna. Om jäv uppstår måste konkursförvaltaren meddela detta till tillsynsmyndigheten den lokala landets kronofogdemyndighet.²⁴

Det är tingsrätten som utser konkursförvaltare men denne får själv anlita sakkunnigt biträde för vissa förvaltningsuppdrag. Konkursförvaltarens uppgift är alltså att förvalta konkursboet och upprätta bouppteckning med boets skulder samt tillgångar i uppskattat värde. I konkurslagens sjunde kapitel, paragraf 15, redogörs för vad förvaltarens berättelse skall innehålla. Boets tillstånd skall beskrivas och orsakerna till och om möjligt också tidpunkten för obeståndet skall bestämmas. Om förvaltaren misstänker brott mot bokföringslagen eller andra ekonomiska oegentligheter skall detta meddelas till den allmänna åklagaren.²⁵

Konkursförvaltaren är ingen myndighetsutövande person eller statlig tjänsteman, som det ibland kan uppfattas av allmänheten. Detta konstateras i ett debattinlägg av advokaterna Stig och Axel Rindborg, som också diskuterar konkursförvaltarens roll i förhållande till borgenärerna. De anser att tillsättningen av en konkursförvaltare bör vara en angelägenhet för borgenärerna. Det har utvecklats en praxis där tillsynsmyndigheterna upprättat listor på förvaltare och från dessa utses sedan förvaltarna till konkursärendena. Frågan som författarna till artikeln ställer är huruvida detta tillvägagångssätt är förenligt med näringslagstiftningen och principen om fri marknadskonkurrens.²⁶

De arbetsuppgifter som konkursförvaltaren enligt lagstiftningen är ålagd att fullgöra innebär också att specifika krav ställs på kompetens och utbildning. I den enkätundersökning som genomförts inom detta avhandlingsarbete ställdes frågor om konkursförvaltarnas personliga bakgrund, utbildning och erfarenheter av konkursförvaltning.²⁷ Denna visar – inte helt oväntat – att samtliga svarande hade samma grundutbildning, det vill säga någon form av juristexamen. Detta är enligt lagstiftningen inte något formellt krav, men med tanke på de kompetenskrav som finns är juridisk utbildning den mest naturliga bakgrundskunskapen. Av de 288 förvaltare som besvarat enkäten var det tio personer som hade akademisk utbildning utöver juristutbildningen och nio av dessa hade studerat ekonomi på akademisk nivå, vid sidan av vad som ingått i juristutbildningen. Med tanke på detta är det inte heller särskilt förvånande att samtliga, som besvarade enkäten, hade anställning på advokatkontor.

Konkursförvaltning är ett arbete som framförallt kräver juridisk kompetens, men eftersom det ingår i konkursförvaltarens roll att driva och på ett ekonomiskt fördelaktigt sätt avveckla konkursföretag kan även ekonomisk utbildning vara en fördel. Det visar sig att hela 157 svarade att de inte såg

²⁴ SFS 1987:672 kap 7, § 1 och 25.

²⁵ SFS 1987:672 kap 7, § 2, 11, 15 och 16.

²⁶ Rindborg – Rindborg (1999).

²⁷ Sammanställningen nedan av konkursförvaltarna är bearbetad tillsammans med professor Mats Larsson, Ekonomisk-historiska institutionen.

något direkt behov av vidareutbildning för att utveckla sin roll som konkursförvaltare. Av de 110 som önskade vidareutbilda sig dominerade önskemålen om en djupare ekonomisk utbildning klart, men även olika typer av juridiska fördjupningar ansågs viktiga (se tabell 2.1). Man kan dock förmoda att fler än dem som särskilt angivit det i enkäten, ansåg att vidareutbildning inom juridik var ett prioriterat område, men att man menade att detta var en naturlig del av konkursförvaltarens arbete för att bibehålla sin kompetens.

Tabell 2.1 *Antal konkursförvaltare som inte önskade/önskade vidareutbilda sig (n=267).*

Nej, ingen vidareutbildning	Antal	157	Andel av svarande	59%
Ja, vidareutbildning		110		41%
Därav inom:	Ekonomi	42		
	Språk	14		
	Obeståndsrätt	10		
	Företagsrätt	8		
	Immaterialrätt	7		
	EG-rätt	7		
	IT/data	7		
	Annan	15		

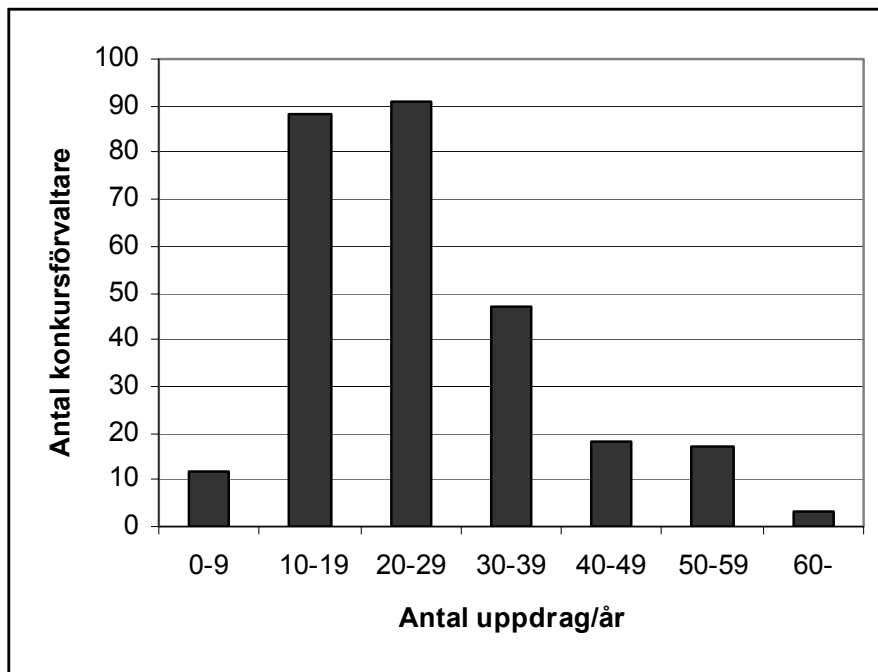
Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Det kan till det yttre tyckas något förvånande att inte fler än 42 (15 procent av de svarande) ansåg att ekonomisk utbildning utöver den som ligger i juristexamen var önskvärd. Man ska dock komma ihåg att konkursförvaltarna vid behov har möjlighet att koppla in revisorer eller andra kompetenta ekonomer för att hantera de ekonomiska delarna av konkursförvaltningen. Detta sker också i stor utsträckning, särskilt för de mer komplicerade företagskonkurserna.

Konkursförvaltaren har ofta valt sitt yrke av intresse för obeståndsfrågor. I enkätundersökningen menade 111 av 288 att detta var en av huvudanledningarna till att man sökte sig till arbete med konkurser. Detta var dock inte den viktigaste orsaken, utan i 174 fall kom konkursförvaltaren in i denna verksamhet genom rekrytering från en advokatbyrå. Advokatbyråerna har således en viktig roll i regenereringen av konkursförvaltare.

En konkursförvaltare handlägger, enligt enkätundersökningen, i genomsnitt 20 konkurser per år med en tydlig koncentration mellan 10 och 30 konkurser per år (se diagram 2.1). Några hade emellertid ett avsevärt större antal konkurser att hantera. Det högst uppgivna antalet var 100 konkurser per år, men detta var ett unikt exempel. Kring 50 konkurser per år var inte helt ovanligt. Man kan emellertid förmoda att variationen mellan olika år var tämligen stor, eftersom konkursfrekvensen varierat avsevärt, särskilt under den senaste femtonårsperioden. För vissa konkursförvaltare, särskilt i storstadsregionerna, var säkerligen arbetsbelastningen påfallande hög under konkurstoppen 1992.

Diagram 2.1 Antal konkurser som konkursförvaltare i juni 2001 bedömt sig hantera per år.

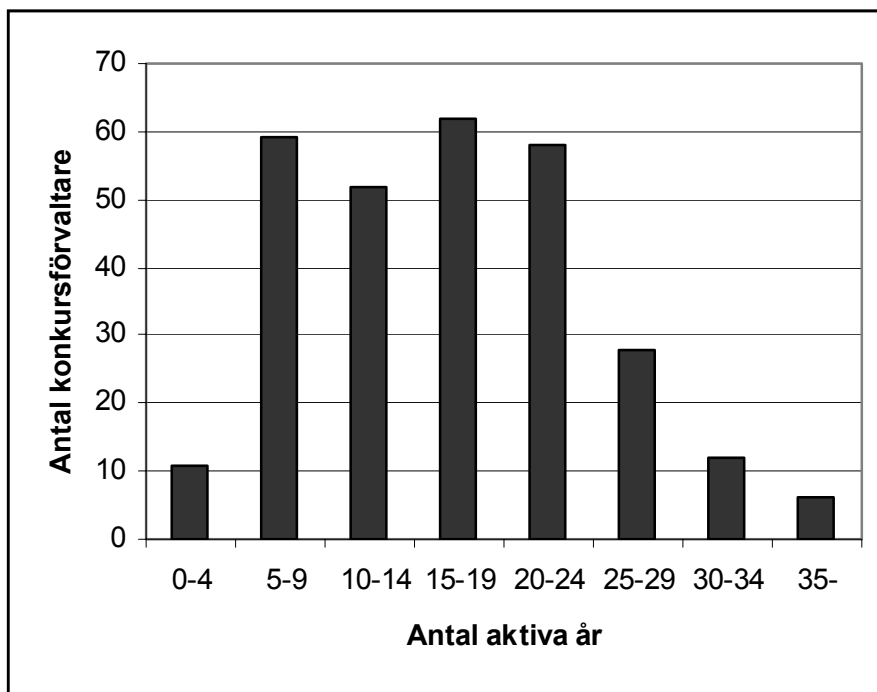
Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Det genomsnittliga antalet år som en förvaltare arbetat med konkurser var enligt enkätundersökningen 16 år. Huvuddelen (80 procent) av de svarande återfanns inom grupperna med 5-24 års erfarenhet av konkursförvaltararbete (se diagram 2.2). Samtidigt har en förhållandevis stor grupp av konkursförvaltarna (16 procent) längre erfarenhet än 25 år.

Det relativt stora antalet förvaltare med cirka tio års erfarenhet förklaras av att ett flertal drogs in i denna verksamhet i samband med konkursvägen under första hälften av 1990-talet. Variationerna i samhällets konkursfrekvens förklarar också varför så få personer inträtt som förvaltare under den senaste femårsperioden.

Den genomsnittlige konkursförvaltaren är en man. Av 288 svarande var 264 män och endast 24 kvinnor, 8 procent. Kvinnorna har en förhållandevis låg andel med tanke på att juristutbildningen under en relativt lång period haft en stark rekrytering av kvinnor. Tradition kan emellertid många gånger vara avgörande för valet av specialisering även efter genomförd utbildning. Konkursförvaltargruppens traditionella karaktär av manligt skrå kan således ha verkat avskräckande för kvinnor.

Diagram 2.2. Antal aktiva år som konkursförvaltare i juni 2001, fördelade på femårsintervall.

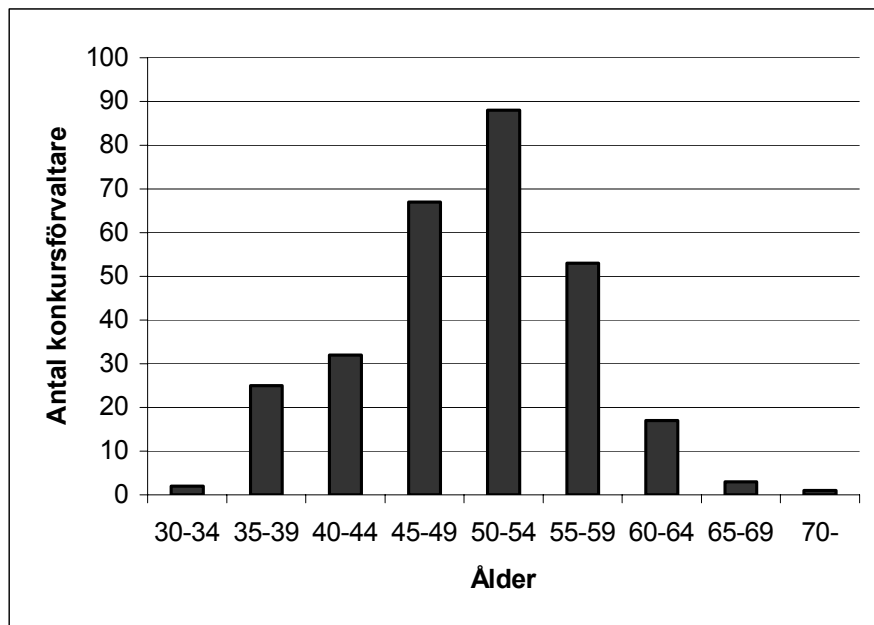

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Konkursförvaltarens genomsnittliga ålder var i juni 2001 50 år. Inte oväntat återfanns huvuddelen (83 procent) av de svarande förvaltarna inom åldersgruppen 40-60 år (se diagram 2.3). Förhållandevis få var verksamma efter 60 års ålder (7 procent). Om denna trend skulle hålla i sig under den närmaste tioårsperioden skulle det innebära att en stor del av de 141 konkursförvaltare (eller nära hälften av samtliga som svarade på enkäten) som 2001 var mellan 50 och 59 år, sannolikt skulle komma att lämna sin verksamhet. Med hänsyn till att nyrekryteringen av konkursförvaltare, enligt denna enkätundersökning, varit förhållandevis svag under de dryga fem åren och att antalet konkursförvaltare under 40 års ålder är litet (9 procent), är det inte osannolikt att konkursförvaltargruppen står inför ett omfattande generationsskifte med nyrekryteringar som följd.

Den bild av konkursförvaltarna som yrkesgrupp som denna undersökning givit är viktig även för den empiriska undersökningen av förvaltarnas inställning till mäns och kvinnors företagskonkurser.

Diagram 2.3 Konkursförvaltarnas ålder i juni 2001, fördelad på femårsintervall.

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

En väsentlig slutsats som kan dras är att konkursförvaltarna är en förhållandevis homogen grupp. Enligt enkätundersökningen har de alla samma utbildning och erfarenhet av arbete från advokatkontor. Bilden av homogenitet förstärks också av att förvaltaren i mer än 90 procent av fallen är en man och att han befinner sig inom ett relativt begränsat åldersintervall. Med en genomsnittsålder på 50 år är konkursförvaltarna, jämfört med många andra yrkesgrupper, förhållandevis äldre. Detta är emellertid inte särskilt förvånande eftersom det rör sig om ett arbete som kräver lång utbildning, specialkunskaper och erfarenhet.

En avgörande fråga är om detta påverkat konkursförvaltarens värderingar. Det är inte alls självklart. En man i 50 årsåldern är knappast opåverkad av samhällsutvecklingen de senaste 30 åren och behöver på intet sätt sitta fast i traditionella värderingar rörande mäns och kvinnors företagande. Värderingar är dessutom inte bara en produkt av ålder utan kan mycket väl vara mer beroende av uppväxtförhållanden och geografiskt verksamhetsområde. Erfarenheter och värderingar kan därför förmodas ha sett olika ut i städerna och på landsbygden.²⁸

²⁸ I kapitel 7 utvecklas analysen kring konkursförvaltarna och storleken på deras verksamhetsområden.

Även med dessa reservationer är det dock viktigt att i den följande undersökningen anlägga ett kritiskt förhållningssätt till de utsagor och värderingar av kvinnor och män som företagsgäldenärer, som kommer att presenteras.

Den undersökning som här gjorts av konkursförvaltarna som grupp har bara giltighet för analyserna av konkurserna under 1980- och 90-talen. Av naturliga skäl har det inte varit möjligt att göra någon liknande analys av mellankrigstidens förvaltare som grupp. I vissa avseenden kan man emellertid utgå från att bilden är densamma. En förvaltare under mellankrigstiden var säkerligen, nästan uteslutande, en man med juridisk utbildning. Men vilka erfarenheter och upplevt vidareutbildningsbehov han hade går det naturligtvis inte att uttala sig om.

Innan de empiriska undersökningarna genomförs och analyseras mer detaljerat i respektive undersökningskapitel följer ett bakgrundskapitel för att sätta in företagskonkurserna i ett samhälleligt sammanhang.

KAPITEL 3

Konkurser och företag i Sverige och Uppsala under 1900-talet

Detta kapitel syftar till att sätta in avhandlingen i ett större samhällsekonomiskt perspektiv. I fokus är Sveriges konkursutveckling i relation till samhällets övriga ekonomiska utveckling. Kvinnors och mäns företagande lyfts också fram som en del av detta bakgrundskapitel. Ett problem i sammanhanget är att statistiken för företagande och konkurser inte är könsuppdelad i den utsträckning som varit önskvärt utifrån avhandlingens syfte. För den diskussion som kretsar kring könsuppdelad statistik kommer därför resonemangen kring kvinnors och mäns företagande och konkurser lyftas fram för de perioder och år där studier och statistik finns tillgänglig. Dessutom används information från den enkät- och intervjuundersökning som företagits inom ramen för denna avhandling.

Sveriges konkursutveckling

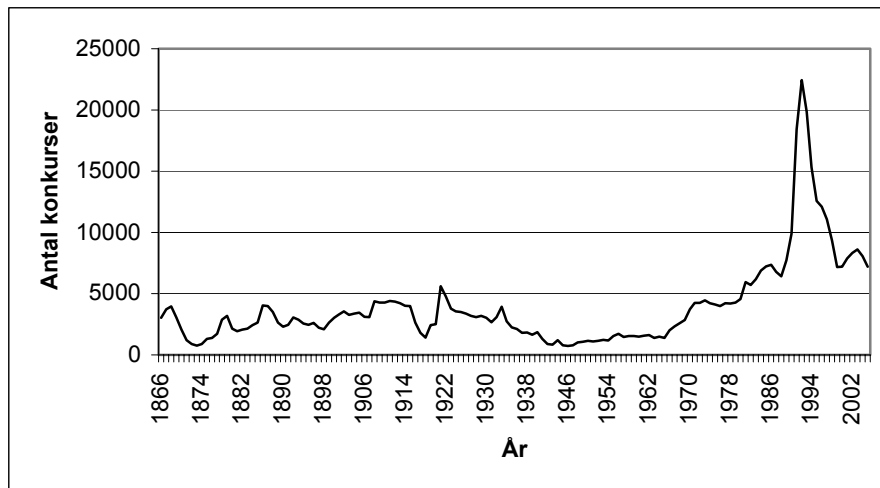
Som nämnts i tidigare kapitel är konkurser inget ovanligt fenomen i Sverige. Sedan 1866 redovisar Statistiska centralbyrån statistik över konkursutvecklingen i landet (se diagram 3.1). En mer detaljerad statistik kring vilken typ av företag som gått i konkurs började samlas in 1982 och 1997 tillkom även en könsuppdelad statistik.¹

Den svenska konkursutvecklingen med toppar och dalar följer i stort sett de konjunkturella variationer som funnits under den svenska ekonomiska historien. I materialet avspeglas såväl missväxtår som nationella och internationella lågkonjunkturer (se diagram 3.1). Företagsekonomen Kedners resonemang från 1975 om att konkursutvecklingen inte följer konjunkturläget får föga bekräftelse i detta material. Tvärtom avspeglas kriserna på 1920- och 30-talen i tydliga konkurstoppar och under 1970-talets kris inleds en gradvis ökning av antalet konkurser som når sin topp under krisåret 1992. Därefter har antalet konkurser minskat även om de fortfarande ligger på en högre nivå än innan 1990-talskrisen.²

¹ Den könsuppdelade statistiken beslutades 1994 men presenteras i de offentliga materialet först 1997.

² Kedner (1975).

Diagram 3.1 Samtliga konkurser i Sverige, 1866-2005.

Källa: SCB, konkursstatistik för 1866-2005.

Anm.: I denna statistik ingår förutom företagskonkurser även personliga konkurser.

De konkurser som registrerades under 1800-talet förekom framförallt inom jordbruket och orsakades främst av missväxt. I början av 1900-talet kom konkursutvecklingen alltmer att påverkas av industrins och handelns utveckling. Den snabba expansionen av tjänste- och servicesektorn under 1970-talet ledde till att nya företag etablerades och detta avspeglades i en ökning av antalet konkurser inom denna sektor. På 1980-talet ökade antalet nyetableringar av småföretag inriktade på serviceverksamhet. Denna utveckling innebar också en ökning av konkurser.³ Mellan 1982 och 1988 var antalet konkurser bland svenska företag runt 5 000 per år. Under de följande åren ökade antalet och 1992 inkom så många som drygt 20 000 konkursansökningar hos landets tingsrätter. Detta var mitt under en ekonomisk lågkonjunktur och antalet konkurser sjönk därefter relativt snabbt. År 1999 inkom 6 645 företagskonkurser till tingsrätterna i Sverige men denna siffra ökade under åren därefter. År 2001 var företagskonkurserna 7 433 till antalet och det följande året 7 930. År 2003 inkom 8 237 företagskonkurser men de två påföljande åren minskade åter antalet och 2005 var företagskonkurserna 6 784 stycken.⁴

Under den första av mina undersökningsperioder, 1920-1939, inträffade totalt drygt 61 600 konkurser, vilket ger ett årsmedeltal på cirka 3 000. Flest antal konkurser inträffade under det djupa lågkonjunkturåret 1921 då drygt 5 600 konkurser noterades. För de två nästföljande åren minskade antalet men det var fortfarande över genomsnittet. Efter en längre period av relativt få

³ SIND (1986), s. 9.

⁴ SCB, Konkursstatistik för åren 1982-2005.

konkurser ökade antalet åter i samband med 1930-talets ekonomiska kris och 1933 registrerades drygt 3 900 stycken. Hur stor andel som var företag respektive privata konkurser finns inte registrerade i den officiella statistiken.⁵

Ekonomi hade under det första världskriget tidvis präglats av överhettning och spekulationer. Vissa branscher kunde dra fördel av detta, medan andra (främst importberoende) särskilt under krigets sista år fick svåra problem. Utvecklingen stabiliserades 1919 men vände 1920 över i en lågkonjunktur som kom att bli ovanligt djup. Bruttonationalprodukten (BNP) sjönk med drygt 8 procent under 1921 och den allmänna prisnivån föll med 35 procent mellan 1920 och 1922 samtidigt som arbetslösheten ökade markant.⁶

Ekonomi förbättrades från 1923 och under senare delen av 1920-talet förbättrades köpkraften påtagligt. Handeln expanderade och antalet verk samma handlare fördubblades under årtiondet.⁷ För kvinnorna var detta en omvälvande tid då utvecklingen av olika delar av näringslivet medförde en ökad efterfrågan på kvinnlig arbetskraft. Samtidigt fanns ett utbredd ideal där kvinnan skulle vara hemma med hushållsarbete. De områden som alltmer öppnades för kvinnorna var arbeten inom vård och utbildning, men även beklädnads- och livsmedelsindustrin efterfrågade i högre utsträckning kvinnlig arbetskraft.⁸

Krisen under 1920-talet kan betecknas som djup, både strukturellt och konjunkturrellt, medan den kris som drabbade Sverige 1931, var mer konjunkturrellt betingad. Under den tidigare krisen krävdes stora rationaliseringar hos industriföretagen för att bättre utnyttja arbetskraft och kapital. 1930-talets kris ställde inte samma krav på effektiviseringar. Sveriges ekonomi var relativt konkurrenskraftig i förhållande till omvärlden vilket bidrog till att 1930-talets kris inte slog lika hårt mot Sverige som mot många andra länder.⁹

Under den andra undersökningsperiodens första år, det vill säga 1988, inkom 6 414 konkurser till tingsrätterna i Sverige varav 5 563 berörde företag och 847 privatpersoner. Jämfört med året före minskade antalet konkurser med 5 procent (4 % för företagen och 17 % för privatpersonerna). De flesta konkurserna drabbade detaljhandeln (1 140), partihandeln (718), byggbranschen (629) samt fastighetsförvaltning och uppdragsverksamhet tillsammans (553). Av konkurserna detta år var 3 531 aktiebolag, 1 466 enskilda firmor och 566 handelsbolag. Antalet anställda som berördes av konkurserna uppgick till 10 600, vilket var en minskning med 29 procent från 1987 och den lägsta siffran på sju år.¹⁰

⁵ SCB, konkursstatistik för 1920-1939.

⁶ Schön (2000), s. 287f.

⁷ Schön (2000), s. 315.

⁸ Schön (2000), s. 321.

⁹ Larsson (1991), s. 67ff.

¹⁰ SCB, konkursstatistik för 1988.

Under det andra nedslagsåret 1992 nådde konkurserna sin högsta nivå någonsin i Sverige med 22 449 konkurser registrerade hos tingsrätterna. Av dessa var 21 219 företagskonkurser medan 1 230 berörde privatpersoner. Jämfört med 1991 innebar detta en ökning av antalet konkurser med 22 procent, men jämfört med 1988 var ökningen hela 280 procent. Detta visar på den dramatiska förändringen av konkursutvecklingen i samband med 1990-talets kris. Förändringen drabbade dessutom samtliga län i landet.¹¹

Jämfört med 1991 ökade antalet konkurser mest inom fastighetsförvaltning (+73%) och byggverksamhet (+47%). Antalet anställda som berördes var 80 405, en ökning med 25 procent från 1991, och den högsta siffran på 11 år. Var 28:e privatanställd i Sverige påverkades av konkurs.¹²

Den stora skillnaden i konkursutveckling mellan 1980- och 90-talen kan delvis förklaras av förändringar på kreditmarknaden. Under 1980-talet släpptes kreditmarknaden fri. Detta resulterade i en snabb ökning av utlåningen i samhället och spekulationer i bland annat fastigheter och värdepapper.¹³ Mot slutet av 1980-talet överhettades ekonomin och inflationen sköt i höjden. Det rådde arbetskraftsbrist samtidigt som produktiviteten sjönk. Problemen för den svenska ekonomin ökade i och med nedgången i den internationella konjunkturen 1990. Detta år minskade tillväxten dramatiskt och ekonomin gick från att överhettning och inflation till stagnation. Flera faktorer bidrog till att ge den svenska lågkonjunkturen ett sådant djup under 1990-talet. Bland annat fördes en politik som inte gynnade konsumtion och hushållens efterfrågan föll.¹⁴

Avregleringen under 1980-talet genomfördes delvis för att Sverige skulle anpassas till internationella förhållanden, men avregleringen kom sent under en högkonjunktur och strax före en stor skattereform vilket bidrog till att fördjupa den lågkonjunktur som sedan inträffade. Finanskrisen utvecklades sedan till en allmän konjunkturskris.

Under det sista undersökningsåret, det vill säga 1996 inkom 12 119 konkurser till tingsrätterna, varav 11 315 berörde företag och 804 privatpersoner. Jämfört med 1995 var detta en minskning med 4 procent. Andelen av samtliga företagskonkurser ökade från 1995 inom textil- och beklädnadsindustrin (från 39 till 51%) och inom restaurang- och hotellbranschen (+18%), men minskade inom fastighetsverksamhet och grafisk industri (-20% vardera). Antalet anställda som berördes av konkurser var 22 679 vilket var en ökning med 3 procent från 1995.¹⁵

Sammanfattningsvis var alltså konkursantalet för mellankrigstiden i genomsnitt 3 000 konkurser per år. Under krisåren på 1920-talet var konkurs-

¹¹ SCB, konkursstatistik för 1992.

¹² SCB, konkursstatistik för 1992.

¹³ Magnusson (1996), s. 479 f.

¹⁴ Magnusson (1996), s. 481 f.

¹⁵ SCB, konkursstatistik för 1996.

antalet det dubbla medan för krisen på 1930-talet var antalet 3 900. Detta indikerar att den första krisen slog hårdare mot svenska företag än den senare. Däremot var 1920-talskrisen inte i samma omfattning som 1992 års kris, om man räknar i antal konkurser. Jämfört med de föregående åren visar 1992 års konkurser en dramatisk ökning. Men detta var en kris som framförallt drabbade vissa branscher, exempelvis byggnads- och fastighetsbranschen medan 1920-talets kris var mer strukturell och drabbade samtliga branscher.

Uppsalas konkursutveckling

Uppsala län utgör avhandlingens geografiska undersökningsområde när det gäller företagskonkurser. Länet hör till ett av Sveriges största sett till folkmängden och näringslivet är diversifierat. Här finns såväl jordbruk, industri, högre utbildning och teknologiskt avancerade företag som olika handelsverksamheter.

Uppsalas näringslivsstruktur var under 1930- och 40-talen diversifierad och företagspopulation redovisas i 60 av 80 delbranscher, enligt en genomgång av stadens industri av ekonomhistorikern Jan-Erik Pettersson. Han menar att frånvaron av en dominerande bransch eller storindustri innebar att företagen som verkade i staden hade en relativt fristående ställning. I sin analys av kristidsekonomi och företagsutveckling i Uppsala län under 1940-talet konstaterade Pettersson att Uppsala till väsentliga delar följde riksgenomsnittets utveckling av arbetsställen.¹⁶

Näringslivet genomgick inga större strukturella förändringar i Uppsala från 1920 och under de följande 30 åren. En relativt konstant andel av befolkningen (40%) var sysselsatt inom industrin. Med undantag från den allmänna arbetslösheten under början av 1920- och 30-talen präglades Uppsalas näringsliv av en lugn och stadig tillväxt.¹⁷ Uppsala stad hade en befolkning på cirka 29 000 år 1920. Under mellankrigstiden ökade folkmängden och vid 1940 var antalet invånare i staden cirka 38 000.¹⁸

I början av 1900-talet var Uppsala en liten stad med ett gammalt universitet och ett hantverksbaserat näringsliv. Under de kommande decennierna utvecklades staden till en alltmer etablerad industristad, sprungen ur hantverket och i hög grad inriktad på konsumtionsvaror. Kring 1950- och 60-talen växte Uppsala till att få en storstadskaraktär med en krympande industrisektor och en tilltagande tjänstesektor. Dessutom ökade antalet företag som hade nära anknytning till ett allt modernare universitet.¹⁹

¹⁶ Pettersson (1980), s. 13.

¹⁷ Wahlström (1997), s. 31ff.

¹⁸ Nilsson (1992).

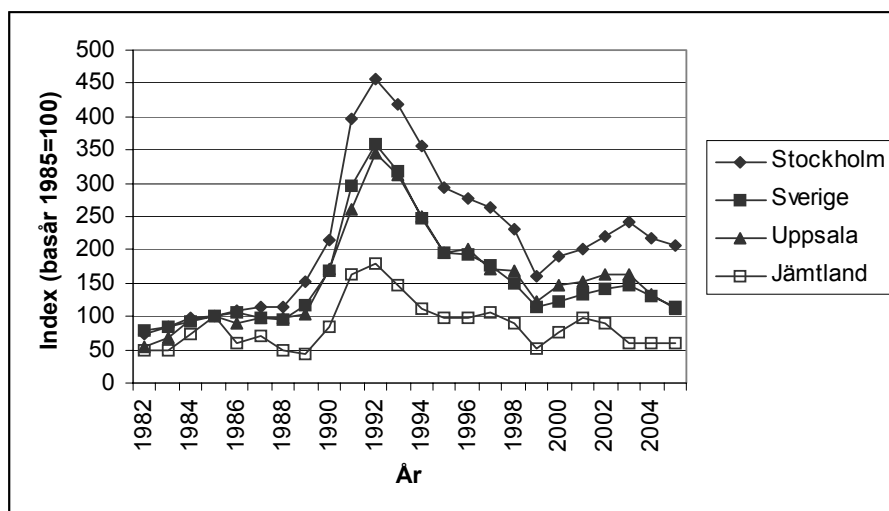
¹⁹ Magnusson – Isacson (1996), s. 12, 30 f.

Uppsala hade en kraftig befolkningstillväxt från 1950-talet och framåt, vilket till stor del berodde på den offentliga sektorns expansion. I Uppsala kommun var andelen förvärvsarbetande inom industrin 36 procent 1950 medan den offentliga sektorn svarade för 20 procent. Vid 1975 hade denna fördelning av andelen sysselsatta förändrats och den industriella sektorn stod för 22 procent av arbetskraften medan den offentliga sysselsatte hela 47 procent. Under nästa årtionde nådde den offentliga sektorn sin topp som andel av arbetskraften med över 50 procent för att sedan minska under 1990-talet.²⁰

Någon konkurshistorik för Uppsala redovisas inte för det tidiga 1900-talet. Däremot återfinns aggregerad konkursstatistik från 1980-talet och framåt. Under 1980-talet var antalet företagskonkurser mellan cirka 80 och 150 och 1988 registrerades 138 konkurser. Antalet konkurser ökade kraftigt i början av 1990-talet för att 1992 nå 485 stycken. Därefter föll antalet tillbaka successivt för att 1996 nå 281 och 2005 156 företagskonkurser.

Av intresse är också att se hur Uppsala läns konkursutveckling förhöll sig till utvecklingen i landet som helhet. Detta visas i diagram 3.2. I diagrammet visas att Uppsala läns konkursutveckling 1982-2005 på det hela taget följde landet som helhet. Stockholms län hade samtidigt de högsta konkurstsiffrorna i landet och huvudstadsregionens utveckling låg klart över genomsnittet under flertalet år medan till exempel Jämtlands län visade en konkursutveckling under genomsnittet. Jämtlands län hade landets lägsta konkursantal för perioden. Dessa siffror är inte relaterade till företagandets

Diagram 3.2 Indexerade tal för företagskonkurser i Sverige, Uppsala län, Stockholms län och Jämtlands län åren 1982-2005. Basår 1985 (=100).

Källa: SCB, konkursstatistik 1982-2005.

²⁰ Magnusson – Isacson (1996), s. 32.

storlek utan bygger på totala värden relaterade till basåret 1985. Uppsala var således en stad som både avseende näringslivsstruktur och konkursutveckling låg relativt nära riksgenomsnittet.

Företagandet i Sverige och Uppsala

År 2003 fanns 856 517 företag med totalt runt 3 700 000 anställda i Sverige. I Statistiska centralbyråns (SCB) statistiska årsbok delas dessa företag upp på 17 olika näringsgrenar, vilka till antal och innehåll varierar något över tid.²¹ Det kan alltså vara svårt att göra jämförelser över tid när det gäller branschernas utveckling. Statistiken för mellankrigstiden är inte ens uppdaterad efter företag utan efter befolkningens yrken. Syftet med detta avsnitt är att ge en övergripande bild över företagsutveckling i förhållande till kön och på den punkten är det än svårare att vara detaljerad. Den information jag nedan använder är hämtad från annan forskning där uppskattningar genomförts och där studier av vissa år gett information om kvinnors och mäns företagande. Dessutom används Statistisk årsbok från mellankrigstiden där information ändå kan ge indikationer på kvinnors och mäns företagande i relation till varandra.

När det gäller den könsfördelade företagsstatistiken har det statliga Verket för näringslivsutveckling (NUTEK) genomfört studier av företag där kvinnor och män lyfts fram som undersökningsvariabler. Exempelvis har NUTEK tillsammans med SCB givit ut en rapport där 14 000 företag analyserats utifrån ett genusperspektiv.²² NUTEK har också genomfört en studie av nyföretagandet i Sverige 1992 utifrån en mängd undersökningsvariabler som är relevanta för denna analys.²³ Först 1994 kom ett statligt direktiv om att all statistik skall vara könsuppdelad.²⁴ Företagsekonomerna Carin Holmquist och Elisabeth Sundin har också bidragit med material kring kvinnors företagsamhet genom sina kartläggningar.²⁵

I den officiella statistiken från seklets inledande decennier återfinns ingen samlad information om antalet företag i Sverige. Den information som finns och som kan vara relevant för denna undersökning är en sammanställning av handlare fördelade på kön som gjordes för några år i början av 1900-talet (se tabell 3.1).

²¹ Branschindelningen ser olika ut för olika år. År 1992 infördes nya bransch-koder i den offentliga statistiksammansättningen. Vidare kom en EU-anpassning av koderna år 2002. Se Sveriges officiella statistik, Konkurs och ackord serie NV 1992 och 2002.

²² NUTEK (2003).

²³ NUTEK (1994).

²⁴ SCB (2002).

²⁵ Holmquist – Sundin (1989).

Tabell 3.1 *Mantalsskrivna handelsidkande i Sverige 1900-1915, antal och andel.*

Handlande	Män	Kvinnor	Bolag o dylikt	Summa
1900	22 242 (77%)	6 061 (21%)	659 (2%)	28 962 (100%)
1905	23 976 (75%)	7 168 (22%)	1 052 (3%)	32 196 (100%)
1910	26 610 (70%)	9 304 (25%)	1 779 (5%)	37 693 (100%)
1915	27 265 (67%)	10 631 (26%)	2 784 (7%)	40 680 (100%)

Källa: Statistisk årsbok för Sverige år 1924, tabell 98, s. 99.

Utifrån antagandet att alla mantalsskrivna handelsidkande män och kvinnor var företagare, det vill säga att de drev en ekonomisk verksamhet, visar tabellen att andelen kvinnor som var verksamma som handlare var relativt stor redan före 1920. Andelen ökade över tid och från att ha varit 21 procent av handlarna 1900 steg andelen kvinnor till över 25 procent 1915. Detta ska sättas i relation till att kvinnorna ännu inte ägde fullständiga politiska och ekonomiska rättigheter. Även om männen intog en dominerande roll var kvinnorna på intet sätt frånvarande som företagare under perioden. Samtidigt kan det konstateras att detaljhandelns expansion ännu inte startat på allvar utan att den kom under 1920- och 30-talen.

Efter 1915 verkar det inte som om denna statistik insamlades längre, eller åtminstone presenterades den inte offentligt. Uppgifterna i tabell 3.1 ger ändå en bild av att kvinnorna var en viktig del av företagandet inom handeln, och att deras betydelse växte över tid.

I Uppsala län var kvinnorna cirka 25 procent av antalet handlare 1915 vilket var obetydligt lägre än för riket som helhet (se tabell 3.2). Samtidigt var andelen företag som verkade som "bolag och dylikt" något högre för Uppsalas del medan männens låg lika för Uppsala och Sverige totalt.

Tabell 3.2 *Mantalsskrivna handelsidkande i Uppsala län 1915, antal och andel.*

Handlande	Män	Kvinnor	Bolag o dylikt	Summa
1915	501 (67%)	186 (25%)	62 (8%)	749 (100%)

Källa: Statistisk årsbok för Sverige år 1924, tabell 98, s. 99.

En uppskattning av antalet kvinnliga företagare för några nedslag under 1900-talets första hälft presenteras i tabell 3.3. Det verkar, enligt de uppskattningar som gjorts, som att andelen företagande kvinnor av arbetskraften varit relativt hög och konstant fram till 1950-talet.²⁶

Tabell 3.3 *Uppskattningar för antalet kvinnliga företagare år 1910, 1930 och 1950 samt dess andel på arbetsmarknaden.*

År	1910	1930	1950
Antal kvinnliga företagare	56 000	92 000	43 000
Andel av den totala arbetskraften	9%	10%	9%

Källa: NUTEK (1994), s. 93.

²⁶ NUTEK (1994), s. 93.

Från 1970-talet har antalet företag ökat från nästan 250 000 till cirka 860 000 år 2003. Detta kan naturligtvis kopplas till befolkningsökning men också till att nya branscher tillkommit där småföretagandet varit den organisationsform som varit passande.

Den största ökningen av antalet företag skedde under 1990-talets senare del. En förklaring till denna ökning kan vara de satsningar som staten gjorde för att uppmuntra småföretagande. En annan förklaring kan vara de mängder av IT-företag som växte fram under denna period. En nedgång i statistiken sker vid 1990-talets inledande år, då lågkonjunkturen påverkade företagen i hög utsträckning.

Vid en analys av branschutvecklingen kan det konstateras att näringsområdet jordbruk, skog och fiske har minskat mest under avhandlingens undersökningsperiod 1988 till 1996. För 1988 var detta den bransch som hade den största andelen företag (27 procent) medan den 1996 endast stod för 13 procent av företagsbeståndet. Tillverkningsindustrin låg ganska konstant för avhandlingens tre undersökningsår, med en procentdels minskning vardera åren, från 10 till 8 procent. För byggindustrin råder liknande förhållanden förutom att denna bransch ökade något under 1992. Det var framför allt tjänstesektorn som ökade mest från 1988 till 1996, det är dock lite svårt att göra direkta jämförelser mellan statistiken för olika år då nya kategoriseringar av företag har förändrats.²⁷ Dessa siffror visar emellertid på att samhällets utveckling i stort påverkat hur många företag som existerat inom de olika branscherna.

Småföretagssektorn anses stå för en stor del av sysselsättningspotentialen och tillväxten i Sverige och i denna grupp utgör kvinnors företag en växande andel. Det var fortfarande 2003 fler män än kvinnor som drev företag men kvinnorna ansågs från statligt håll vara en viktig grupp att satsa på bland annat för att öka sysselsättningsnivån i samhället.²⁸

I företagsekonomen Birgitta Näsmans avhandling från 2000 om kvinnors företagande, redovisas uppgifter kring relationen mellan kvinnors och mäns företagande. Enligt en uträkning, genomförd av OECD, utgjorde kvinnorna 1976 22,6 procent av Sveriges företagare. Kvinnornas andel steg därefter till 31,2 procent av antalet företagare 1986 för att sedan sjunka något fram till 1996, då kvinnornas andel uppskattades till 25,9 procent av alla företagare i Sverige.²⁹

I Holmquists och Sundins kartläggning för 1980 beräknades cirka 65 000 kvinnor ha varit företagare, vilket var 20 000 fler än vad tidigare undersök-

²⁷ Sveriges officiella statistik (1988), (1992), (1996).

²⁸ NUTEK (2003), s. 15.

²⁹ Näsman (2000), s. 1:22.

ningar angivit. De företagande kvinnorna återfanns inom i princip alla branscher men framförallt inom servicesektor och handel, särskilt detaljhandeln.³⁰

NUTEK presenterade en studie av nyföretagandet för år 1992 och visade där att cirka 10 procent av Sveriges alla sysselsatta 1992 var företagare. Detta år fanns cirka 420 000 företag, exklusive jord- och skogsbruk, vilket stämmer relativt väl med SCB:s statistik. Av dessa företag var den största majoriteten småföretag, med mindre än 200 anställda och av dessa hade 60 procent ingen heltidsanställd personal. Under 1980-talet ökade antalet nystartade företag men mellan 1990 och 1992, minskade antalet nyföretag däremot med 20-30 procent. På grund av arbetslöshet eller hot om arbetslöshet ökade åter nyföretagandet under 1993. Det egna företagandet blev en åtgärd för att finna sysselsättning, enligt rapporten. Den typiske nyföretagaren verkade 1992 vara en man med nära företagsförebilder (exempelvis var ofta någon av föräldrarna företagare). Knappt 20 procent av företagen startades av en kvinna. De starta eget utbildningar som inleddes vid 1990-talets början resulterade i många nystartade företag. Men överlevnadsgraden hos dessa företag var något lägre än för andra nystartade företag.³¹

För Uppsalas del var andelen kvinnor som startade företag 1992 så låg som 13 procent. Bara Östergötlands och Gävleborgs län uppvisade lägre siffror (11 procent vardera). För 1992 finns ingen information om hur många män respektive kvinnor som drev företag. Däremot visar tillgängliga uppgifter att 6 procent av samtliga företag i Sverige utgjordes av enskilda firmor och av dessa ägdes 17 procent av kvinnor. NUTEK uppskattar att 15-20 procent av alla företag drevs eller ägdes av kvinnor 1992, vilket motsvarade mellan 70 000 och 94 000 företag. Kvinnors nyföretagande var högre 1990, då 19 procent av de nystartade företagen involverade en kvinna. Året innan, 1989, var det endast 15 procent av företagen som startades av kvinnor.³²

I NUTEK:s studie av 14 000 småföretagare 2002 framkom att 22 procent var kvinnor och 78 procent var män. Detta var lägre än den beräkning SCB hade gjort, där det visade sig att var fjärde företagare var en kvinna. Enligt NUTEK kan detta förklaras av att underlaget var olika. SCB har utgått från registrerade företagare medan NUTEK har utgått från företagsledaren, vilket innebär att kvinnorna kunde stå som ansvarig för företaget samtidigt som det egentligen var en man som drev det. Vid en undersökning från 1996 var också andelen kvinnor som drev företag 22 procent. Det verkar alltså inte ha skett någon större förändring i kvinnors företagsamhet. Faktum är dock att var tredje nystartat företag idag drivs av en kvinna men det verkar ännu inte ha slagit igenom i den totala företagspopulationen.³³

³⁰ Holmquist – Sundin (1989), s. 3. Se även Holmquist – Sundin (2002), där deras tidigare resultat diskuteras och utvecklas i inledande kapitel.

³¹ NUTEK (1994), s. 21ff och 76f.

³² NUTEK (1994), s. 93ff.

³³ NUTEK (2003), s. 17.

Enskilda personers företagande har ansetts vara styrt av den bransch där man tidigare varit verksam. Män och kvinnor har, som tidigare nämnts, generellt olika arbetsmarknader där männens område anses erbjuda bättre möjligheter till eget företagande. I Holmquists och Sundins studie av kvinnliga företagare från 1980 analyserades kvinnornas verksamhetsområden. Enligt denna var kvinnliga företagare relativt välrepresenterade inom handel, restaurang och service, men underrepresenterade inom tillverkningsindustri, anläggningsverksamhet och transporter.³⁴

Detta är också något som bekräftas i NUTEK:s studie från 2002. Vanligast var det att kvinnorna drev företag inom tjänstesektor och handel, det vill säga inom samma branscher som männen. Det som skiljde män från kvinnor inom branschen var att de var aktiva inom olika typer av handelsverksamhet. Många av kvinnorna drev exempelvis mindre butiker medan männen oftare drev grossistsföretag. Företagandet ses i rapporten som en avspiegling av den segregerade arbetsmarknad som Sverige har än idag.³⁵

Geografiskt återfanns, enligt studien från 2002, den största andelen företag per invånare i Stockholms län. Här fanns också den största andelen kvinnliga företagare. Även i Skåne återfanns det många kvinnliga företagare, men i övrigt var de kvinnliga företagen jämt fördelade över landet. Rapporten lyfter fram att just Stockholm och Skåne brukar klassificeras som samhällen med mer jämställt klimat, så kallade modernistiska genusklimat. De mer traditionella genusklimaten återfanns i trakter som Jönköpings län, där kvinnor visserligen drev företag men med mindre lönsamhet och vilja att låta företaget växa än de manliga företagarna i samma region.³⁶

Kvinnors och mäns företagskonkurser

Uppgifter om konkurser i kvinnoägda företag började samlas in av SCB 1997. Dessförinnan är det inte möjligt att utifrån aggregerad statistik extrahera fram sådana uppgifter. Den offentliga statistik som finns tillgänglig för kvinnors och mäns konkurser ger endast information om konkurser i enskild firma, det vill säga bara för den företagsform där ägarens könstillhörighet finns registrerad. I tabell 3.4 visas hur antalet företagskonkurser med bolagsformen enskild firma utvecklades åren 1997-2003. Dessutom redovisas antalet konkurser i förhållande till företagsbeståndet för enskilda firmor ägda av män respektive kvinnor.

Under 1997 utgjordes 83 procent av alla gäldenärer i enskilda firmor av män. Av dessa gick 3,7 promille (i genomsnitt 3,7 av 1 000 enskilda firmor) i konkurs medan motsvarande siffra för kvinnor var 1,8 promille, det vill säga

³⁴ Holmquist – Sundin (1989), s. 12 ff.

³⁵ NUTEK (2003), s. 25 ff., 30 ff.

³⁶ NUTEK (2003), s. 47 ff.

Tabell 3.4 *Antal konkurser i enskilda firmor 1997-2003, ägda av män och kvinnor.*

År	Män	Kvinnor	Summa	Per 1 000 firmor, män	Per 1 000 firmor, kvinnor
1997	1175	234	1409	3,7	1,8
1998	1140	184	1324	3,5	1,4
1999	1118	189	1307	3,6	1,4
2000	1000	167	1167	3,2	1,2
2001	996	155	1151	3,1	1,1
2002	924	142	1066	2,9	1,0
2003	924	155	1137	3,0	1,1

Källa: Sveriges officiella statistik, Konkurser och ackord serie NV (1998-2003).

mindre än hälften i jämförelse med männen.³⁷ Åren 1998 och 1999 sjönk den relativa konkursfrekvensen, men starkast var nedgången för de kvinnliga företagsgäldenärerna. Denna skillnad i relativ konkursbenägenhet mellan könen var också märkbar för åren 2000-2002.³⁸ Statistiken visar således genomgående att män i högre grad än kvinnor gick i konkurs med sina enskilda firmor.³⁹

Eftersom bilden av kvinnors företagskonkurser är så bristfällig utifrån den offentliga statistiken kommer jag nedan att lyfta in information från den enkät- och intervjustudie som genomförts inom ramen för detta avhandlingsarbete. I samband med enkätundersökningen och intervjuerna ställdes ett antal frågor med anknytning till kvinnliga företagsgäldenärer i allmänhet och kvinnors konkurser i olika branscher. Avsnittet bygger på konkursförvaltarnas uppgifter och ger en fingervisning om hur dessa uppfattade att förhållandena sett ut.

I enkätundersökningen fick konkursförvaltarna frågan om hur många företagskonkurser de handlagt där en kvinna varit gäldenär. Sex procent av de svarande konkursförvaltarna, hade aldrig handlagt någon konkurs där gäldenären varit en kvinna (se tabell 3.5). Hela 40 procent av de svarande hade förvaltat mellan en och fem konkurser där kvinnor varit företagsgäldenär. Cirka hälften av konkursförvaltarna hade alltså inga eller relativt små erfarenheter av att handlägga konkurser där en kvinna varit gäldenär. Tidsperioden i enkäten är odefinierad men torde med tanke på de enskilda konkursförvaltarnas anställningstid, vara koncentrerade till 1980- och 90-talen. Närheten i tiden mellan enkäten och konkursförvaltarens direkta erfarenhet av konkurser i företag ägda av kvinnor kan antas ha varit avgörande för svaren. Vid sidan av förvaltarens minnesbilder, kan det också vara av betydelse under vilka år som konkursförvaltaren gjorde sina erfarenheter. Konkurser och konkursorsaker har sannolikt förändrats över tid och detta kan ha gjort att till exempel minnet av en konkurs från det sena 1980-talets högkonjunktur

³⁷ Sveriges officiella statistik, Konkurser och ackord 1998, serie NV.

³⁸ Sveriges officiella statistik, Konkurser och ackord 1999 och 2000, serie NV.

³⁹ Sveriges officiella statistik, Konkurser och ackord 2001 och 2003, serie NV.

Tabell 3.5 *Antal handlagda konkurser där gäldenären varit en kvinna, antal konkursförvaltare samt procentuell fördelning. (n=285)*

Antal handlagda konkurser med kvinnlig gäldenär	0	1-5	6-10	11-20	20-	Summa
Antal konkursförvaltare	17	114	67	36	51	285
Procent	6%	40%	23%	13%	18%	100%

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

blir ett helt annat än av en konkurs som inträffade under det svåra konkursåret 1992, eller kanske från en konkurs månaden innan enkäten besvarades.

Vid intervjuerna med konkursförvaltarna framkom en blandad bild av kvinnliga gäldenärs konkurser. Nästan alla menade att kvinnor i konkurs var få och att de egna erfarenheterna var begränsade, vilket gjorde det svårt att generalisera kring specifika kvinnliga eller manliga konkurser. Flera konkursförvaltare lyfte ändå fram att kvinnors företag som gått i konkurs oftast eller uteslutande hade varit små med mindre omsättning än mäns företag, det vill säga i praktiken små enskilda firmor utan anställda.⁴⁰ Genom att verksamheterna var mindre tog kvinnorna inte lika stor ekonomisk risk som männen. Detta är särskilt viktigt för enskilda firmor eftersom man som privatperson själv ansvarar för firmans samtliga förbindelser.

Det framkom även att kvinnor vid konkurser framförallt förekom i andra roller än som företagsägare, bland annat som maka/sambo eller borgenär.⁴¹ Konkursförvaltarna var väl medvetna om att kvinnor inte var lika vanliga som företagare som män och därför mer sällan var huvudpersonen i en konkursituation.⁴² Att kvinnliga gäldenärer inte var mer vanligt förekommande, menade en konkursförvaltare hade att göra med det ”mansdominerade samhället”.⁴³ En annan synpunkt som framkom i intervjuerna var att kvinnor sällan återkommer i ytterligare konkurser medan detta var betydligt vanligare för män.⁴⁴ Ytterligare en förklaring till att kvinnorna varit få var att ”de drar i bromsen tidigare och inte chansar som männen gör.”⁴⁵

Sammanfattningsvis har således både enkätundersökningen och intervjuerna visat att kvinnor varit mindre konkursbenägna än män. Vad detta beror på är svårt att med säkerhet bestämma. Detta har inte studerats närmare men kan kanske kopplas till företagets ålder eller branschtillhörighet. Enligt enkätundersökningen bedömde konkursförvaltarna att mellan 50 och 60 procent av kvinnor i konkurs varit verksamma inom handelsbranschen. Serviceverksamhet kom på andra plats med cirka 30 procent medan konsultverksamhet svarade för ungefär 10 procent. Industriell tillverkning hade den lägsta andelen kvinnor

⁴⁰ Intervju nr. 2, 4 m fl.

⁴¹ Intervju nr. 6.

⁴² Intervju nr. 2, 4.

⁴³ Intervju nr. 18.

⁴⁴ Intervju nr. 4, 6, 8, 9, 18, 20, 21, 23.

⁴⁵ Intervju nr. 19.

och låg, enligt enkätresultaten, på cirka två procent (se tabell 3.6). Det kan vara svårt för konkursförvaltarna att i en enkät placera in de gäldenärer de handlagt inom olika branscher. Den branschindelning som enkäten erbjöd var enligt en del respondenter inte heller lätt att förstå. Enligt den statistik som finns redovisad i tidigare forskning är de flesta företagskvinnor sysselsatta inom handeln vilket således stämmer väl överens med konkursförvaltarnas erfarenhet av konkursbenägenhet.⁴⁶

Tabell 3.6 *Konkursförvaltarnas bedömning av kvinnornas företagskonkurser fördelad på branscher. (n=266)*

Bransch	Handel	Service	Konsult- verksamhet	Industriell tillverkning	Övrigt
Konkursförvaltar- nas genomsnittliga svar	55,5%	28,6%	9,9%	2,2%	3,9%

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Majoriteten av de konkursförvaltare som kommenterade branschfördelningen i enkäten ansåg att de hade för liten erfarenhet, saknade uppfattning eller inte visste om det existerade någon speciell branschskillnad mellan mäns och kvinnors företagskonkurser. Kommentarererna visade också att kvinnor, enligt konkursförvaltarna, var verksamma som företagare inom nästan alla branscher. Samtidigt betonade konkursförvaltarna att kvinnors och mäns företag ofta återfanns inom de traditionella verksamhetsområdena för respektive kön.

Även under intervjuerna diskuterades kvinnors och mäns branschtillhörighet (när det gäller företagskonkurser). De uppgifter som då kom fram var mer specifika än vad förvaltarna tidigare uppgivit. Bland annat framhölls att kvinnorna i högre utsträckning än männen återfanns inom till exempel konfektionshandel, media och frisörverksamhet. Listan kan göras lång men konkursförvaltarna var eniga om att kvinnorna inte fanns inom den tunga mekaniska industrin utan framförallt inom handel.⁴⁷

Några konkursförvaltare beskrev kvinnors verksamhet som kopplad till ”tingeltangelverksamhet”⁴⁸ och en annan konkursförvaltare menade att kvinnor drev ”amatörmässiga butiksföretag”.⁴⁹ Det verkade, enligt en konkursförvaltare, finnas typiska kvinnobranscher och det förklarade han med de sociala strukturer och ”rollspel” som existerar i samhället.⁵⁰ Denna branschförknippade diskussion i konkurser återkommer i senare empiriska kapitel.

⁴⁶ Holmquist – Sundin (1989).

⁴⁷ Intervju nr. 4, 13, 18.

⁴⁸ Intervju nr. 20, 21.

⁴⁹ Intervju nr. 22.

⁵⁰ Intervju nr. 25.

KAPITEL 4

Handlares konkurser i Uppsala 1920-1939

Sedan 1920 har kvinnor och män haft samma möjlighet att starta och driva företag i Sverige. Då lagstiftades att kvinnan skulle vara ekonomiskt och politiskt myndig. I detta kapitel skall kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala för åren 1920-1939 kartläggas och analyseras. Detta görs utifrån de berättelser som Rådhusrättens utsedde gode män, här kallade konkursförvaltare, gjort upp efter utredning om obestånd. Syftet med detta kapitel är att jämföra kvinnornas och männens konkurser utifrån konkursförvaltarens berättelser.

Hur såg konkursförvaltarna på män och kvinnor som företagare? Frågor som aktualiseras är vilka verksamheter som männen respektive kvinnorna bedrev, samt vilket civilstånd de hade. Har konkursförvaltarna lyft fram männens civilstånd på samma sätt som för kvinnorna? Var mannen endast företagare (utifrån normen) eller var han en gift respektive ogift företagare? Hade företagsgäldenärerna under mellankrigstiden i Uppsala tidigare erfarenhet av att driva företag eller av tidigare konkurser? Skiljde sig detta mellan kvinnor och män? Vidare studeras i detta kapitel de eventuella bankkontakter som gäldenärerna hade eftersom detta anses vara en viktig del av företagandet. En gäldenär har antagits ha bankkontakter när banker står som fordringsägare på företagets skuldsida. Detta innefattar såväl kontanta lån som borgensförbindelser.

Konkursföretagens bokföringskvalitet samt misstankar om att gäldenärerna handlat vårdslöst mot borgenärer diskuteras också. Slutligen analyseras de olika orsaksförklaringar som konkursförvaltarna angivit i berättelserna. Fanns det skillnader mellan konkursorsakerna för kvinnor och män, utifrån konkursförvaltarens berättelser, och presenterades dessa orsaker på ett könsneutralt sätt?

De fakta som diskuteras och analyseras i kapitlet är av två karaktärer. Dels handlar det om mer faktiska angelägenheter som typ av verksamhet, notering om bankkontakt, vem som ansökt om konkursen, dels om information som konkursförvaltaren skapat utifrån sina bedömningar.

Konkurser i Uppsala under mellankrigstiden

I Uppsala finns det 387 konkurser bevarade från åren 1920-1939.¹ I varje akt ligger inledningsvis ett statistikformulär som kortfattat informerar om gäldenärens namn, med titel på personen och typ av konkurs. Detta innebär att man till exempel får reda på om det var en privat konkurs eller en person med firma. Vidare framgår datum för konkursen, vem som har ansökt om konkurs samt vilka skulder och tillgångar som finns i konkursboet. Utifrån denna korta information har jag kartlagt samtliga konkurser för att sedan göra ett urval av jämförbara kvinnliga och manliga företagsgäldenärer.

Av Uppsalas 387 konkurser har, utifrån gäldenärernas titlar och allmän information i konkursakterna, 76 stycken kategoriserats som dödsbon. Här återfinns konkurser som berör både individer och företag där gäldenären har avlidit. Vid upprättandet av den avlidnes bouppteckning har obestånd konstaterats och arvtagaren/arvtagarna har oftast varit den part som begärt konkursutredningen. I några fall har även borgenärer till den döde ansökt om konkurs. I 65 konkurser återfanns titlar som endast avslöjar till exempel civilstånd, tidigare yrke eller utbildningsgrad. Dessa har då karaktäriserats som privata konkurser, utan ekonomisk verksamhet. I elva fall har det varit svårt att gruppera konkurserna, det har bland annat handlat om en idrottsförening och aktiebolagsnamn som inte avslöjat vilken typ av verksamhet som bedrivits (se tabell 4.1).²

Konkurser där gäldenären varit sysselsatt med tillverkning och byggnadsverksamhet uppgick för perioden 1920-1939 till sammanlagt 39 stycken. 76 konkurser tillhörde gäldenärer med titlar som återfanns inom tjänste- och servicebranschen. De resterande 120 konkurserna, motsvarande 30 procent, berörde handlare av olika slag. Titlarna köpman, grosshandlare, handlande och handelsidkarska har alla hamnat inom denna kategori. Här återfinns också

Tabell 4.1 *Uppsalas konkurser 1920-1939 fördelade på konkurstyp, antal och andel av samtliga konkurser.*

Konkurstyp	Antal (Andel)
Dödsbon	76 (20%)
Privata	65 (17%)
Tillverkning- och byggverksamhet	39 (10%)
Tjänste- och serviceverksamhet	76 (20%)
Handelsverksamhet	120 (30%)
Övriga konkurser	11 (3%)
Summa	387 (100%)

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

¹ ULA, Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv, Konkursakter, volym 134-202, år 1920-1939. Det finns inga uppgifter i arkivet som tyder på att det fanns flera konkurser i Uppsala för dessa år än de som finns bevarade i de studerade volymerna. Det saknas dagböcker över inkomna konkurser för denna period.

² Det har dock gått att utläsa att samtliga av dessa konkurser berörde män.

gäldenärer där personnamnet står tillsammans med ett firmanamn som informerar om att konkursen involverade handelsverksamhet. Det är ur denna grupp som urvalet av konkurser för fördjupningsstudien har gjorts.

Majoriteten av alla konkurser (86 %) berörde män. De 56 kvinnor som återfanns i konkursmaterialet fördelade sig enligt tabell 4.2. Hälften av kvinnorna återfanns inom handel, medan service- och tjänsteverksamheter omfattade sammanlagt fem kvinnor (9 %). Bland dem återfanns till exempel bageriidkare och restaurangägare. Männens konkurser skedde också till största delen bland handelsföretagen men en stor del fanns också inom tjänste- och serviceverksamhet (se tabell 4.2). För männen återfanns cirka 12 procent av konkurserna inom tillverkningsindustri och byggnadsverksamhet, där konkurser med kvinnliga företagsgäldenärer helt saknades. Det framstår helt klart utifrån detta material att kvinnorna inte engagerade sig i dessa mer traditionellt manliga sektorer. Av de företagsamma kvinnorna i konkurs (det vill säga exklusive privata, dödsbon och övriga konkurser) återfanns 85 procent inom handelsbranschen medan motsvarande siffra för männen var cirka 45 procent.

Tabell 4.2 *Uppsalas konkurser 1920-1939 fördelade på kön och konkurstyp, antal och andel av kvinnors och mäns konkursantal.*

Kön	Kvinnor	Män
Konkurstyp	Antal (Andel)	Antal (Andel)
Dödsbon	16 (29%)	60 (18%)
Privata	7 (12%)	58 (18%)
Tillverkning- och byggverksamhet	0 (0%)	39 (12%)
Tjänste- och serviceverksamhet	5 (9%)	71 (21%)
Handelsverksamhet	28 (50%)	92 (28%)
Övriga konkurser	0 (0%)	11 (3%)
Summa	56 (100%)	331 (100%)

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

Urvalet för den fördjupade studien av kvinnors och mäns företagskonkurser har genomförts utifrån att gäldenärerna varit verksamma inom samma bransch. Eftersom nästan samtliga kvinnliga företagsgäldenärer återfanns inom handelsverksamhet har också manliga gäldenärer inom denna bransch studerats. I tabell 4.3 presenteras samtliga handlare under perioden samt urvalet av konkurser för denna studie. Av de 28 kvinnor som idkade handel har fem konkurser fallit bort då konkursförvaltarberättelser saknats eller varit ytterst bristfälliga. Dessutom har en konkurs med en kvinnlig handlare återkallats då hon hade gjort upp med borgenärerna. Vid urvalet av mäns handelskonkurser har samtliga listats i datumordning för konkursens ansökningsdag, sedan har var tredje handlare valts ut för studien. Detta har givit en undersökningsgrupp som är ungefär lika stor till antalet som de kvinnliga

Tabell 4.3. *Uppsalahandlarnas konkurser 1920-1939 och de som valts ut för studien.*

År	Alla kvinnliga handlare i konkurs	Studiens urval av kvinnor	Alla manliga handlare i konkurs	Studiens urval av män	Totalt antal konkurser	Totalt urval av konkurser
1920	1	1	5	1	6	2
1921	1	1	8	2	9	3
1922	2	1	3	-	5	1
1923	1	1	3	1	4	2
1924	1	1	3	-	4	1
1925	5	4	4	1	9	5
1926	1	-	3	1	4	1
1927	2	1	5	1	7	2
1928	-	-	3	2	3	2
1929	2	1	5	1	7	2
1930	4	4	5	2	9	6
1931	-	-	5	2	5	2
1932	-	-	10	2	10	2
1933	4	4	11	3	15	7
1934	2	2	4	2	6	4
1935	-	-	4	1	4	1
1936	-	-	5	1	5	1
1937	1	-	3	2	4	2
1938	1	1	3	1	4	2
1939	-	-	-	-	-	-
Summa	28	22	92	26	157	48

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

gäldenärerna.³ Urvalet är slumpmässigt och torde inte påverka representativiteten, även om det utifrån materialet ändå kan vara svårt att generalisera på grund av att de är relativt få (både kvinnor och män). På grund av avsaknaden av berättelser samt brister i konkursmaterialet har fyra av de 30 manliga företagskonkurserna utgått. Slutligen har alltså 26 handlande män som gått i konkurs och 22 kvinnor i samma situation tagits fram för analys. Samtliga företagsgäldenärer drev verksamheten som firma, det vill säga enskild firma och inte som aktie- eller handelsbolag.⁴

De flesta av Uppsalahandlarnas konkurser inträffade 1933. Detta är ett toppår för konkursstatistik i Uppsala precis som för svensk del under denna tjuugoårsperiod. Även för 1921 var antalet handlare i konkurs relativt många. Detta är också ett år då många företag gick i konkurs i hela landet. Under dessa två år råder lågkonjunktur i Sverige och Uppsala följer rikets utveckling.

Det konkursmaterial som finns bevarat har i stort sett samma struktur och innehåll vilket underlättar jämförelsen. Mindre skillnader kan emellertid

³ Urvalsprincipen har diskuterats och förankrats med universitetslektor Dag Sörbom vid Institutionen för informationsteknik, Statistik, Uppsala universitet.

⁴ I bilaga 4 har de handlare som valts ut för kapitlets analys listats med år, namn samt volymnummer. När jag i kapitlet refererar till gäldenärer med namn hänvisas till denna.

noteras, vilket främst beror på vem det är som skrivit samman konkursutredningen. Gälldenären beskrivs alltid kortfattat utifrån civilstånd och personlig historik men denna information kan variera i detaljeringsgrad mellan gälldenärerna. Handlarnas verksamheter beskrivs i förvaltarberättelserna utifrån tidigare yrkeserfarenhet och ekonomisk ställning. Vidare återfinns mer eller mindre kortfattade händelsebeskrivningar av verksamheten och framförallt vad konkursförvaltaren ansett vara orsaken till företagets/gälldenärens obestånd. Bokföringens status och kvalitet bedöms och konkursförvaltaren avgör om gälldenären gjort sig skyldig till vårdslöshet mot borgenärer eller misstänks för annat brott.

Civilstånd, verksamhet och konkurssökande

För männen återfanns information om civilstånd hos 14 gälldenärer. Där framkom att en var ogift och en förlovad vid konkurstillfället samt att en var änkeman och elva var gifta. Information om civilståndet saknades för tolv av de undersökta männen. Bland kvinnorna fanns uppgifter om civilståndet för 19 gälldenärer. Sju av dem var ogifta, tre var änkor, en kvinna var ensamstående med tre barn, sju var gifta med boskillnad och en var gift utan information om boskillnad. Boskillnad innebar att makarna skrivit på ett förord där all egendom i äktenskapet var enskild. Genom detta kunde makarna sättas i konkurs var för sig. Information om boskilda hos manliga gälldenärer framkom inte i de berättelser som analyserats här.

Uppenbarligen var det, utifrån den information som finns att tillgå här, vanligare att kvinnorna i konkurs beskrevs utifrån civilstånd än männen. Om kvinnorna var gifta var de oftare boskilda än de män som det informerats om här. Jag har inte funnit någon information eller uttalande om att civilståndet har haft betydelse i konkurssammanhang. En förklaring till varför detta till så stor del angivits i kvinnornas konkurser kan vara att kvinnorna inte varit myndiga under en längre tid och att kvinnor oftare relateras till män, vare sig de är gifta eller inte, det vill säga en avspeglning av den patriarkala strukturen.

I konkursberättelserna för de gifta kvinnorna framgår att några hade äkta män som gått i konkurs flera gånger och att de skrivit över verksamheterna på sina fruar för att kunna ha affärsverksamheten kvar. Detta gällde exempelvis Elin Svensson. När hennes make gick i konkurs med sin affär 1921 etablerade han en ny firma som också den gick dåligt. År 1922 registrerade han firman ”E. Svensson” med hustrun som innehavare.⁵ Fyra handelsidkare hade maken som firmatecknare och det framgår också i berättelserna att männen varit delaktiga i handelsaffären. Trots att männen varit inblandade i verksamheterna är det kvinnorna som varit juridiskt ansvarig för konkursen och inför borgenärerna. Bland de manliga handlarna återfinns ingen infor-

⁵ ULA, Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv, Konkursakter, volym 154, år 1925.

mation om att deras hustrur varit prokurister eller var med och drev företaget. Ytterligare en man försökte skriva över affärslokal och lager på sin fru före konkursen men detta återkallades på grund av misstanke om oredlighet mot de inblandade borgenärerna.⁶

Detta verkar vara ett allmänt manligt beteende. Kvinnorna får stå som reserver när inte männen längre får eller anser det passa att ansvara för företaget. Medan kvinnorna inte ”utnyttjar” eller får möjlighet till denna företagsstrategi. Förklaringen till detta mönster är svår att uttrycka.

Av de studerade gäldenärerna fanns det, enligt informationen i materialet, inte någon kvinna som tidigare hade drivit företag eller varit i konkurs. Där- emot fanns det, som sagts ovan, flera kvinnor som genom sina makar torde haft en viss erfarenhet av företagande. Bland männen var det fyra stycken (15 %) som drivit företag och varit i konkurs tidigare. Även detta fenomen verkade uppenbarligen beröra män i större utsträckning än kvinnor. Att driva ett företag efter tidigare konkurs var kanske inte ens en möjlighet för kvinnorna i mellankrigstidens Uppsala på grund av rådande normer.

I tabell 4.4 visas konkursförvaltarnas klassificering av gäldenärernas verksamhet. Denna information har inte funnits tillgänglig för två kvinnor och fyra män.

Enligt konkursförvaltarberättelserna bedrevs gäldenärernas verksamheter inom olika områden, som mat- och specerihandel, blomster- och frukthandel, sko-, bokhandel. Två skoaffärer drevs exempelvis av två systrar, varav den ena tog över faderns skoaffär. Rosa Zernjaffsky startade en egen affär under faderns aktiva tid medan den yngre systemn Freude tog över faderns affär vid dennes pensionering. Döttrarna Zernjaffsky hade uppenbarligen en förebild när de startade och drev sina företag, vilket är något som företagsforskning idag menar är en viktig drivkraft för kvinnor (och säkert också män) som startar företag.⁷

Trots att spridningen mellan olika verksamheter var relativt stor svarade olika typer av livsmedelsaffärer samt konfektionsaffärer för majoriteten av kvinnornas konkurser. Situation var liknande även för männen. Mat och kläder var handelsområden inom vilka det sannolikt var lättare att starta företag än till exempel inom bilhandeln, framförallt var det senare förenat med

Tabell 4.4 *Verksamhetsinriktning för handlarnas företag, antal.*

Verksamhet	Kvinnor	Män
Mat	8	11
Konfektion	11	5
Inredning	0	2
Annan	1	4
Saknar information	2	4

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

⁶ ULA, Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv, Konkursakter, volym 145, år 1923.

⁷ Näsman (2000), s. I:33 ff.

högre kapitalkostnader. Vid en jämförelse mellan kvinnor och män verkar det ändå som att kvinnorna varit mer involverade i handel med konfektion (hattar, kappor etc.). Männerna har i stället oftare varit verksamma med livsmedelshandel. Den kategori som i tabell 4.4 går under rubriken *Annan* består för kvinnans del av en bokhandel medan det för de fyra männen handlade om bokhandel, bilaffär, färgaffär samt en ved-, kol- och byggplatthandel. Mode och konfektion är ett område som kan kopplas till kvinnlighet varför de flesta kvinnliga handlare kanske arbetade med denna typ av verksamhet.

I denna undersökning var det nästan uteslutande gäldenären själv som ansökte om konkurs. Bland männen var det 19 gäldenärer och fyra borgenärer som ansökte om konkurs. Information saknades för tre konkurser. Situationen var ungefär densamma för kvinnorna där 20 gäldenärer själv stod som sökande och två borgenärer. Detta resultat tyder på att det helt enkelt var vanligare att den som torde varit mest insatt i de ekonomiska svårigheter som företaget stod inför också satte stopp för verksamheten genom en ansökan om konkurs.

Bankkontakter, bokföring, vårdslöshet och brott

I tidigare forskning har ofta vikten av nätverk lyfts fram som en del av företagsutvecklingen. Enligt Johannisson har dessa nätverk sett olika ut för kvinnor respektive män, där männens varit av mer professionell karaktär medan kvinnornas mer av social.⁸ Bankkontakter är en del av dessa företagsnätverk och i de studerade konkurserna finns sådana registrerade för 18 män och 13 kvinnor. Det saknas information om bankkontakter för nio av männens konkurser och nio av kvinnornas. För de fall där uppgifter finns verkar det inte som att kvinnorna saknade möjlighet att få lån eller verka som borgenär för andras lån, trots att de inte tidigare haft samma möjlighet att driva ekonomisk verksamhet som män. Det verkar emellertid ha varit vanligare bland manliga än kvinnliga handlare att ha bankrelationer vid konkurserna.

I konkursberättelserna framgår det även hur företagets bokföring hantearats. Dessa böcker var underlag för konkursförvaltaren då denne skulle utreda orsaken till insolvensen. Tabell 4.5 visar hur gäldenärerna skött sin bokföring enligt konkursförvaltarna.

Tabell 4.5. *Handlarnas bokföringsstatus, antal (procent).*

Bokföring	Kvinnor	Män
Brister i bokföringen	10 (45%)	6 (23%)
Bra bokföring	11 (50%)	19 (73%)
Saknar information	1 (5%)	1 (4%)
Summa	22 (100%)	26 (100%)

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

⁸ Johannisson (1995).

Det saknas helt information om bokföringsstatus för en man och en kvinna. Av de 22 studerade handelskvinnorna hade hälften, elva stycken, inte någon anmärkning mot bokföringen, tre av dem fick till och med beröm för sin väl förda bokföring. Samtidigt var det tio som fört anteckningar bristfälligt eller som helt saknade verksamhetsböcker. Så många som fyra kvinnor saknade helt verksamhetsböcker vilket tyder på viss okunskap om att detta var föreskrivet i lagen. Av de manliga gäldenärerna var det klart fler som hanterat bokföringen korrekt, hela 19 stycken eller 73 procent. Ingen av dessa fick dock uttalat beröm för densamma.

I konkursutredningen behandlar förvaltaren även eventuella misstankar om brott i form av vårdslöshet mot borgenärer och annat ekonomiskt brott (se tabell 4.6). I de studerade konkurserna var det fyra män och åtta kvinnor som får anmärkning om att de gjort sig skyldiga till vårdslöshet mot sina borgenärer. Det var alltså en mycket större andel kvinnor än män som misskötte sina relationer till borgenärerna, utifrån konkursförvaltarnas utredning. Anledningen till detta kan vara antingen att konkursförvaltarna hade en bestämd uppfattning om hur borgenärskontakterna fördes och detta uppfyllde inte kvinnorna på samma sätt som männen. Eller så var kvinnorna inte medvetna om de regler som gällde för de mer informella borgenärsavtalen, det vill säga att i ett tidigt skede informera om att obestånd rådde och att inte låna mer pengar eller handla på kredit om konkursen var oundviklig. Vidare kan det vara så att borgenärernas relationer till kvinnliga företagare var anorlunda än till manliga. Då konkursförvaltarna samtalade med borgenärer kanske de fick olika bilder av de manliga och kvinnliga gäldenärerna.

Efter konkursutredningen var det upp till åklagaren att utreda om eventuellt brott och straffdom var aktuell. Vårdslösheten berodde oftast på att bokföring saknades eller att gäldenären hade fortsatt driva företaget trots att obeståndet borde varit självklart för honom eller henne. Endast en av de studerade männen misstänktes för annat brott än bokföringsbrott i konkursberättelsen. Denne man drev Borke Automobilfirma och brottet han gjort var att pantsätta lös egendom som han inte ägde själv. Detta anmälde han också själv till polisen.⁹ Således var annat brott ytterst ovanligt i handelskonkurserna i Uppsala under mellankrigstiden.

Tabell 4.6 *Misstanke om vårdslöshet mot borgenärer och annat brott. Antal och andel av totala antalet konkurser för respektive kön.*

Brott	Kvinnor	Män
Vårdslöshet	8 (36%)	4 (15%)
Annat brott	0 (0%)	1 (4%)

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

⁹ ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv, volym 170, år 1930.

Konkursorsaker

I konkursberättelserna har konkursförvaltaren angivit möjliga orsaker till obeståndet. Denna utredning byggde på analys av bokföringen, samtal med gäldenären och i vissa fall även med fordringsägare. Dessutom uttalade förvaltare ibland i berättelserna en känsla som han fått utifrån konkursutvecklingen. Hälften av kvinnorna hade mer än en orsaksangivelse och för männen var motsvarande siffra 19 stycken (76 %). I tabell 4.7 redovisas en kategorisering av de konkursorsaker som återfinns i berättelserna. Denna tabell visar alltså alla de orsaker som angivits. Det är omöjligt att tyda vilken orsak som varit viktigast i sammanhanget. Ofta har flera faktorer samverkat och konkursförvaltarna har inte försökt att bestämma den mest avgörande.

Kategoriseringen av konkursorsakerna bygger på den orsaksanalys som gjordes i SIND:s konkursutredning från 1986¹⁰ och till viss del på den gruppering som Tegnemo gör i sin studie av utlandsfödda och svenska företagsgäldenärer.¹¹

Den första gruppen orsaksförklaringar, *grundorsaker i företaget*, är kopplad till själva företaget och innehåller utsagor om avsaknaden av eget kapital, att företagsidén varit dålig eller att företagaren saknat kunskap som varit av vikt för att driva företaget. Den andra gruppen konkursorsaker handlar om *brister i företagsutveckling* vilket innefattar problem med ekonomisk planering, produktutveckling och dålig eller bristfällig marknadsföring för företagets produkter och tjänster. Den tredje gruppen förklaringar utgår från *omvärldsförhållanden* som är svåra för företagaren själv att påverka såsom konjunkturer och marknadsförändringar som inte har kunnat förutses eller påverkas samt ökad konkurrens i form av nya företag med liknande verksamhet. Den fjärde gruppen orsaksförklaringar är nära knuten till den tidigare i så motto att den innehåller *yttre omständigheter* som inte direkt kan påverkas av företagaren: devalvering, andra konkurser som leder till att det egna företaget påverkas negativt samt personliga missöden som sjukdom, brand och stöld. I ett av mellankrigstidens konkursfall, för en manlig gäldenär, *saknas bokföringen* vilket gjort det omöjligt för konkursförvaltaren att ta ställning till eventuella orsaker. Trots att det även saknades bokföring för vissa kvinnor har konkursförvaltaren i dessa fall ändå ansett sig kunna uttala sig om obeståndets ursprung. Möjligen återfanns annan information som styrkte konkursförvaltarnas analyser av obeståndet.

Anna Larssons konkurs är lite speciell i sammanhanget. Hon avtjänade vid tidpunkten för konkursutredning ett fängelsestraff i Växjö dömd för mordbrand. Hennes konkurs berodde direkt på skulder till brand- och livförsäkringsbolag, indirekt alltså av hennes brott. Hennes konkursorsak kategoriseras i tabell 4.7 som *annan*. Det gör även Johan Larsson, som visserligen

¹⁰ SIND (1986), s. 33 ff.

¹¹ Tegnemo (2003), s. 106-132.

Tabell 4.7 *Orsaker till handlarnas konkurser i Uppsala 1920-1939.*

Orsak	Kvinnor	Män
Grundorsaker i företaget	15 (43%)	15 (31%)
Brister i företagsutvecklingen	5 (14%)	11 (22%)
Omvärldsförhållanden	10 (29%)	16 (33%)
Yttre omständigheter	4 (11%)	5 (10%)
Saknar bokföring för orsaksanalys	0	1 (2%)
Annan orsak	1 (3%)	1 (2%)
Summa orsaker	35 (100%)	49 (100%)

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

Anm.: Det återfinns således 35 orsaksangivelser för de 22 kvinnorna och 49 för de 26 männen i konkursakterna.

uttalat sig om möjliga konkursorsaker men där konkursförvaltaren inte ansett att detta stämt överens med borgenärernas uttalanden och bokföringsmaterialet. Johan Larsson uppgav att orsaken till konkursen var upprepade byten av affärsbiträden och brist på rörelsekapital genom nedgång i omsättningen. Konkursförvaltaren däremot lyssnade mer på gäldenärens leverantörer som var överraskade av konkursen eftersom det ”var allmänt känt” att handlaren fått en förbättrad ekonomisk ställning. Ytterligare problem uppstod också när konkursförvaltaren ville se kontrollremсор och dessa hade makulerats av gäldenären, samt ett hyreskontrakt som visade sig också blivit makulerat. Konkursförvaltaren ansåg att konkursen verkade planerad och orsaken kategoriseras således som *annan* i den fortsatta analysen av konkursorsaker.¹²

För kvinnornas del verkar, enligt konkursförvaltarnas berättelser, konkurserna främst ha orsakats av olika *grundorsaker i företaget*, 43 procent av kvinnornas uttalade konkursorsaker relateras till denna kategori. Denna orsakskategori innefattade problem med företagsidén, avsaknaden av rörelsekapital och företagarens bristande förmåga/kompetens att driva företaget. Vidare kan sammanlagt 29 procent av kvinnornas konkurser relateras till *omvärldsförhållanden*, det vill säga vara påverkade av konjunkurer och hårdare konkurrens. För männens del såg förhållandet något annorlunda ut. Här var det främst *omvärldsförhållanden* (33 procent) som angavs som främsta orsak till konkurserna, tätt följd av *grundorsaker i företaget* med 31 procent. Även *brister i företagsutvecklingen*, det vill säga brister i den ekonomiska planeringen, dåliga produkter samt brister i marknadsföringen, var viktiga förklaringar till männens konkursorsaker (22 procent).

Bakom kvinnornas mest frekventa orsaksangivelse, grundorsaker i företaget, angavs den vanligaste orsaken vara brist på rörelsekapital från företagets början. Trots detta ekonomiska läge har kvinnorna haft möjlighet att låna pengar från vänner och handlat på kredit. Så många som tolv av de konkursdrabbade kvinnorna saknade rörelsekapital. Detta gäller bland andra Berta Qvarnström som gick i konkurs med sin pälsvaruaffär 1920. Hon hade dessutom, utifrån konkursförvaltarens synsätt, haft ett oregelbundet levnads-

¹² ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv, volym 195, år 1937.

sätt, som inte gynnat verksamheten. Vad detta i praktiken inneburit står inte utskrivet.

Hilma Toll hade en mycket hög hyra som fick hennes frukt- och blomsterhandel på fall 1923. Dessutom hade rörelsekapitalet från början varit för lågt, och hon uppvisade enligt konkursförvaltaren en ”brist på affärsinsikter”.

Lotten Idstedt drabbades av det allmänna prisfallet på marknaden under 1920-talets början och hennes kappaffär gick i konkurs 1924. I denna konkurs kan alltså konjunkturen sägas vara orsaken. Hon hade dessutom en son på 30 år med fru boende i hemmet att försörja, vilket uppenbarligen var kostsamt.

Betungande lager plus brist på kapital var orsak till Signe Lagerkrantz insolvens och konkurs med sin bok- och pappershandel år 1925. Även Elin Svensson ägde för lite rörelsekapital. Då hon dessutom sålde varor till underpris drabbades ekonomin direkt och konkursen inträffade 1925.

Både för Hulda Anzén och Emy Rosendahl stod de äkta makarna som firmatecknare. Dessa kvinnor hade mer eller mindre fått ta över redan nedgångna rörelser. Männen hade tidigare gått i konkurs och sedan skrivit över allt på sina fruar. Anzéns kött- och charkuteriaffär gick i konkurs 1927 och Rosendahls konfektionsaffär 1930.

Kötthandlerskan Ester Lindell hade för stora omkostnader och var dessutom en mer än vanligt lättrogen människa när det gällde affärer, ansåg konkursförvaltaren. Anna Nylén och Anna Holmqvist gick i konkurs 1930 med sina mönster- och sy- respektive specerivaruaffärer. Dessa ansågs ha saknat rörelsekapital och hade dessutom en för liten omsättning för att verksamheterna skulle vara lönande.

Konkurrensen anses ha varit av stor betydelse för sju av de studerade kvinnorna. Flera av handelsidkerna drabbades till exempel när nya verksamheter tog över deras kunder. Den starka konkurrensen drabbade till exempel Rosa Zernjaffsky med sin skoaffär och Selma Andersson med sin frukt- och konfektyraffär. Båda gick i konkurs 1933. I Selmas fall kom även sjukdom att påverka resultatet i negativ riktning. Rosas lillasyster Freude tog över skohandeln efter fadern och denna verksamhet var då redan skuldsatt till den grad att det inte gick att återhämta lönsamheten och konkursen var ett faktum även för henne 1933.

Stina Nord drev med sitt företag försäljning av kläder. Hennes make var firmatecknare och anledningen till konkursen 1933 antogs vara ett lån som givits till en man som sedan gått i konkurs med sin verksamhet. Denna typ av konkursorsak återkom även i Nanny Toblers konkurs 1922, där svågern lånat stora pengabelopp av gäldenären och sedan gått i konkurs.

För frukt- och grönthandeln, som drevs av Anna Daffy, med maken som prokurist, ansågs den stora fruktskörden 1933, vid sidan av konjunkturen, ha orsakat en minskad omsättning. Maria Larsson, vars konkurs avskrevs på grund av avsaknad på tillgångar, drabbades av de hårda tiderna samtidigt som hon blev uppsagd från sina lokaler. Ensam med tre barn klarade hon

inte av att söka efter en ny lokal och fortsätta driva handeln. Den sista kvinnan som gick i konkurs under undersökningsperioden, Hulda Jansson, ansågs ha saknat kompetens att sköta inköp och göra kalkyler för sin mataffär. Även hon var dessutom drabbad av den hårda konkurrensen när konkursen inträffade 1938.

Den vanligaste orsaken till konkurs bland dessa undersökta kvinnor ansågs vara det bristande rörelsekapitalet. Att konkursen beror på brist på pengar är ju självklart och det gäller för dem alla men flera orsaksbeskrivningar tyder på att kapitalbristen funnits från början av handelns verksamhetstid. Även konkurrens och konjunktur nämns som möjliga och logiska orsaker. Att fler affärer med liknande verksamhet drog kunder från de undersökta företagen och att det allmänna ekonomiska läget påverkade verksamheterna är ett naturligt inslag inom näringslivet. De orsaker som benämns som "levnadssätt" och "brist på kompetens" har emellertid en tydligare koppling till individen. Samtidigt är konkursbeskrivningarna dåligt definierade. Det är till exempel svårt att visualisera Berta Qvarnströms oregelbundna levnadssätt. Vad menade konkursförvaltaren med detta uttalande och hur bidrog det i till att driva företaget i konkurs? Några av kvinnorna saknade "affärssinne" och kunde helt enkelt inte sköta sin verksamhet på bästa sätt. Detta kan i och för sig vara ett utslag av fördomar mot kvinnors förmåga att driva affärsrörelse, men det kan också vara så att de kvinnor som försattes i konkurs i Uppsala under mellankrigstiden faktiskt var ekonomiskt okunniga. Kvinnor var inte ett naturligt inslag i näringslivet (även om många kvinnor drivit företag länge) och kanske hade de inte lärt sig hur man driver ekonomisk verksamhet på bästa sätt.

För männens del var det inom orsakskategorin *omvärldsförhållanden*, som de flesta konkurserna kunde placeras. Framförallt lyftes konjunkturen fram som särskilt viktig. Hela nio av de 26 studerade handelsmännen drabbades av dessa problem, enligt konkursförvaltarna. Detta kan illustreras av Carl Eriksson och Henning Pettersson som båda drabbades hårt av prisfallet på de stora lager av surrogatvaror som de köpt på sig under första världskriget. Eriksson gick i konkurs med en matvaruaffär 1920 och Petterssons speceri- och diversehandel gick i konkurs 1927.

Den hårdnande konkurrensen drabbade, utifrån analysen av konkursmaterialet, sju män. Precis som för kvinnorna var också männens konkursorsaker ofta relaterade till bristen på rörelsekapital från företagets start, sammanlagt berördes elva gäldenärer av detta.

På samma sätt som vissa kvinnor beskrevs som inkompetenta företagare, kunde detta omdöme även ges de manliga aktörerna. H. Persson, som gick i konkurs med sin klädaffär ansågs ha saknat branschkännedom och detta var en delorsak till konkursen. Henning Petterssons speceriaffär gick allt sämre och när inte omsättningen ökade verkade han, enligt konkursförvaltaren, ha drabbats av ett alltför svalt intresse för affären vilket bidrog till konkurs. I förvaltarberättelsen efter Paul Murmans konkurs med hattaffären år 1928

stod att läsa ”Gäldenärens alltför höga lefnadssätt torde i viss mån äfven vara bidragande orsak till obeståndet.” Detta citat är lika svårtolkat som ”Berta Qvarnström och hennes oregelbundna lefnadssätt”.

Per Pettersson ansågs i förvaltarberättelsen ha uppvisat en bristande förmåga att upparbeta lönsamhet i sin mataffär och han gick slutligen i konkurs 1931. Även Johan Petterson ansågs av konkursförvaltaren ha haft samma problem med sin färgaffär som blev konkurssatt år 1934.

Wilhelm Norlén hade enligt konkursförvaltaren inte lyckats förmå sig till att anpassa sig till modernare tiders affärsmetoder och krav vilket delvis orsakade hans konkurs med inredningsaffären 1935. Slutligen citeras konkursförvaltaren i Arvid Boholm konkursutredning från hans konkurs 1938 med matvaruaffären: ”Dessutom måste man nog påstå att gäldenären delvis saknat erforderliga insikter i handhavandet och skötseln av dylik rörelse.” Denne Boholm hade tydligen brister i sin bokföring men dessa, menade konkursförvaltaren, var inte för att dölja oegentligheter utan endast en effekt av hans ”oförmåga”. Någon ytterligare förklaring till varför denne Boholm inte brustit i bokföring utifrån medvetna handlingar framkommer inte.

Skillnaderna mellan de kvinnor och män som beskrivits som mer eller mindre inkompetenta företagare i konkursberättelserna, var framförallt att männens orsaker inte bara kopplades till personliga faktor utan också till omvärldsförhållanden eller yttre omständigheter. När de kvinnliga gäldenärerna beskrevs som inkompetenta fanns bara en koppling till avsaknaden av tillräckligt med rörelsekapital.

Utifrån en analys av konkursernas orsaker kopplad till de undersökta åren är det svårt att tyda något egentligt mönster, det vill säga att några orsaksförklaringar är mer frekventa för vissa år (se tabell 4.8). En delförklaring till avsaknaden av strukturer i orsaksangivelserna kan vara att observationerna är relativt få.

Det som emellertid framgår är att männens orsaksanalyser mer frekvent bestod av ett par, tre orsaker medan kvinnornas oftare endast bestod av en förklaring, grundorsaker i företaget. Männens konkurser var ofta, menade konkursförvaltarna, en kombination mellan omvärldsförhållanden och grundorsaker i företaget.

Tabell 4.8 *De vanligaste konkursorsakerna för mellankrigstidens handelskonkurser i Uppsala, fördelade på år och kön.*

År	Grundorsaker i ftg.		Omvärldsför.		Yttre omständigheter		Brister i företagsutv.	
	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M
1920	1	0	0	1	0	1	0	0
1921	0	0	0	2	0	0	0	0
1922	0	0	0	0	1	0	0	0
1923	1	0	0	1	0	0	0	0
1924	1	0	1	0	0	0	0	0
1925	4	0	2	1	0	1	1	0
1926	0	1	0	0	0	0	0	1
1927	1	1	1	1	0	0	0	1
1928	0	2	0	2	0	0	0	2
1929	1	1	0	1	0	0	0	0
1930	4	1	1	0	0	1	3	2
1931	0	2	0	0	0	0	0	1
1932	0	1	0	2	0	0	0	1
1933	1	1	2	1	2	2	1	2
1934	0	1	2	1	1	0	0	0
1935	0	1	0	1	0	0	0	0
1936	0	1	0	0	0	0	0	0
1937	0	1	0	1	0	0	0	0
1938	1	1	1	1	0	0	0	1
summa	15	15	10	16	4	5	5	11

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

Slutsatser

I detta kapitel har handelskonkurserna i Uppsala under mellankrigstiden studerats utifrån konkursförvaltarnas berättelser. En skillnad i förvaltarberättelserna mellan manliga och kvinnliga företagsgäldenärerna, var att kvinnornas civilstånd oftare noterades i konkursutredningarna, det vill säga huruvida de var gifta eller inte. Det finns inget i berättelserna som antyder att civilståndet hade betydelse för konkursen varför det kan tyckas märkligt att detta redovisades. Även för en del män återfinns information om äktenskapliga förhållanden men inte i samma höga grad som för kvinnorna. Detta kan sannolikt kopplas till att kvinnors företagande tidigare berört främst ogifta kvinnor, vilket tidigare forskningen också diskuterats.¹³

Det var endast hos kvinnor som partnern agerade prokurist, det vill säga kvinnans make var firmatecknare. Inte i någon av männens konkursberättelser återfinns information om att äkta makar varit involverade i företaget. Inte heller fanns information om att någon av de gifta männen var boskild från sin fru medan nästan samtliga gifta kvinnor var boskilda från sina män. Det kan ha med att kvinnan inte var familjens huvudförsörjare och det därför var

¹³ Näsman (2000), Sundin – Holmqvist (2002).

dumt att hon skulle äventyra familjens ekonomi med sitt företagande. Det kan också bero på att kvinnans verksamhet var mer ekonomiskt osäker.

När det gäller handelsverksamhet var både män och kvinnor framförallt verksamma med konfektion och livsmedelsförsäljning. Både män och kvinnor hade också bankrelationer med lån och borgensförbindelser.

En stor del av de kvinnor som studerats här hade brister i sin bokföring, nästan hälften av dem. Männerna var tydligen bättre på att föra korrekt bokföring och endast en femtedel av männen ansågs av konkursförvaltarna ha brister med densamma. Det var också en större andel kvinnor som, i relation till männen, gjorde sig skyldiga till vårdslöst beteende mot sina borgenärer. Huruvida detta beror på konkursförvaltarnas föreställningar om kvinnliga och manliga företagare kan diskuteras. Saknade kvinnorna mer kunskap om vad som gällde när företaget blev insolvent i sina relationer till borgenärerna eller har helt enkelt konkursförvaltarna godtyckligt ansett kvinnorna som mer vårdslösa? Med tanke på att företagsforskning lyft fram männens affärsnätverk som mer professionella än kvinnors kanske förklaringen ligger i detta. Såg männens och kvinnornas relationer till borgenärerna olika ut där männen hade en närmre och mer konstant relation än kvinnorna? Det går emellertid inte, utifrån detta material, att komma närmare svaret än att konstatera att kvinnorna har beskrivits som mer vårdslösa än männen i de undersökta konkurserna.

I orsaksbeskrivningarna återfinns konkursförvaltarnas syn på företagets och gäldenärernas brister och vad de ansett ha drivit fram obeståndet. Informationen är svårtolkad eftersom man inte riktigt vet hur konkursförvaltaren skapat sin uppfattning om orsaken till konkursen eller varför vissa skrivningar görs. Personligt relaterade orsaker varvas med yttre faktorer och det är svårt att direkt se några strukturer för mäns respektive kvinnors konkurser. Utifrån det relativt begränsade antalet konkursakter som analyserats förefaller emellertid kvinnornas konkurser oftare ha varit relaterade till henne som person och till brister i sättet att sköta företaget. Även i männen konkurser återfinns skrivningar som tyder på brister hos dem som företagare men de är nästan alltid även kopplade till omvärldsförklaringar och konkursakterna är mer nyanserat skrivna. Vid en grov kategorisering av konkursorsakerna verkar det ändå som att män och kvinnor drabbats av i stort sett samma problem innan obeståndet.

KAPITEL 5

Företagsgäldenärer i Uppsala 1988, 1992 och 1996

I föregående kapitel redovisades och diskuterades kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala under mellankrigstiden. Bilden som gavs av dåtidens företagare utifrån konkursförvaltarnas berättelser visar på vissa skillnader mellan kvinnor och män. En av dessa skillnader, som framkom i konkursförvaltarberättelserna, mellan könen var att kvinnornas civilstånd oftare skrevs ut medan samma information om de manliga företagarna saknades i hög utsträckning. Vidare uppgavs kvinnornas bokföring oftare som bristfällig och de var oftare än männen misstänkta för vårdslöst beteende mot borgenärer. Orsakerna till männen och kvinnornas konkurser var ungefär samma men kvinnornas konkurser berodde oftare på en orsak, relaterad till kvinnan som företagare, medan männens konkursorsaker ofta var flera.

Avhandlingen har bland annat till syfte att beskriva och analysera uppfattningar om män och kvinnor i företagskonkurs mellan olika perioder under 1900-talet. En delundersökning för att uppnå detta är att jämföra den period som redovisades i föregående kapitel med en senare period under 1900-talet. För 1980- och 90-talen har tre nedslagsår valts ut för analys: 1988, 1992 och 1996. Dessa år representerar olika konjunkturella situationer. Det första året är mitt under en högkonjunktur medan 1992 är det år då konkursantalet var som allra högst i svensk konkurshistoria. År 1996 hade ekonomin återhämtat sig efter krisen. Detta år är även intressant för att se om några konkurser kan kopplas till det 1994 införda statliga kvinnolånet.

Antalet konkurser som registrerades under dessa tre år hos Uppsala tingsrätt var många fler än under mellankrigstiden. Stadens befolkning hade vuxit markant och så också företagandet, vilket resulterade i att fler företag slogs ut av olika anledningar. Inledningsvis har jag sammanställt samtliga konkurser för en översiktlig antalsanalys och för att möjliggöra ett urval för fortsatt studie. De konkurser som studeras är de företagskonkurser där jag med säkerhet kan säga att en man/flera män eller en kvinna/flera kvinnor varit ansvariga för företaget, eftersom det är jämförelsen mellan könen som är i fokus. Detta innebär att ett antal personliga konkurser och företagskonkurser har fallit bort från undersökningen.

Huruvida en konkurs kan kategoriseras som företrädd av en man eller en kvinna har bestämts utifrån vem som beskrivs i konkursförvaltarberättelsen som gäldenär/gäldenärer. I materialet förekommer konkurser där en kvinna stått som ställföreträdare men där det egentligen har varit en man som drivit

företaget. Denne räknas således som gäldenären om det är han som beskrivits i konkursmaterialet. Redan här återfinns en intressant koppling mellan 1920-30 talens företagskonkurser och 1980-90-talens. Under mellankrigstiden återfanns ett antal företag där maken skrivit över verksamheten på hustrun. Men för dessa konkurser var det ändå kvinnan som beskrevs som ansvarig för rörelsen. För den senare undersökningsperioden lyfts i stället den som egentligen drivit företaget fram. Detta innebär att den som faktiskt varit ansvarig för företagets verksamhet ställs i fokus inför konkursutredningen och inte endast den som har det juridiska ansvaret. Har en företagskonkurs drivits av både en man och en kvinna har denna inte behandlats i kommande analys.

I tingsrättens arkiv finns för åren 1988, 1992 och 1996 ett antal konkurser där det helt saknas information om företaget och/eller där förvaltarberättelse saknas. Dessa konkurser återfinns endast i de dagböcker som registrerat samtliga konkursanmälningar. Där framgår även att somliga konkurser avskrivits eller återkallats utan vidare utredning. Konkursakter har även flyttats ur arkivet då gäldenären bytt bostadsort eller tingsrätt. Detta har inträffat när konkursen egentligen hör hemma i annan tingsrätt.¹ De återkallade konkurserna behandlar företag som i slutänden inte gick i konkurs utan gjorde upp med sina borgenärer. I de fall där konkurserna avskrivits utan utredning har tillgångarna varit så pass små att kostnaderna för utredningen överstigit boets tillgångar, varför det inte varit någon idé att driva konkursen vidare.

För år 1988 registrerades 154 konkurser vid Uppsala tingsrätt (se tabell 5.1). Av dessa saknas 71 konkursakter medan 78 utgjordes av företagskonkurser och fem var privata konkurser. De företag som drevs av både en man och kvinna var fem stycken. Av de 78 företagskonkurserna har 63 kunnat identifierats som kvinnors eller mäns konkurser och är således i fokus för avhandlingens undersökning.²

År 1992 inregistrerades sammanlagt 480 konkurser i Uppsala tingsrätts dagbok, varav 147 saknas i arkivet över konkursakter. Det antal konkurser där män och kvinnor gemensamt stod ansvariga för företagskonkurser var 42 stycken. Av 1992 års konkurser har 269 företagskonkurser gått att könsidentifiera.³

År 1996 hade konkursantalet vid Uppsala tingsrätt sjunkit till 312 stycken. Av dessa saknas akter för 116 konkurser som alltså inte lett till utredning och arkivering i Uppsala. Antalet företag som gick i konkurs med bevarade konkursakter var 178 varav elva drevs av kvinnor och män tillsammans och 148 har definierats som antingen manliga eller kvinnliga utifrån

¹ Ett par konkurser för vardera nedslagsår flyttades från till exempel Uppsala till Tierp eller Stockholm.

² Uppsala tingsrätts arkiv, konkurser för år 1988.

³ Uppsala tingsrätts arkiv, konkurser för år 1992.

Tabell 5.1 *Antal konkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996.*

År	1988	1992	1996
Totalt antal kk	154	478	312
Bortfall	91	209	164
Antal kk för studien	63	269	148

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Anm.: Av konkurserna ovan återfinns 13 personliga konkurser 1988, 20 stycken 1992 och 18 stycken 1996.

kön på gäldenären.⁴ I materialet för detta år återfinns en skalbolagshärva⁵ på cirka elva konkurser (en del konkurser glider in i varandra på grund av att ägarna återfinns på flera ställen). Dessa plundrande företag har inte haft någon verksamhet och finns därför inte med i senare analyser. Det kan tilläggas att det endast var män inblandade i dessa konkurser, enligt konkursförvaltarens utredningar.⁶

Sålunda har sammanlagt 480 konkurser analyserats mer metodiskt utifrån tidigare genusorienterad forskning om företag och konkurser. Den fortsatta analysen av konkurserna inleds med en beskrivning av antalet företagskonkurser och fördelningen mellan kvinnor och män. Vidare diskuteras företagsformen och branschtillhörigheten på konkurserna. Detta följs av en analys av vem som ansökt om företagets konkurs. Konkurserna diskuteras utifrån gäldenärernas ålder samt om de tidigare varit i konkurs.

Av central betydelse i konkursutredningarna är förvaltarens utsagor om eventuell brottsmisstanke i företagets skötsel. En diskussion kring detta leder fram till kapitlets viktigaste fokusering, orsaksanalysen av konkurserna. Studien av konkursförvaltarberättelserna och gäldenärerna har en kvantitativ karaktär men kompletteras av kvalitativa analyser för några utsagor om manliga och kvinnliga gäldenärer. En tanke var att från början lyfta fram ett antal konkurser för djupanalys. Det visade sig vara mycket svårt att välja representativa konkurser då det totala antalet är så stort och urvalsprincipen löper stor risk att bli intetsägande. I stället har helt enkelt några konkurser kommit att stå som exempel på hur en berättelse för gäldenärerna kan se ut i förhållande till de teman som analyseras. Syftet med denna exemplifiering är att levandegöra de gäldenärer som analyseras och kontrastera dem mot de kvantitativa resultat som framkommer.

En jämförelse mellan mellankrigstidens konkurser och de konkurser som behandlas för 1988, 1992 och 1996 kommer att genomföras i nästkommande kapitel.

⁴ Uppsala tingsrätts arkiv, konkurser för år 1996.

⁵ Kallas skalbolagshärva i materialet, flera konkurser hänger samman och har tydliga brottsliga inslag som till exempel tömning av företagets tillgångar.

⁶ Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakt nr. 1988/288-298.

Antal kvinnor och män

Av de undersökta konkurserna är det en ganska liten andel som berör kvinnor som gäldenärer. Tabell 5.2 visar att endast 8 procent av alla konkurser för undersökningsperioden berörde företag som drivits av kvinnor. Andelen kvinnor var i princip densamma för samtliga tre nedslagsår.

Tabell 5.2 *Antal kvinnor och män som företagsgäldenärer i Uppsala 1988, 1992 och 1996 (andel inom parentes).*

År	Kvinnor	Män	Summa
1988	5 (8%)	58 (92%)	63 (100%)
1992	22 (8%)	247 (92%)	269 (100%)
1996	11 (7%)	137 (93%)	148 (100%)
Summa	38 (8%)	442 (92%)	480 (100%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Det är tydligt att kvinnorna var i stor minoritet bland konkurserna, vilket också bekräftar den bild som den nationella statistiken ger. Genom att könbestämningen av företagen skett utifrån konkursförvaltarberättelserna och inte efter den officiella statistiken, är det inte osannolikt att antalet manliga företagsgäldenärer blivit något fler här. Anledningen till detta är att det i vissa fall verkar ha funnits företag som registrerats på kvinnor men som egentligen har drivits av män. Det motsatta förhållandet att en man står som firmatecknare för en kvinnlig företagare har inte återfunnits i det material som studerats. Däremot var ju detta inte ovanligt för Uppsalas handelskonkurser under mellankrigstiden.

Företagsform

De viktigaste organisationsformerna för företagsverksamheter i Sverige är enskild firma, handelsbolag (med kommanditbolag), aktiebolag, ekonomisk förening samt ideell förening. I den enskilda firman är den ekonomiska näringsverksamheten knuten till en fysisk person. Kravet för den enskilda firman är att den inregistreras i handelsregistret och att bokföringen redovisas efter formella regler. Handelsbolaget är en samverkan mellan flera parter. De som ingår är personligt ansvariga för handelsbolagets hela verksamhet. Ibland finns behov av delägare i handelsbolaget där vissa är verksamma med egna arbetsinsatser och andra med kapital. De som inte ansvarar för driften vill inte stå som ansvariga för skulderna varför de då blir kommanditdelägare. De bolagsparter som bär fullt ansvar kallas komplementärer.⁷

I aktiebolaget är delägarnas kapitalinsatser viktiga och inte i första hand ägarnas personliga arbetsinsatserna. Investerarna får andelar i bolaget (ak-

⁷ Roos (1995), s. 11ff.

tier) i utbyte mot kapital. För att bilda ett privat aktiebolag krävs en insats på 100 000 kronor, men för publika bolag krävs 500 000 kronor i aktiekapital. Det privata aktiebolaget används ofta för företagsamhet i mindre skala och är en vanlig organisationsform för enmansföretagare. I den ekonomiska föreningen är medlemmarna och deras arbete i centrum, i stället för som i aktiebolagens kapitalinsats. Annars är det ungefär samma organisatoriska struktur i en ekonomisk förening som i aktiebolaget, med en styrelse och ordförande. Även i denna organisationsform kan det finnas ett vinstintresse, men det behöver inte omfattas av alla. Medlemmarna kan även arbeta mot andra gemensamma mål. Ett exempel på en ideell förening är en idrottsklubb.⁸

Kvinnor som går i konkurs med sina företag har inte varit föremål för någon djupare analys i tidigare forskning. Kvinnorna är som tidigare nämnts i minoritet bland företagare i allmänhet men även sett i relation till detta går de inte i konkurs i samma utsträckning som män. En förklaring till detta skulle kunna vara att de inte driver företag i aktiebolagsform utan i större utsträckning som enskilda firmor. En företagare som driver enskild firma har ofta en lägre omsättning och ett mindre risktagande eftersom den egna personliga ekonomin står på spel om något går fel. Ofta drivs en enskild firma som en mindre verksamhet och inte sällan som en bisyssla till annat arbete. Det skall tilläggas att företagarna i mindre aktiebolag ofta också är personligt ansvariga genom borgensförbindelser till aktiebolaget.⁹

I Tegnemos jämförande studie av utlandsfödda och svenskfödda företagsgäldenärer visade det sig att företagsformen ofta var kopplad till etnicitet. De utlandsfödda företagarna drev oftare än svenskfödda sin rörelse som enskild firma (av de utlandsfödda företagarna drev 14 procent enskild firma medan motsvarande siffra för de svenskfödda var 10 procent) och detta gällde även för handelsbolag (av de utlandsfödda var det 9 procent och svenskfödda 6 procent). Aktiebolaget var trots allt den företagsform som återfanns i störst utsträckning för de båda undersökningsgrupperna (77 procent av de utlandsfödda och 84 procent av de svenskfödda företagarna). Skillnaderna i företagsform för de två undersökningsgrupperna kopplar Tegnemo till att aktiebolag möjligen är en mer krävande företagsform ur administrativt perspektiv. Ett annat skäl till varför enskilda firmor och handelsbolag intar en så pass stark position bland utlandsfödd företagare kan vara att dessa företagsformer till skillnad från aktiebolagen inte förutsätter någon initial kapitalinsats.¹⁰

De vanligast förekommande bolagsformerna i Uppsalas företagskonkurser, var i fallande ordning, aktiebolag (Ab), enskild firma (Ef), handelsbolag (Hb),

⁸ Roos (1995) s. 13ff.

⁹ Tegnemo (2003), s. 90, not 29.

¹⁰ Tegnemo (2003), s. 88 ff. Hon refererar även till SCB:s undersökning av småföretagare som visar att invandrare i mycket högre utsträckning, än som redovisats i Tegnemos konkursmaterial, driver företag som enskild firma.

Tabell 5.3 Kvinnors och mäns konkurser fördelade på företagsform, Uppsala 1988, 1992, 1996, i procent.

År (antal)	Kvinnor			Män		
	1988 (5)	1992 (22)	1996 (11)	1988 (58)	1992 (247)	1996 (137)
Företagsform						
Ab	40%	73%	73%	60%	85%	80%
Ef	40%	14%	0%	24%	5%	8%
Hb	0%	14%	27%	9%	5%	7%
Kb	20%	0%	0%	5%	3%	4%
Förening	0%	0%	0%	2%	1%	1%
Okänd	0%	0%	0%	0%	1%	0%
Summa	100%	101%	100%	100%	100%	100%

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

kommanditbolag (Kb) samt ideell förening (Förening). För ett par företagskonkurser har det inte gått att med säkerhet fastställa vilken typ av företagsform som varit aktuell (Okänd).

Det går naturligtvis inte att här se om kvinnorna var färre i antal på grund av företagsformen eftersom tabellen och materialet endast visar de som gått i konkurs. Men man kan konstatera att det var få enskilda firmor i konkurs i förhållande till aktiebolag vilket skulle förstärka argumentet om att kvinnorna är färre i konkurssammanhang eftersom de oftare än män valt enskild firma som företagsform. Kvinnorna hade störst andel enskilda firmor 1988 men inte någon av kvinnornas företag var av denna företagsform 1996. Man bör emellertid ha i åtanke att antalet konkursdrabbade kvinnliga företag var tämligen litet, särskilt 1988. Även männen hade högre andel enskilda firmor 1988 än 1996.

Aktiebolagsformen var vanligast för både kvinnor och män i konkurs, även om materialet för 1988 också har en relativt hög andel enskilda firmor. För 1992 och 1996 fanns handelsbolag i konkurs med kvinnor i högre grad än med män. Vanligast var ändå att de handelsbolag som gick i konkurs för de undersökta åren involverade sammanboende män och kvinnor (som dock inte redovisats i tabell 5.3).

Branschtillhörighet

Kvinnor och män är, enligt företagsforskningen, generellt sett verksamma inom olika branscher. I konkursanalysen för mellankrigstiden framkom att de flesta kvinnorna (i princip samtliga företagskvinnor) återfanns inom handelsverksamhet. Men i och med att antalet företagande kvinnor blivit allt fler kan man förvänta sig att de också går att återfinna inom andra branscher, under 1980- och 90-talen.

Valet av konkurser för fallstudierna i detta kapitel baseras på verksamhet och branschtillhörighet. De män och kvinnor som skall jämföras bör åtmin-

stone till de yttre faktorerna ha liknande förutsättningar. Detta innebär att jag kommer att välja exempelvis en man som drivit klädaffär och en kvinna som drivit en liknande affär samma år för att konjunktur, typ av kunder och leverantörer samt i viss mån också kapitalbehovet ska ha sett liknande ut. Branschkategoriseringen grundas på den verksamhet som förts i praktiken och som finns beskriven i konkursförvaltarberättelserna och inte den verksamhet som företaget står registrerad på (ibland skiljer de sig åt).

Företagen har fördelats på fyra branscher samt en kategori ”okända” där jag placerat konkurser som inte har gått att branschidentifiera. Där återfinns även konkurser där det i förvaltarberättelserna framgår att någon verksamhet inte bedrivits och där det varit svårt för konkursförvaltaren att utreda vad rörelsen egentligen bestod av. Anledningen till att konkursförvaltare har haft svårt att bestämma verksamheten i några fall berodde på att gäldenären inte lokaliserats. Detta gällde framförallt företag som genom likvidationsprocess blivit fall för konkursutredning.

Branscherna var: 1. Handel, restaurang, hotell; 2. Tillverknings- och byggnadsverksamhet; 3. Tjänste- och serviceverksamhet samt 4. Konsulterande verksamhet. Det har ibland varit svårt att placera konkurserna i specifika branscher varför denna grova indelning varit en förutsättning för att kunna göra jämförelser mellan konkurserna. I tabell 5.4 visas branschfördelningen för Uppsalas konkurser under de tre undersökningsåren.

Tabellen visar att handeln med ett undantag var den mest konkursdrabbade branschen under de tre undersökta åren för såväl män som kvinnor. Under 1992 och den allmänna lågkonjunktur som då rådde visade också tillverknings- och byggbranschen relativt sett höga konkursprocenter åtminstone för männen, vilket inte är helt oväntat ur ett nationellt perspektiv eller med hänsyn till branschens nedgång. Kvinnorna återfanns 1988 och 1992 främst inom handelsbranschen men för 1996 var andelen kvinnor fler än för männen inom tjänste- och servicebranschen. Kvinnorna återfanns inte alls inom konsultbranschen, vilket också var ett område där männen i ganska liten utsträckning var verksamma.

Tabell 5.4 *Kvinnors och mäns konkurser fördelade efter branschtillhörighet, Uppsala 1988, 1992, 1996, i procent.*

År (antal) Bransch	Kvinnor			Män		
	1988 (5)	1992 (22)	1996 (11)	1988 (58)	1992 (247)	1996 (137)
Hand/rest/hot	100%	64%	36%	57%	32%	45%
Tillv./bygg	0%	9%	9%	12%	29%	15%
Tjänst/service	0%	27%	55%	28%	30%	38%
Konsult	0%	0%	0%	0%	7%	2%
Okänd	0%	0%	0%	3%	2%	1%
Summa	100%	100%	100%	100%	100%	101%

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Strukturen påminner om konkurserna i Uppsala under mellankrigstiden förutom att kvinnorna från 1992 också återfanns inom tjänste- och servicebranschen och till och med tillverknings- och byggbranschen. De manliga företagen återfanns mer jämt spritt mellan branscherna för de tre åren.

Konkursförvaltarens kön

Konkursförvaltaren är av central betydelse i konkursutredningar och så också för denna undersökning. Utifrån en kartläggning av vem som handlagt konkurserna har dessa fördelats efter förvaltarens kön (tabell 5.5). Det finns i detta material inte något mönster som tyder på att kvinnor i första hand handlägger andra kvinnors konkurser.

Tabell 5.5 *Kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996 fördelade på konkursförvaltarens kön, antal (procent).*

År	Kvinnor			Män		
	1988	1992	1996	1988	1992	1996
Kf						
K	0 (0%)	4 (18%)	1 (9%)	7 (12%)	28 (11%)	12 (9%)
M	5 (100%)	18 (82%)	10 (91%)	51 (88%)	215 (87%)	125 (91%)
Okänd	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	4 (2%)	0 (0%)
Summa	5 (100%)	22 (100%)	11 (100%)	58 (100%)	247 (100%)	137 (100%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Konkursförvaltaren är, som tidigare kapitel visat, oftast en man och det gäller för hela landet. Även i Uppsala var de flesta konkursförvaltare män men det fanns även några kvinnor. I Uppsala fanns det för de undersökta åren endast två kvinnor verksamma som konkursförvaltare medan tio var män. Tilldelningen av konkurser sker av tingsrätterna efter en lista på tillgängliga förvaltare. Detta kan förklara varför kvinnliga konkursförvaltare inte är överrepresenterade vid kvinnliga konkurser. Samtidigt finns, utifrån resultaten i denna studie, heller inget som tyder på att kvinnliga konkursförvaltare skulle föredra kvinnliga gäldenärer.

Gäldenärerna

För att diskutera gäldenärernas eventuella erfarenhet av att driva företag har information som registrerat huruvida gäldenärerna tidigare varit i konkurs hämtats ur förvaltarberättelserna. Inledningsvis diskuteras företagsgäldenärernas ålder vid konkurstillfället.

Ålder

I denna analys har åldern på gäldenärerna använts som utgångspunkt för analysen av mäns och kvinnors potentiella företagserfarenhet. Gäldenärernas ålder anges i de konkursförvaltarberättelser som excerperats för åren 1988 och 1996. I konkurser med flera gäldenärer har ett åldersmedeltal beräknats. I 31 fall saknas uppgifter om gäldenärens ålder.

Den genomsnittliga åldern för hela populationen (för gäldenärerna både 1988 och 1996) var 43 år. Medelåldern var något högre för 1996 än för 1988 (41 år 1988 och 44 år 1996). I tabell 5.6 går att utläsa att männen som drivit företag i konkurs var mer utspridda i ålder än kvinnorna. Kvinnorna var främst i 50 års åldern och därunder. Under det senare undersökningsåret fanns även ett par kvinnor (22%) som var mellan 21 och 30 år.

För 1996 var således majoriteten av gäldenärerna äldre än för 1988. Men det ska åter poängteras att underlaget för dessa slutsatser är mycket litet.

Tabell 5.6 *Kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988 och 1996 fördelade på gäldenärens ålder vid konkurs, antal (procent). (n=180)*

	1988		1996	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
21-30	0 (0%)	5 (11%)	2 (22%)	11 (9%)
31-40	1 (33%)	13 (28%)	1 (11%)	31 (25%)
41-50	2 (67%)	25 (54%)	5 (56%)	50 (41%)
51-60	0 (0%)	3 (7%)	1 (11%)	27 (22%)
61-	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	3 (3%)
Summa	3 (100%)	46 (100%)	9 (100%)	122 (100%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988 och 1996.

Tidigare konkurs

Många som går i konkurs har ofta tidigare erfarenheter av konkurser. Enligt den statliga näringsförbudslagsutredningen anses det vara tre gånger större chans att gå i konkurs med ett aktiebolag om man tidigare varit i konkurs med ett sådant. I tabell 5.7 redovisas hur många av gäldenärerna bland Uppsalas företagskonkurser för de undersökta åren som varit i konkurs tidigare. Jag har utgått från den information som återfinns i konkursförvaltarberättelsen och som bygger på konkursförvaltarens undersökning, det vill säga vad gäldenären uppgivit till utredaren. Detta innebär att det råder viss osäkerhet i informationen eftersom alla gäldenärer kanske inte meddelar om de tidigare varit i konkurs. Konkursförvaltarna har heller ingen skyldighet att ange dessa förhållanden i sin berättelse. Siffran för tidigare konkurs kan alltså vara större än den som redovisas här.¹¹

¹¹ Se också Tegnemos diskussion kring detta i Tegnemo (2003), s. 83.

Tabell 5.7 Tidigare konkurs, antal och procent av respektive grupp kvinnor och män.

Kön	Kvinnor	Män
1988	0 (0%)	20 (35%)
1992	1 (5%)	48 (19%)
1996	0 (0%)	31 (23%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

I denna undersökning hade i genomsnitt var tredje gäldenär varit i konkurs tidigare, då de gjorde konkurs något av de tre undersökningsåren. Det var också en hög andel män som gått i konkurs tidigare i förhållande till kvinnor i samma situation. Endast en kvinna har tidigare varit i konkurs jämfört med 99 män. Sambandet mellan tidigare konkurserfarenhet och kön är således påfallande stort. Skillnaderna mellan könen är svåra att förklara utan djupare studier av hur företagsgäldenärerna själva resonerar kring detta. Det kan tänkas bero på faktorer som att männen kanske inte känner att ett misslyckande innebär slutet på företagandet, medan kvinnorna ser det som ett grundskott för den egna verksamheten. Detta kan i sin tur vara kopplat till att företagandet fortfarande är ett manligt fenomen och att konkursen är ett sätt att sanera skulder.

Tegnemo konstaterar i sin studie att det var vanligare att svenskfödda företagsgäldenärer hade tidigare erfarenheter av fler än två konkurser än att personer med utländsk härkomst hade det. Det framförs emellertid ingen förklaring till detta.¹² Vid en jämförelse med Tegnemos resultat kan det konstateras att de svenskfödda företagsgäldenärerna i hennes undersökning liknade männen i föreliggande studie medan de utländsfödda gäldenärerna hade mönster som liknade kvinnorna i denna undersökning.

År 1992 var andelen gäldenärer som tidigare varit i konkurs lägre än för de andra åren. Möjligen kan detta ha att göra med det ekonomiska läge som rådde då. I en lågkonjunktur drabbas företagarna brett och att gå i konkurs kopplas oftare till yttre omständigheter som minskad efterfrågan etc. Under högkonjunkturer kan man tänka sig att det var lättare att se konkurserna som ett sätt att avveckla ett företag som inte var ekonomiskt hållbart för att sedan starta ett nytt bolag utan skulder. Det senare skulle då tyda på en medveten strategi från företagarens sida som inte blir lika tydlig under en lågkonjunktur.

Ansökan om konkurs

När ett företag hamnar på obestånd kan gäldenären själv ansöka om konkurs. Det kan också vara en borgenär med fordringar på gäldenären som söker om

¹² Tegnemo (2003), s. 84.

konkurs. I flera fall är konkurserna som behandlas nedan företag i likvidation¹³ och då är det ofta en likvidator (den advokat som företräder företaget) som står som konkurssökande. Ett flertal aktörer på marknaden kan inta rollen som borgenär, vid sidan av kreditgivare även kunder, leverantörer och anställda. En annan borgenär som ofta ansöker om företagskonkurs är staten, som agerar via kronofogdemyndigheten. I tabell 5.8 framgår vilka som ansökte om företagets konkurser i Uppsala under de aktuella undersökningsåren.

Studier har visat att det oftast är gäldenären själv som ansöker om konkurs för sitt företag.¹⁴ En anledning till detta kan vara att gäldenären vill försäkra sig om att konkursansökan kommer in innan han eller hon blir personligt betalnings- och straffansvarig för skatter och arbetsgivareavgifter. Att ansöka om konkurs i tid visar också hänsyn till fordringsägarna som kanske inte vet om att företaget är på obestånd. På detta sätt växer åtminstone inte skulderna. En anledning till att gäldenären inte ansöker kan vara brist på kunskap och insikt om sitt obestånd eller en övertygelse om att problemen endast är tillfälliga.¹⁵

Kronofogdemyndigheten har ansvar för att driva in skatteskulder samt förhindra fortsatt skuldsättning. Om det inte finns något annat sätt att få in skulderna är det myndighetens ansvar att ansöka om konkurs. Om ett företag har beslutats att träda i likvidation och ett obestånd konstaterats i detta företag ansöker den advokat som är utvald till likvidator om konkurs. I dessa fall handlar det ofta om att företaget inte har lämnat in årsredovisning till Patent- och registreringsverket och att företaget därför måste tvångslikvideras. Andra aktörer som kan ansöka om att försätta företag i konkurs är, som konstaterats, leverantörer, banker, hyresvärdar, anställda etc. Det är emellertid rätt ovanligt att privata borgenärer försätter bolag i konkurs eftersom dessa personer, för de aktuella undersökningsåren, skulle ha haft svårt att få del i utdelningen från konkursboet. Dessutom kan detta vara ett strategiskt beteende av leverantörer eftersom de då inte stöter sig med sin kund i onödan. Leverantören kanske inte heller har den insyn i obeståndsföretagets ekonomi som är nödvändig för att avgöra om det är konkurshotat.¹⁶

För 1988 var det en högre andel kvinnor än män som själva ansökte om konkurs medan staten oftare var involverad i männens konkursansökan (se tabell 5.8). Men för 1992 och 1996 var förhållandena precis tvärtom. Underlaget för 1988 är extremt lågt (5 kvinnor i konkurs, varav det saknas in-

¹³ Likvidation är ett sätt att lösa upp ett företag genom försäljning av tillgångarna och skuldbetalning. Om aktiekapitalet är förbrukat till mer än hälften måste bolagsstämman överväga likvidation. Se Fagerfjäll (1993), s. 48.

¹⁴ Tegnemo (2003), s. 98.

¹⁵ Kedner (1975), s. 128 f. Tegnemo (2003), s. 98.

¹⁶ Tegnemo (2003), s. 99 ff.

Tabell 5.8 Kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996 fördelade på konkurssökande, antal (procent).

År	Kvinnor i kk			Män i kk		
	1988	1992	1996	1988	1992	1996
Sökande						
Egen	3 (60%)	12 (55%)	5 (46%)	27 (47%)	152 (62%)	68 (58%)
Likv.	0 (0%)	2 (9%)	2 (18%)	1 (2%)	28 (11%)	17 (12%)
Staten	1 (20%)	4 (18%)	3 (27%)	24 (41%)	38 (15%)	30 (22%)
Annan						
borg.	0 (0%)	4 (18%)	1 (9%)	5 (8%)	23 (9%)	21 (15%)
Okänd	1 (20%)	0 (0%)	0 (0%)	1 (2%)	6 (3%)	1 (1%)
Summa	5 (100%)	22 (100%)	11 (100%)	58 (100%)	247 (100%)	137 (100%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

formation om en konkurs). Det finns således inget som direkt antyder att förhållandena kring konkursansökan är relaterad till gäldenärens kön.

Majoriteten av konkursansökningarna i Uppsala lämnades inte oväntat in av gäldenären själv. Staten hade också en ganska stor del av ansökningarna, ofta beroende på att det var just skatter som återfanns bland skulderna. Leverantörer förekom inte i någon större utsträckning som sökande eftersom de sannolikt inte var prioriterade fordringsägare och därför i vilket fall riskerade att förlora sina pengar. Dessa hade snarare ett intresse av att komma överens med gäldenärerna genom exempelvis ackordsuppgörelser. Staten däremot var en prioriterad fordringsägare och hade ett samhälleligt ansvar för att inte låta företag på obestånd fortsätta sin verksamhet.

Brott

Konkursförvaltaren har till uppgift att anmäla misstanke om brott till åklagare ifall det verkar som att gäldenären handlat brottsligt. Utgångspunkten för en sådan bedömning är bokföringslagen, aktiebolagslagen, konkurslagen eller skattelagen men också om gäldenären visat andra tecken på ekonomisk kriminalitet.¹⁷ Vid misstanke om brott meddelas polismyndigheten som kan inleda en förundersökning. I konkursförvaltarberättelserna finns inga uppgifter om i vad mån åtal väckts eller om gäldenären handlat uppsåtligt eller av okunskap. I tabell 5.9 redovisas hur många av gäldenärerna/konkurserna som anmälts misstänkta för bokföringsbrott, utan hänsyn till graden av försummelse med bokföringen.

Bokföringsbrott är en vanlig företeelse vid konkurser. En stor andel av både männen och kvinnorna misstänktes för bokföringsbrott i Uppsalakonkurserna för de aktuella undersökningsåren. Varför företagsgäldenärer brister i bokföringen diskuteras inte i förvaltarberättelserna för de enskilda fallen. I de

¹⁷ SFS 1987:672, kap 7, § 1 och 25.

Tabell 5.9 *Antal kvinnor och män (och andel av totala antalet kvinnor respektive män) som misstänktes för bokföringsbrott, i konkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996.*

År	Kvinnor	Män	Summa och andel av totala antalet konkurser
1988	4 (80%)	34 (59%)	38 (60%)
1992	12 (55%)	87 (35%)	99 (37%)
1996	4 (36%)	40 (29%)	44 (30%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

fall som presenteras senare i detta kapitel framkommer emellertid att gäldenärer ofta saknar kunskap om hur man sköter räkenskaper. Detta kan antas vara ett allmänt problem för majoriteten av de som misstänks för bokföringsbrott. Detta är också något som Gratzer lyfter fram för framförallt småföretagsgäldenärer i sin studie av kriminalitet och konkurser.¹⁸

Eftersom konkursförvaltaren inte alltid preciserar sina brottsmisstankar med hänsyn till specifika lagar har annan misstänkt brottslighet förts samman till en gemensam analys, se tabell 5.10. Något som kan noteras i sammanhanget är att det 1988 var relativt höga siffror för både bokföringsbrott och andra brottsmisstankar, i synnerhet för kvinnorna.

Tabell 5.10 *Antal kvinnor och män (och andel av totala antalet kvinnor respektive män) som misstänktes för andra brott än bokföringsrelaterade, i konkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996.*

År	Kvinnor	Män	Summa och andel av totala antalet konkurser
1988	3 (60%)	17 (29%)	20 (32%)
1992	3 (14%)	38 (15%)	41 (15%)
1996	3 (27%)	19 (14%)	22 (15%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

År 1988 hade kvinnorna i konkurs dubbelt så hög andel brottsmisstankar jämfört med män och kvinnor sammantaget. För de två andra nedslagsåren visar kvinnorna en andel som anslöt till männens även om det för 1996 års kvinnliga konkurser var en mindre andel kvinnor som misstänktes för brott. Samtidigt bör åter poängteras att kvinnorna är så få att det är svårt att dra några säkra slutsatser.

I några konkurser framhöll konkursförvaltaren att utredningar om eventuellt näringsförbud borde genomföras. För detta krävs att gäldenären grovt ska ha ignorerat sitt åtagande gentemot borgenärerna och gjort sig skyldig till brottslighet.¹⁹ I tabell 5.11 redovisas hur många gäldenärer som konkursförvaltarna ansågs borde utredas när det gällde näringsförbud. På samma sätt som i de båda föregående tabellerna verkar 1988 ha varit ett år med högre antal och andel anmälda gäldenärer.

¹⁸ Gratzer (2001).

¹⁹ Tegnemo (2003), s. 172.

Tabell 5.11 *Antal kvinnor och män (och andel av det totala antalet kvinnor respektive män) som konkursförvaltarna anser bör utredas för näringsförbud, i konkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996.*

År	Kvinnor	Män
1988	1 (20%)	20 (35%)
1992	1 (5%)	22 (9%)
1996	0 (0%)	9 (7%)

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Kvinnorna var generellt mindre berörda av näringsförbudsutredningar än av allmän misstanke om brottslighet. Vid undersökningen av konkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996 var det relativt ovanligt att kvinnor i konkurserna berördes av konkursförvaltarens önskan om näringsförbud. Det skall påpekas att den information som lyfts fram här inte visar vilket det faktiska resultatet blev. Det kan mycket väl vara så att de misstänkta frikändes och inte straffades med näringsförbud.

Konkursorsaker

En grundläggande fråga för avhandlingen är huruvida orsakerna till konkurser skiljde sig mellan män och kvinnor, utifrån konkursförvalsberättelserna. I tabell 5.12 redovisas de kategorier av orsaker som definieras utifrån vad konkursförvaltarna skrivit ned i sin berättelser. Denna kategorisering bygger, precis som föregående kapitelns orsaksanalys av mellankrigstidens konkurser, på de principer som användes i SIND:s konkursutredning från 1986 och Tegnemos studie av utlandsfödda och svenska företagsgäldenärer.²⁰

Den första gruppen orsaksförklaringar är kopplade till företaget och innehåller utsagor om avsaknaden av eget kapital, att företagsidén varit dålig eller att företagaren saknat kunskap som varit av vikt för att driva företaget. Denna kategori är nära förknippad med företagarens egen kompetens och kunskap och går under beteckningen *grundorsaker i företaget*.

Den andra gruppen konkursorsaker handlar om *brister i företagsutveckling* och kan handla om problem med den ekonomiska planeringen, produktutvecklingen och dålig eller bristfällig marknadsföring för företagets produkter och tjänster.

Den tredje gruppen förklaringar utgår från *omvärldsförhållanden* som är svåra för företagaren själv att påverka såsom konjunkturer, marknadsförändringar som inte har kunnat förutses eller påverkas samt ökad konkurrens i form av nya företag med liknande verksamhet. Den fjärde gruppen orsaksförklaringar är nära knuten till den tidigare i så motto att den innehåller *yttre omständigheter* som inte direkt kan påverkas av företagaren: devalvering, andra konkurser som leder till att det egna företaget påverkas negativt samt personliga missöden som sjukdom, brand och stöld.

²⁰ SIND (1986), s. 33 ff. och Tegnemo (2003), s. 106-132.

I en femte grupp förklaringsvariabler återfinns företag som egentligen aldrig eller endast för en mycket kort period bedrivit ekonomisk verksamhet (*ingen/mycket kort verksamhet*). Företagen kan ha lagt ned sin rörelse för en längre tid sedan, men aktualiserats genom en konkursansökan. Orsaksförklaringen ligger i dessa fall i avsaknaden av verksamhet. Ännu en grupp orsaksfaktorer handlar om företag som *saknade bokföring* vilket gjorde det svårt för konkursförvaltaren att uttala sig om orsaken till konkursen

Under kategorin *annan orsak* återfinns några konkurser som varit planeerade.²¹ Dessa inkluderar i flera fall även ekonomisk brottslighet. En annan orsak som täcks av denna grupp är företag som blivit skönstaxerade på grund av att de inte lämnat in någon deklaration till skattemyndigheten. Detta är ofta en delförklaring till varför företaget gått i konkurs men hänger även samman med andra orsaksförklaringar.

Analysen nedan bygger på att alla orsaksangivelser i förvaltarberättelserna har kategoriserats och sedan har andelen av respektive kategori räknats ut i förhållande till alla noterade orsaker. En konkurs kan ha flera redovisade orsaker och de är inte här rangordnade efter att en orsak skulle vara viktigare än någon annan. Konkursförvaltarna beskriver vad de anser vara orsakerna utan någon speciell ordning.

I tabell 5.12 redovisas samtliga konkursorsaker för män respektive kvinnor oberoende av konkursår. Fokus i analysen ligger på eventuella genusstrukturer medan tabell 5.13 redovisar konkursförvaltarnas orsaksangivelser för män respektive kvinnor årsvis för att studera om valet av nedslagsår påverkar analysen. För kvinnorna var det totala antalet noterade orsaker 67 stycken för de tre undersökningsåren och motsvarande siffra för männen var 714 stycken. Detta ger ett medeltal för kvinnorna på 1,8 antal orsaker per konkurs och för männen 1,6.

Tabell 5.12 *Konkursförvaltarnas orsaksangivelser för kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag i Uppsala 1988, 1992, 1996, i procent.*

Orsaker	Kvinnor	Män	Samtliga konkurser
Grundorsaker i företaget	8	8	8
Brister i företagsutvecklingen	31	32	32
Omvärldsförhållanden	13	26	25
Yttre omständigheter	28	20	21
Ingen/mycket kortvarig verksamhet	6	6	6
Saknade bokföring	8	5	5
Annan orsak	6	4	4
Summa	100	101	101

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

²¹ Observera att denna kategori inte är samma som för mellankrigstidens orsaksanalys, där *annan orsak* stod för ett par konkurser där orsaken varit svår att bedöma.

De orsaker som konkursförvaltarna har angivit i konkursberättelserna visar inga tydliga skillnader mellan kvinnor och män. Det är snarare tvärtom stora likheter som framträder mellan de kvinnor och män som studerats. Samtidigt är kvinnorna så få i förhållande till männen att det är svårt att dra några säkra slutsatser. Vid en analys av orsaksangivelserna kan det emellertid konstateras att den största skillnaden återfinns bland omvärldsförhållanden, det vill säga då konjunktur och marknadsförändringar bidragit till att företag gått i konkurs. Männen uppvisar en andel som var dubbelt så stor som kvinnornas för dessa orsaker. Yttre omständigheter som missöden, sjukdomar etc. verkade däremot, enligt konkursförvaltarna, ha drabbat kvinnor i högre utsträckning än män.

I tabell 5.13 kan man utläsa vissa skillnader för konkursförvaltarnas orsaksangivelser mellan åren. Det visade sig att kvinnornas företag, i högre grad än männens, påverkades av yttre omständigheter både 1992 och 1996, däremot hade männens företag påverkats mest av dessa faktorer för 1988. Grundorsaker i företaget försvann helt från kvinnornas konkursutredningar 1996.

Av de orsaker som konkursförvaltaren lyfte fram i berättelserna var det främst brister i företagsutvecklingen och yttre omständigheter som var i centrum för uppmärksamheten hos konkursförvaltarna i Uppsala. För de män som gick i konkurs år 1992 betonade konkursförvaltarna, som konstaterats, även omvärldsförhållanden som viktiga förklaringar till konkurserna. Framförallt åsyftades den starka lågkonjunkturen då det var många byggföretag som drabbades, det vill säga företag som drevs och ägdes av män. Det återfanns ingen kvinna bland dessa konkurser.

Bland de företagspecifika konkursorsaker som förvaltarna lyfte fram återfanns framförallt att den ekonomiska planeringen i företagen varit bristfällig. Detta kan ha berott på att företagaren inte lyckats beräkna framtida

Tabell 5.13 *Konkursförvaltarnas orsaksangivelser för kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag i Uppsala uppdelat på per år 1988, 1992 och 1996, i procent.*

År	1988		1992		1996	
	Kv	M	Kv	M	Kv	M
Orsaker						
Grundorsaker i företaget	16	18	13	6	0	5
Brister i företagsutvecklingen	24	28	32	30	31	36
Omvärldsförhållanden	15	13	15	34	6	19
Yttre omständigheter	15	23	27	17	38	23
Ingen/mycket kortvarig verksamhet	0	8	5	5	13	8
Bokföring saknas	15	4	8	5	0	5
Annan	15	6	0	3	13	4
Summa	100	100	100	100	101	100

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

kostnader och vinster på ett korrekt sätt. Även utvecklingen av produkten eller tjänsten som såldes av företagen uppvisade hos vissa gäldenärer stora brister. Denna yttrade sig främst i att företagaren inte lyckades möta den efterfrågan på produkten eller tjänsten som fanns och att de därför konkurrerades ut. Till de företagsinterna faktorerna räknas även marknadsföringen. I undersökningen för Uppsala var det endast en handfull gäldenärer som fick detta som orsakskommentar i utredningarna. Inom kategorin yttre omständigheter dominerar bränder, som ofta har förstört både bokföring och lagervaror, som förklaring till företags obestånd. Personligt relaterade missöden som sjukdom och familjeproblem återfinns också inom denna grupp. Att konkurser i andra företag kunde leda till obestånd i det egna företaget var särskilt tydligt under 1992 då hela 21 konkurser (20 män och 1 kvinna) drabbades av detta. I förvaltarberättelser beskrivs till exempel att dessa konkurser berodde på alltför stora förluster då kundföretag gått i konkurs. Dessutom förekom fall där dotterbolag haft så stora förluster att även moderbolaget fått ansöka om konkurs.²²

Några fallstudier av företagsgäldenärer

För att få en tydligare bild av de gäldenärer som behandlats ovan har jag valt ut ett antal konkursförvaltarberättelser för djupare analys. Jag ämnar med detta lyfta vissa teman som företagsforskningen diskuterat som centrala skillnader mellan kvinnor och män och se hur dessa går att analysera utifrån konkursmaterialet. De företagsgäldenärer som presenteras skall ses som exempel på hur kvinnor och män beskrivits av konkursförvaltarna. Syftet är inte att hävda en representativ beskrivning av hur mäns respektive kvinnors konkurser såg ut.

Här analyseras således ett mindre antal konkurser från Uppsala 1988, 1992 och 1996, i syfte att konkretisera konkursförvaltarnas arbete. Denna delstudie är inte knuten till det år som konkursen inträffade. Det är i stället själva konkursfallet som är i centrum för analys. Valet av konkurser för denna djupanalys utgår från typ av verksamhet och storlek på konkursen. Det har varit svårt att hitta exakt jämförbara företagskonkurser med män respektive kvinnor som företagsledare. I ett par konkurser fanns flera kvinnor eller män som ansvariga gäldenärer.

För år 1988 refererar analysen nedan till sex konkurser, tre manliga och tre kvinnliga. Samtliga av dessa hade varit verksamma inom handel och restaurang utom en man vars företag klassificerats som tjänsterelaterat. De inblandade gäldenärerna, både män och kvinnor, drev sina företag som enskilda firmor (tre av dem) och aktiebolag (de resterande tre).²³ För 1992 har

²² För några exempel se konkursakter för 1992: nr 220, 376, 415 och 451.

²³ Konkursakter, 1988 män: 23, 38, 143, kvinnor: 29, 115, 132.

fyra manliga och fyra kvinnliga företagskonkurser studerats närmre. Av männen återfanns två inom handel och restaurang och två inom tjänste- och service. Av kvinnorna var tre tillhörande handel och en tjänste- och servicebranschen. I dessa konkurser var samtliga firmor aktiebolag förutom en manlig, som drevs i handelsbolagsform.²⁴ Slutligen har det studerats två manliga och två kvinnliga konkurser för 1996. Tre av dem hade varit verksamma inom handelsbranschen medan en av de manliga konkurserna återfanns inom tillverknings- och byggnadsbranschen.²⁵

De teman som har analyserats i dessa företagskonkurser är förekomsten av nätverk och bankkontakter, kompetens hos gäldenärerna samt personliga egenskaper och slutligen vilka konkursorsaker som angivits.

Nätverk

I förvaltarberättelserna för Uppsalas konkurser 1988, 1992 och 1996 är det svårt att på ett allmänt plan utläsa något om gäldenärens nätverk. Det är ju inte heller konkursförvaltarnas uppgift att redovisa gäldenärens affärsrelationer. Vid en närmare analys av vad som står i berättelserna för de utvalda konkurserna, går det emellertid att analysera konkursföretagens verksamhet, vilket även inkluderar de kontakter som gäldenären hade.

För de utvalda fallen 1988 och 1996 återfinns inga kommentarer om nätverk i generell mening i berättelserna. I de åtta fall som studerats för 1992 är det däremot ganska stor skillnad mellan de berättelser som berör männen respektive kvinnorna.

I männens exempel återfinns detaljerade uppgifter om leverantörskontakter och kunddiskussioner. Tre av de fyra männen visade på ett välgrundat kontaktnät med olika aktörer innan företaget startade. De var specialinsatta inom sina verksamhetsområden och sökte upp kunder och leverantörer på ett tidigt stadium. Dessa personkontakter var sedan i viss utsträckning med och diskuterade obeståndssituationen med gäldenären innan konkursansökan lämnades in. Berättelserna visar också att männen aktivt sökte upp nya kunder när företaget började få ekonomiska problem.

Citatet nedan exemplifierar en företagsman med goda affärsrelationer.

På grund av tidigare goda kundrelationer var bolagets leverantörer villiga att acceptera successivt ökade leverantörskrediter i förhoppning om att bolagets ekonomiska situation skulle förbättras.²⁶

För de fyra kvinnliga företagsgäldenärerna från 1992 återfinns inte någon liknande beskrivning av företagen. Det finns heller inget specifikt uttryckt kring eventuella leverantörs- eller kundkontakter.

²⁴ Konkursakter, 1992 män: 25, 96, 106, 190, kvinnor: 123, 125, 337, 338.

²⁵ Konkursakter, 1996 män: 98, 197, kvinnor: 27, 29.

²⁶ Konkursakt nr. 1992/96.

Bankkontakter

Analysen av bankrelationerna hos de studerade konkursfallen i Uppsala 1992 visar att både män och kvinnor hade banklån (se tabell 5.14) och de flesta med företagshypotek som säkerhet. En av kvinnorna erhöll dessutom ett rekryteringsstöd från Länsarbetsnämnden för att anställa ett butiksbiträde.²⁷

Jämförelsen mellan männens och kvinnornas konkursförvaltarberättelser visar att bankerna var mer involverade i obeståndsprocessen när männen var gäldenärer. Två av de fyra studerade männen hade fått ytterligare krediter beviljade medan någon sådan diskussion inte finns beskriven hos någon av kvinnorna.

Tabell 5.14 1992 års fallstudies gäldenärer och deras lån i banker.

Konkursakt nr och kön	Skuld till bank
25, man	Uppgift saknas
96, man	360 740
106, man	1 145 560
190, man	283 870
123, kvinna	900 174
125, kvinna	19 742
337, kvinna	185 000
338, kvinna	142 587

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för året 1992: 25, 96, 106, 123, 125, 190, 337, 338. Anm.: konkurs nummer 25 har lån i bank men berättelsen informerar inte om hur mycket. Informationen i tabellen är hämtad från berättelserna som är av lite olika karaktär. Tabellen syftar till att visa att gäldenärerna hade bankåtaganden.

I de djupstuderade konkurserna för 1996 återfinns ingen diskussion om bankkontakter. För en kvinnas konkurs 1988 framkommer det dock vad konkursförvaltaren anser om bankrelationen. I följande citat kommenteras Uppsala Sparbanks inblandning i konkursen.

Slutligen menar jag att huvudborgenären Uppsala Sparbank haft del i eller bör bära visst ansvar för den ekonomiska katastrofen. Bolagets egna kapital var vid start 50 000. Banken beviljade lån, checkkrediter och rörelselån mot säkerhet av företagsinteckning upp till 2 miljoner. Ingen upparbetad marknads, ingen budget, ingen kontroll av den likvida hanteringen. Man chansade påstår jag med detta bolags framtid. Det är förvånande att inte banken hade en noggrann uppföljning av rörelsens utveckling från start. Det borde stått klart att "Karin" inte var den som var den mest erfarne att driva rörelsen... jag har svårt att förstå att banken beviljade lån på sådana premisser.²⁸

Konkursförvaltaren bedömning är således att banken agerat på ett icke-affärsmässigt sätt som bidragit till att företaget kunnat fortleva och bygga på sina skulder. I denna konkurs är dock inte enbart en kvinna i fokus. Konkurs-

²⁷ Konkursakt nr. 1992/337.

²⁸ Konkursakt nr. 1988/29.

förvaltaren var nämligen osäker på om det möjligen var en man som drev företaget.²⁹

Kompetens

I konkursakterna och konkursförvaltarberättelserna finns uppgifter om gäldenärernas utbildning i de fall denna på något sätt var kopplad till verksamheten. Men dessa noteringar behöver inte vara konsekvent införda av alla konkursförvaltare utan kan ha varit föremål för individuella överväganden. Huruvida uppgifter om utbildningen finns noterad kan därtill vara ett utslag av vilken konkursförvaltare som handlagt konkursen. En del förvaltare var som konstaterats mycket detaljerade i sina beskrivningar medan andra inte var speciellt mångordiga. Något som också kan kopplas till kompetensen är i vilken utsträckning gäldenärerna besatt erfarenhet av att driva företag eller hade varit verksamma i branschen. Detta omnämns till exempel i en av kvinnornas konkurser från 1996. Denne gäldenär hade varit verksam inom konfektionsbranschen sedan 70-talet.³⁰

Uppgifter om gäldenärernas utbildning varierar således påtagligt. I den tidigare citerade konkursförvaltarberättelsen om ”Karin” står att läsa att förvaltaren anser att företagsledningen inte hade den ekonomiska eller administrativa utbildning som krävdes för att driva ett företag i den aktuella omfattningen. Detta trots att gäldenären var utbildad och besatt erfarenhet med anknytning till företagets verksamhet.³¹

En annan kvinna som också gick i konkurs 1988 med sitt företag anses av konkursförvaltaren ha ”levt slösaktig på ett sätt som kan medföra ansvar för vårdslöshet mot borgenärerna.”³² Detta kan tolkas som att gäldenären i förvaltarens ögon hade en bristande kompetens i att leda företaget. Man har som företagare ansvar gentemot sina borgenärer och att agera slösaktigt tyder på ett bristande ansvar hos företagsledningen, men kan också tolkas som en egenskap.

En annan form av företagskompetens avspeglas i bokföringens kvalitet. Att föra räkenskaper är en viktig del av företagandet. Om man inte själv besitter dessa kunskaper kan en revisor eller redovisningskunnig person anlitas för uppgiften. Det framgick tidigare i kapitlet att bokföringsbrott var något vanligt bland Uppsalagäldenärerna under de aktuella nedslagsåren. Bokföringsbrister var också något som noterades för tre av kvinnorna och två av männen 1988.³³

²⁹ Konkursakt nr. 1988/29. Namnet på gäldenären är fingerat.

³⁰ Konkursakt nr. 1996/29.

³¹ Konkursakt nr. 1988/29.

³² Konkursakt nr. 1988/132.

³³ Konkursakt nr. 1988/29, 1988/115, 1988/132, 1988/38 och 1988/143.

Av de manliga företagsgäldenärerna 1988 var det en som enligt förvaltarberättelsen var utbildad civilekonom och datorkunnig, vilket passade hans verksamhet som datorkonsult (även om företaget från början var tänkt att handla om restaurangverksamhet).³⁴ En annan man karaktäriserades som att sakna kunskapen att sköta sina papper och att han borde ha haft hjälp med detta: ”det är helt klart att ’Hans’ inte är en ’pappersmänniska’ varför han behövt hjälp med detta.”³⁵

En konkursförvaltare pekade på att bokföringen hos en manlig gäldenär var bra men att det ändå fanns en misstanke om brott eftersom företaget fortsatt sin verksamhet trots att det borde stått klart att det inte längre var ekonomiskt hållbart.³⁶ Detta är också en brist i kompetensen hos företagaren. Att veta när ett företag ska lägga ned sin verksamhet är viktigt för att minimera skulderna vid en konkurs. Dessutom ansåg konkursförvaltaren i just detta fall att: ”bolagets ledning har varit svag och saknar kompetens. Det fanns alltför många viljor. Bolaget var från början dödsdömd på grund av de höga fasta kostnaderna och höga lönekostnaderna.”³⁷

Egenskaper

Konkursförvaltarna lyfter sällan fram några personliga egenskaper hos företagsgäldenärerna i sina berättelser. Däremot förekommer det att kvinnor och män ibland beskrivs på olika sätt. I både kvinnornas och männens fall kan det kommenteras om de är gifta eller samboende med någon och för kvinnornas del noteras också hur många barn de har. Oftare har kvinnornas familjeliv en mer central plats i berättelserna än de har för männen, utan att för den sakens skull vara dominerande.³⁸

I fallstudierna från 1988 var det bara i den tidigare nämnda ”Karins” konkurs som konkursförvaltaren lyfte fram någon egenskap av mer personlig karaktär. Hon kände, enligt konkursförvaltaren, ett stort personligt misslyckande i och med konkursen.³⁹

För konkurserna 1992 och 1996 återfinns inte någon kommentar kring gäldenärernas egenskaper. Det är ibland svårt att hålla isär egenskaps- och kompetensbegreppen eftersom flera egenskaper kan anses vara nödvändiga för att en företagare skall kallas kompetent, exempelvis om man är ordningssam etc.

³⁴ Konkursakt nr. 1988/38.

³⁵ Konkursakt nr. 1988/143. Namnet på gäldenären är fingerat.

³⁶ Konkursakt nr. 1988/23.

³⁷ Konkursakt nr. 1988/23.

³⁸ Se till exempel konkursakter nr. 1996/29 (kvinnor), 1996/27 (kvinna), 1996/98 (man), 1996/197 (man).

³⁹ Konkursakt nr. 1988/29.

Konkursorsaker

För en analys av orsaksbeskrivningar i konkurserna är tidsaspekten en viktig faktor. Här representerar 1988 och 1996 år med god ekonomi medan 1992 representerar ett år då lågkonjunkturen drabbade många företag. Man skulle kunna anta att 1988 och 1996 års konkurser innehöll orsaksbeskrivningar som var av mer företagsintern karaktär medan 1992 års konkurser mer kan kopplas till det ekonomiska omvärldsläget.

För 1988 års konkurser i Uppsala som jag har djupstuderat ser orsaksbeskrivningarna för kvinnorna och männen likartade ut. Där återfinns både kvinnor och män beskrivna som inkompetenta och att de borde ha sett att konkursen var oundvikligt långt tidigare. Vidare har både män och kvinnor drabbats av felprognoser och ökad konkurrens.

Fallstudien av fyra mäns och fyra kvinnors företagskonkurser i Uppsala 1992 illustrerar åtta olika orsaksbeskrivningar. Nedan skall ett par av dessa orsaker redovisas och analyseras. Jag har valt att utgå från konkursförvaltarens egna beskrivningar.

Det är konkursbolagets ställföreträdarens egen uppfattning att orsaken till obeståndet är att söka i felsatsningar på korpiddrottsrörelsen i Sverige. Bolaget importerade ett betydande antal skor för att avsätta hela lagret inom en kort period. Det visade sig emellertid att det blev omöjligt att försälja lagret till normala priser, varför bolaget fick sänka priserna avsevärt och på det sättet ej heller erhöll några vinster vid försäljningen. Han menar att bolaget torde ha gjort en förlust i storleksordningen 600 000 kr. genom satsningar på korpiddrotten. En annan orsak till obeståndet kan vara att söka i att kundunderlaget minskade betydligt i omfång under våren 1991. Kunderna blev mättade på den typen av produkter som konkursbolaget sålde och övergick till andra sportmärken. Att ytterligare krediter ej beviljades för inköp av nya produkter är en annan förklaring till obeståndet.⁴⁰

Konkursförvaltaren utgick från denna gäldenärs (en man) egen beskrivning av obeståndets historia med minskad efterfrågan och felbedömningen av affärsidéen. Orsaken till denna konkurs stod enligt förvaltaren (och indirekt även gäldenären) att finna i gäldenärens dåliga idé och hans ouppmärksamhet för hur marknaden förändrades (såsom en mättnad hos kunderna). Trots att dessa orsaker var tillräckliga för en konkurs, affärerna var ju tydligen inte lönsamma, tillade konkursförvaltaren att ytterligare krediter inte beviljades från banken och att detta också stod i fokus som en konkursorsak.

I ett annat exempel konstaterade en konkursförvaltare:

Sammanfattningsvis har orsaken till bolagets obestånd varit att bolaget på grund av lågkonjunkturen och ökad konkurrens inom vitvaruhandel icke för-

⁴⁰ Konkursakt nr. 1992/106. En man.

mått att hålla sin försäljning på en sådan nivå att försäljningsintäkterna kunnat bestrida de med verksamheten förenade kostnaderna.⁴¹

Gäldenären var i detta fall en äldre man som länge varit verksam inom handeln. Här är beskrivningen mycket kort och helt inriktad på de externa faktorer som kan påverka ett företag. Med tanke på gäldenärens 19-åriga företagserfarenhet litade kanske konkursförvaltaren helt på de externa orsaker som angavs. Dessutom kunde förvaltaren i bokföringen följa när det började gå dåligt för företaget och i tiden koppla det till ökad konkurrens.

I ett tredje exempel konstaterade konkursförvaltaren att:

När Nordiska Kompaniet etablerade sig i Uppsala i slutet av 1980-talet öppnade man också en större parfymavdelning. Man förde motsvarande sortiment som konkursbolaget och hade också möjligheter att göra analyser och behandlingar. Detta medförde att kundtillströmningen till konkursbolaget minskade markant. Under 1990 gjordes också en del omfattande fastighets- och gatureparationer i anslutning till konkursbolagets affärslokal vilket medförde att det blev svårt för kunder att komma fram till affären. Orsakerna till obeståndet synes således vara dels den ökade konkurrensen och dels även i viss mån affärslokalens läge i Uppsala.⁴²

Även denna konkurs (där två kvinnor var gäldenärer) verkar, enligt konkursförvaltaren, helt påverkad av yttre faktorer, det vill säga en ökad konkurrens samt affärens läge.

I ett avslutande exempel konstateras i konkursförvaltarberättelsen att:

Vad som orsakat obeståndet är naturligtvis det faktum att försäljningen inte täckt bolagets kostnader. En orsak till att detta förhållande inte uppmärksammats förrän obeståndet var ett faktum, är att samtliga varuintag inte bokförts. Hon har till förvaltaren uppgivit att hon lämnat ifrån sig de fakturor som hon erhållit i anledning av varuleveranser. Det kan dock antas att ett större antal fakturor aldrig kommit till kännedom för den som skött bokföringen.⁴³

Gäldenären var i denna företagskonkurs en kvinna. Konkursförvaltaren bedömde orsaken till konkurser utifrån att intäkterna inte täckte kostnaderna men påpekade även att de problem som uppstått under företagets gång borde ha uppmärksammats tidigare. Dessutom misstänkte konkursförvaltaren oegentligheter i kvinnans verksamhet och detta ledde till att brottsmisstanke inrapporterades till åklagare.

Fallstudierna visar att både de konkurser som berörde män och kvinnor framförallt orsakades av yttre omständigheter som lågkonjunktur och ökad konkurrens. Även misslyckade affärsidéer och oegentligheter i konkurserna

⁴¹ Konkursakt nr. 1992/96. En man.

⁴² Konkursakt nr. 1992/125. Två kvinnor.

⁴³ Konkursakt nr. 1992/123. En kvinna.

framkom hos både män och kvinnor. Fallstudierna för Uppsala 1992 visar alla på makrorelaterade och externa konkursorsaker. Berättelserna antyder inte några specifika könsrelaterade orsaker till de studerades företagskonkurser.

För 1996 års konkurser ser kvinnornas konkurser rätt ”normala” ut med orsaksbeskrivningar som, enligt konkursförvaltarna, handlat om nedgång i branscher, utebliven deklaration som lett till skönstaxering och en skattebörda som slagit ut företaget etc. Männens konkurser visar tydligare spår av felsatsningar och felspekulationer samt att verksamheten egentligen aldrig kommit igång. Sammantaget är alltså dessa kvinnors konkurser till högre grad orsakade av yttre omsändigheter medan männens konkursorsaker är mer relaterade till personlig kompetens. Huruvida detta är relaterat till kön eller val av fallstudier är osäkert, men sannolikt är urvalet av fallstudier av stor betydelse.

Slutsatser

I detta kapitel har jag systematiserat och analyserat samtliga kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996. Totalt ingick 480 konkurser i studien varav åtta procent berörde kvinnor och 92 procent berörde män. Dessa siffror visar hur relativt få kvinnor som berördes av konkurs.

När det gäller företagsformen dominerade aktiebolaget för både män och kvinnor. Enskild firma var vanligare för kvinnor än män för 1988 och 1992 men vanligare för männen år 1996.

Handelsbranschen (restaurang och hotell ingick också i denna grupp) var definitivt det vanligaste verksamhetsområdet för de undersökta kvinnorna och för 1996 var också tjänste- och servicebranschen vanlig bland de kvinnliga konkursföretagen. Männen drev i högre utsträckning verksamhet inom flera områden. De återfanns visserligen också främst inom handel men även till stora delar inom tillverkningsindustri och byggbranschen samt tjänste- och servicesektorn. De kvinnliga företagsgäldenärerna var inte verksamma inom konsulterande företag trots att tidigare forskning och statistik som finns tillgänglig lyft fram detta område som en bransch för kvinnor. Om dessa resultat är kopplade till valet av geografiskt undersökningsområde är i detta läge svårt att uttala sig om.

Konkursförvaltningen dominerades under den aktuella perioden av män. Under de aktuella nedslagsåren var endast två kvinnor aktiva som förvaltare. Det finns inga mönster som tyder på att kvinnor i första hand handlade kvinnor. Tilldelningen skedde inte på sådant sätt att konkursförvaltarna själva kunde påverka vilken gäldenär man fick.

Det var främst gäldenärerna som ansökte om konkurs i Uppsala 1988, 1992 och 1996 vilket ligger i linje med vad tidigare forskning konstaterat. För 1988 stod emellertid staten för de flesta av männens konkursansökningar

medan kvinnorna i högre utsträckning ansökte själv om konkurs under detta år, för 1992 och 1996 var förhållandena det omvända.

Genomsnittsåldern för undersökningsårens gäldenärerna var 43 år. Männerna återfinns i flera olika åldersgrupper medan kvinnorna framförallt var 50 år och yngre. Åldersdiskussionen kan kopplas till både erfarenhet, utbildningsvägar och arbetsliv. Analysen här pekar på att yngre kvinnor gått i konkurs för senare delen av undersökningsperioden.

Det finns ingen information om att kvinnolån skulle ha förekommit i samband med någon av konkursförvaltarnas berättelser. Valet av 1996 som undersökningsår motiverades delvis av att särskilda kvinnolån införts men denna analys visar inte att dessa hade någon betydelse för konkursutvecklingen. För att se om det överhuvudtaget delades ut något kvinnolån till företagsgäldenärerna måste emellertid en djupare analys göras av annat material.

Var tredje av de undersökta gäldenärerna hade tidigare varit i konkurs. Den helt övervägande delen av denna grupp var män, 99 män mot en kvinna. Här verkar det således finnas tydliga kopplingar till gäldenärens kön. Männerna förefaller således ha varit mer riskbenägna och kanske även mer planerande vad gällde genomförandet av konkurser.

När det däremot gäller misstanke om bokföringsbrott eller andra brott var kvinnor i lika hög grad och ibland i högre grad än männen misstänkta för bokförings- och andra brott. Detta gällde framförallt för 1988, då i och för sig underlaget av kvinnor i konkurs är mycket litet. Det är därför svårt att dra några tydliga slutsatser på detta underlag.

Bland de fall där konkursförvaltarna ansåg att näringsförbud var aktuellt återfanns framförallt män och ytterst få kvinnor. Även vad gällde näringsförbudsfrågan aktualiseras detta framförallt i 1988 års konkurser.

I analysen av konkursförvaltarnas orsaksangivelser är genusstrukturen mycket svåra att se. Männerna hade emellertid generellt något högre andel omvärldsorsaker relaterade till sina företagskonkurser. För konkurserna 1988, 1992 och 1996 utgjorde grundförhållandena i företaget konkursorsak i ungefär lika stor utsträckning för kvinnor som för män. För kvinnornas del framträder 1992 som ett år då deras konkurser, enligt konkursförvaltarna, främst orsakades av grundorsaker i företaget, medan männens konkursorsaker dubbelt så ofta handlade om omvärldsförhållanden. De av männens företag som enligt förvaltarna hade omvärldsfaktorer som konkursförklaring återfanns ofta inom bygg- och fastighetsföretag som var hårt drabbade av den lågkonjunktur som rådde 1992.

De konkursfall som lyfts fram i detta kapitel skall ses som exempel på hur kvinnor och män beskrivits i konkursberättelserna. Utifrån nätverkstemat har flera aspekter studerats som leverantörs- och kundkontakter samt gäldenärernas bankkontakter. För 1992 års konkurser återfinns kundkontakterna beskrivna för de fyra manliga konkurserna men inte alls hos de kvinnliga. Bankkontakter fanns däremot dokumenterade för samtliga företagsgäldenä-

rer, såväl manlig som kvinnlig. I en konkurs från 1988 beskrev konkursförvaltaren den involverade banken som ”icke-affärsmässig” då den beviljat lån till en kvinna och hennes företag trots att det torde ha stått klart att företaget inte var lönsamt eller hade någon framtid. Jag har inte stött på någon liknande utsaga i de övriga konkursakterna för de tre undersökningsåren.⁴⁴

Konkursförvaltarnas berättelser lyfte i mer eller mindre hög grad fram kompetensbegreppet som en del av historiken kring obestånden. Det var inte ovanligt att just själva begreppet inkompetens användes (dock odefinierat) för att beskriva en företagsledning. Det vanligaste är emellertid att termer som nivå och typ av utbildning samt erfarenhet av att driva företag framkommer i berättelserna. Dessa beskrivningar kan tolkas som kompetensbeskrivning. Bokföringen kan också ses som en del av kompetensen och på denna punkt framställs kvinnor och män i allmänhet som lika bra eller dåliga för de undersökta åren. Jag har således inte funnit skäl att anta att gäldenärens kön i någon högre grad påverkat konkursförvaltarnas beskrivningar.

Konkursförvaltarna använder i ganska liten utsträckning personliga beskrivningar för att karaktärisera gäldenärernas egenskaper. Men det kan ibland vara svårt att särskilja begreppet kompetens från de egenskaper som passar särskilt bra eller särskilt dåligt för att driva ett företag inom ett visst område.

När det slutligen gäller exemplifieringen av orsaksbeskrivningarna för konkurser i Uppsala har jag inte, för de fall som analyserats för 1992, funnit några olikheter mellan könen. Här är snarare erfarenhet och branschtillhörighet det som verkar vara av större vikt, utifrån konkursförvaltarnas tolkningar. Yttre omständigheter och omvärldsförhållanden återkom också som förklarande faktorer för obestånden. I kommentarerna från 1988 beskrivs både kvinnornas och männens konkurser som beroende av inkompetens i högre utsträckning än för de andra åren.

⁴⁴ Kristina Furusten bedriver för närvarande forskning kring bankers relation till konkurser och obestånd, (kommande 2006).

KAPITEL 6

En jämförande analys av kvinnors och mäns företagskonkurser i Uppsala mellan 1920- och 30-tal och 1980- och 90-tal

I de två tidigare kapitlen har företagskonkurser i Uppsala för 1920- och 30-talen samt för 1980- och 90-talen (med nedslagsåren 1988, 1992 och 1996) diskuterats var för sig. I detta kapitel skall dessa studier dras samman för en jämförande analys. Bland annat diskuteras hur den tidigare periodens konkurser skiljer sig från den senare, utifrån konkursförvaltarnas redogörelser. Inledningsvis görs en jämförande diskussion baserad på de redan presenterade slutsatserna i kapitel 4 och 5. Kapitlet avslutas med en statistisk analys av de undersökta variablerna för de båda perioderna.

Uppsalas konkurser från mellankrigstid till sent 1900-tal

Det finns flera likheter mellan kvinnor och män i konkurs i Uppsala för mellankrigstiden och 1980- och 90-talen. Framförallt var det få kvinnor som gick i konkurs med sina företag under båda perioderna. Bland de handlare som studerades för mellankrigstidens konkurser i Uppsala var andelen kvinnor 24 procent. För 1980- och 90-talets företagskonkurser inom handel-, hotell- och restaurangsektorn (1988, 1992 och 1996) var andelen kvinnor 12 procent. Av samtliga företagskonkurser (exklusive företag som drevs av kvinnor och män tillsammans) svarade kvinnorna för en andel om 8 procent. Om man jämför konkurser hos handlare mellan de två perioderna framgår att en större andel kvinnor gick i konkurs under mellankrigstiden än under nedslagsåren på 1980- och 90-talen. Även vid en jämförelse av samtliga företagsrelaterade konkurser (alltså inte privata konkurser, dödsbon och odefinierade konkurser) var kvinnornas konkursandel större under mellankrigstiden. Det var således förhållandevis färre kvinnor som gick i konkurs för den senare delen av 1900-talet i Uppsala. Eftersom dessa siffror inte kan sättas i relation till kvinnors företagande generellt, på grund av bristande källmaterial, är det svårt att uttala sig om det relationella sambandet. Det borde dock ha varit fler kvinnor som drev företag under 1980- och 90-talen än för den tidigare perioden men även antalet män bör ha varit större under denna tid. Det förefaller emellertid som om kvinnor inte gick i konkurs i samma utsträckning under 1980- och 90-talen som under mellankrigstiden medan männen gjorde allt fler konkurser.

I undersökningen av mellankrigstidens konkurser återfanns i princip samtliga kvinnliga företagsgäldenärer inom handelsverksamhet. Undantaget var ett par kvinnor som drev bageri- samt restaurangrörelse. Männerna återfanns däremot inom många områden men i denna avhandling fördjupa analysen endast för de manliga företagsgäldenärer som varit verksamma inom handel. Kvinnorna dominerade inom handel med konfektion (skor, hattar, kappor etc.) medan männen framförallt bedrev handel med livsmedelsprodukter. För 1988, 1992 och 1996 återfanns också nästan samtliga kvinnor inom handel, hotell och restaurang medan männen även var vanligt förekommande inom andra branscher som tillverkning/byggverksamhet, tjänste- och service samt konsulterande verksamheter.

Den företagsform som dominerade handlarnas konkurser under mellankrigstiden var enskilda firmor, vilket innebar att den privata ekonomin med automatik drogs in i konkurserna. Detta gällde både kvinnor och män. Under 1980- och 90-talen var aktiebolaget den vanligaste företagsformen för båda könen.

Under den tidiga perioden var konkursförvaltarna uteslutande män medan det fanns två kvinnliga konkursförvaltare i konkursmaterialet för de senare urvalsåren. Denna profession var således fortfarande klart mansdominerad. Vad detta kan innebära i praktiken är svårt att uttala sig om. Men det är min tro att den manliga norm som företagandet åtminstone tidigare representerat har en större chans att reproduceras om det endast är män som tillåts utreda och analysera företagsförhållanden.

För båda perioderna var det oftast gäldenären själv som ansökte om konkurs även om det under 1980- och 90-talen tillkommit flera aktörer. Bland annat hade staten ett större ansvar för att ansöka om konkurs.

Under mellankrigstiden i Uppsala fanns det, enligt förvaltarberättelserna, inte någon kvinna bland företagsgäldenärerna som tidigare drivit företag eller varit i konkurs. Däremot fanns det några kvinnor vars äkta män tidigare drivit företag och som sedan skrivit över sin verksamhet på frun. Detta torde innebära att dessa kvinnor åtminstone hade en viss erfarenhet av företagande (förutsatt att det verkligen var dessa kvinnor som drev företaget i praktiken). För 1988, 1992 och 1996 var det i princip samma förhållande för kvinnorna som under mellankrigstiden. Endast en kvinna (1988) hade tidigare varit i konkurs.

För männens del var det fyra stycken eller 15 procent som 1920-1939 haft tidigare erfarenhet av företagande och konkurser. Ytterligare fyra män hade fått ackordsuppgörelse med sina borgenärer före den här studerade konkursen. För 1980- och 90-talsstudien har konkursförvaltarna i berättelserna noterat att 24 procent av männen tidigare varit i konkurs. Uppenbarligen var det för en ganska stor andel företagande män inget hinder att gå i konkurs och sedan fortsätta den tidigare verksamheten medan kvinnorna inte startade om efter obestånd. Detta gällde för båda undersökta perioderna.

Förekomsten av bankkontakter har sammanställts utifrån borgenårsregister och bouppteckningar och det verkar som om kvinnorna till stor andel hade banklån och andra ansvarsförbindelser redan under 1920- och 30-talen. För 1980- och 90-talen förekom bankkontakter hos i stort sett samtliga gäldenärer oavsett kön.

Enligt lagen är det av stor vikt att bokföring sköts korrekt. Brister i densamma kan medföra straff. För mellankrigstidens handelskonkurser i Uppsala verkar männen ha varit bättre på att föra korrekt bokföring än kvinnorna, enligt konkursförvaltarnas konkursberättelser. Drygt 45 procent av kvinnorna hade brister i bokföringen och motsvarande siffra för männen var 23 procent. Männen var dock oftare misstänkta för vårdslöst beteende mot borgenärerna och andra brott, 31 procent av männen mot 24 procent av kvinnorna. Bland företagskonkurserna 1988, 1992 och 1996 var det drygt 50 procent av kvinnorna som misstänktes för bokföringsbrott och nästan 40 procent av männen. Fortfarande var således andelen kvinnor med brister i bokföringen högre än andelen män. Andra brottsmisstankar för den senare undersökningsperioden var också vanligare för kvinnor, 24 procent för denna grupp mot 18 procent för männen. Utvecklingen från mellankrigstiden till 1980- och 90-talen visar på en ökande andel konkurser med brister i bokföringen. Andelen misstänkta för andra brott än bokföringsbrott minskade för männen mellan de båda undersökningsperioderna medan den låg ungefär konstant för kvinnorna.

I Gratzers studie av kriminalitet i konkurser framgår att andelen konkursbrott ökat snabbare än antalet konkurser sedan första världskriget. Han förklarar den totala ökningen av konkursbrottslighet med en ökning av brottsbenägenhet, minskad tolerans för gäldenärens oegentligheter, fler anmälda brott och att utredningar kring brotten har blivit alltmer effektiv.¹

Utifrån konkursförvaltarnas orsaksutredningar kan konstateras att Uppsalas kvinnor och deras handelsföretag under mellankrigstiden framförallt drabbades av grundläggande problem inom det egna företaget, såsom brist på rörelsekapital, brist på kunskap och kompetens etc. Även männens konkurser drabbades av denna typ av problem men ännu vanligare var orsaksförklaringar som handlade om omvärldsförhållanden, som till exempel konkunkturer och konkurrens. En större andel av männens konkurser drabbades även av brister i företagsutvecklingen. Detta innebar att konkurserna berodde på den ekonomiska planeringen, dålig produktutveckling samt bristfällig marknadsföring.

För 1988, 1992 och 1996 års företagskonkurser framträder delvis en annan bild av orsaksförklaringar. En ranking över de orsakerna som angivits för gäldenärernas obestånd visar att kvinnornas konkurser främst berodde på brister i företagsutvecklingen, sedan på yttre omständigheter och därefter omvärldsförhållanden. För männen såg detta förhållande liknande ut med

¹ Gratzner (2001), s. 257 f.

brister i företagsutvecklingen, omvärldsförhållanden samt yttre omständigheter som vanligaste konkursorsaker. Omvärldsförhållanden inkluderade konjunktur och konkurrensfaktorer medan yttre omständigheter handlade om sjukdom, stöld, andras konkurser och andra faktorer som gäldenären inte kunde påverka. Orsaksförklaringar som lyfter fram grundorsaker i företaget som brist på kapital, brist på kunskap etc., var inte lika framträdande för den senare undersökningsperioden som för mellankrigstidens konkurser. Andelen män som gick i konkurs på grund av omvärldsförhållanden, som konjunktur och marknadsförändringar, var enligt konkursförvaltarberättelserna, dubbelt så stor som för kvinnorna. Framförallt koncentrerades detta till de konkurser som inkom 1992, då det var lågkonjunktur i Sverige, men även för undersökningsåret 1996. För 1988 års konkurser var det en något mindre andel kvinnor än män som drabbades av omvärldsförhållanden i sina konkurser.

Vilka var då de viktigaste förändringarna i orsaksförklaringarna från mellankrigstiden till 1980- och 90-talen? Egentligen är inte förändringarna i orsaksskrivningarna för kvinnor och män särskilt tydliga överhuvudtaget. Det som hänt mellan de båda undersökningsperioderna är framförallt att konkurserna beskrivs som att vara orsakade av företagsinterna faktorer till att ha påverkats av externa omvärldsförhållanden. För kvinnornas del har yttre omständigheter ökat i betydelse över tid medan brister i företagsutvecklingen varit en bidragande orsak till männens konkurser hela tiden.

Det som framkommer i studierna av företagskonkurserna, gäldenärerna samt konkursförvaltarnas utsagor, är att de innehåller många orsaksförklaringar men också allmänna beskrivningar av konkurserna, som kan vara genusrelaterade. En fråga som ännu inte besvarats är hur dessa variabler hänger samman. För att göra en sådan analys krävs en statistisk bearbetning som klarar av denna mängd och typ av information.

I en vanlig regressionsanalys måste någon variabel vara beroende medan andra är oberoende, det vill säga den ena variabel antas styra hur den andra variabeln förändras. Eftersom jag inte vet om det finns underliggande strukturer i materialet vet jag inte heller vilken variabel som eventuellt är styrande. För att genomföra en analys som kan ge mig information om det föreligger samband mellan till exempel kön, verksamhetsområde, orsaksförklaringar etc. har jag använt mig av principalkomponentanalys (PCA). Denna metod möjliggör en sambandsanalys med många variabler som innehåller olika värden.

Nedan skall konkurserna diskuteras utifrån denna kvantitativa statistikmetod. Analysen görs för mellankrigstidens samt 1980- och 90-talsstudierna var för sig. Inledningsvis redovisas hur metoden principalkomponentanalys är upplagd.

Principalkomponentanalys – en statistisk metod

När det finns ett stort material med många olika variabler kan det, som sagts i avsnittet ovan, finnas ett intresse av att se hur dessa hänger samman. Det vill säga om det finns mönster och samband i materialet och bland de variabler som studerats. Det kan till exempel handla om en önskan att se vilka variabler som är av intresse för en fördjupning av analysen. En anledning till ett sådant fördjupningsintresse kan vara att vissa variabler är nära korrelerade antingen genom ett positivt eller ett negativt samband. Oftast är det mycket svårt att få en övergripande bild av om och hur ett stort material samvarierar och en enklare typ av sambandsanalys kan endast visa relationen mellan en eller ett par variabler. Dessutom kan det vara svårt för de statistiska datorprogrammen att analysera flera variabler med helt olika mätvärden.

För denna avhandling används en metod och en programvara som har kapacitet att analysera stora datamängder med många variabler som innehåller olika typer av information, principalkomponentanalys.² Variansen i varje variabel viktas till samma storlek genom att värdena divideras med standardavvikelsen och medelvärdet centreras till noll, vilket gör att den data som används går att jämföra i en analys. I principalkomponentanalysen sker en beräkning av samvariationsgraden, det vill säga hur mycket i materialet som rent statistiskt förklaras av variationerna i variablerna.³ I texten nedan kallar jag denna för förklaringsgrad men det är inte materialet som sådant som är mer eller mindre ”förklarat” utan det är variablernas data som bättre eller sämre passar in på varandras variationer.

Vid en första ”körning” räknar programmet på variansen för all data, kallad första principalkomponenten. Denna visar på en viss grad av samvariation eller förklaringsgrad (sällan ger denna första beräkning en 100-procentig förklaringsgrad av materialets variationer) och om man så önskar kan ännu en beräkning göras för att få en högre förklaringsgrad (andra principalkomponenten). Beräkningen av förklaringsförmågan anges som determinationskoefficienten (R^2) och ligger mellan 0 och 1. Om determinationskoefficienten blir 1 har variationerna i de undersökta variablerna mycket starka samband. Är koefficienten mindre än summan av antalet principalkomponenter dividerat med antalet variabler finns det inget samband mellan variablerna. För att man ska kunna tala om strukturer i datamaterialet bör R^2 vara högre än 0,5, alltså en förklaringsgrad på minst 50 procent.⁴

Efter den första principalkomponenten sorteras den data som redan har ”förklarats” bort. Den återstående variansen är sedan utgångspunkten för den andra principalkomponenten, alltså det som inte förklarats i den första. I

² Programvaran som används är *Sipmca-p+*, version 11.0.

³ Holmes (2003), s. 154.

⁴ Umetrics AB (2005).

princip kan flera beräkningar göras fram till dess att all varians i materialet är förklarad men detta medför också att felmarginalen ökar. Om förklaringsgraden i materialet är liten från början, det vill säga det finns inga givna strukturer i materialet, är det tveksamt om resultaten blir så mycket bättre av att tvinga fram en ökad förklaringsgrad.

Principalkomponentanalysen är en metod som används för att dels se underliggande strukturer i många variabler och en stor mängd data, dels för att reducera antalet undersökta variabler för vidare studier och analyser av variablernas samband. Förutom den så kallade förklaringsgraden som beräknas redovisas beräkningarna i olika figurer. En av dessa är en bild över förhållandet mellan de analyserade variablerna som ligger på olika avstånd från varandra i en figur (loading plot).⁵ Nedan kommer jag att presentera ett par sådana figurer och diskutera resultaten kring dem.

Figuren skall tolkas på detta sätt: den första principalkomponenten är den horisontella mittlinjen. Variabler som vid den första beräkningen hamnar nära varandra på denna linje påverkar varandra positivt medan de variabler som ligger långt ifrån varandra påverkar varandra negativt. Om två variabler ligger nära betyder det alltså att om den ena variabeln innehåller observationer så återfinns de även i den andra variabeln. Om två ligger långt ifrån varandra, på var sin sida om 0-punkten, så innebär det att om den ena variabeln innehåller observationer så återfinns dessa inte i den andra. De variabler som ligger nära 0-punkten spelar ingen eller mycket liten roll för materialets variation.

Den andra principalkomponenten är den vertikala mittlinjen och den ger ytterligare en dimension på variablernas korrelationer. Om variablerna fortfarande ligger nära varandra är den starka korrelationen mycket tydlig, men drar vissa variabler från varandra i figuren är det svårare att hävda att sambanden fortfarande är starka. Ju längre ifrån varandra variablerna ligger och om man kan dra en linje mellan dem genom mittpunkten, desto starkare är den negativa korrelationen.

I mitt arbete med att göra denna typ av analys för konkurserna som studerats har jag varit tvungen att omvandla kvalitativ data till kvantitativ. Detta har jag gjort genom att skapa frekvenstabeller där variablerna redovisar antalet kvinnor och män som berördes av de teman och frågor jag ställt till materialet. Kapitlet fortsätter nedan med analyser av mellankrigstidens handelskonkurser och 1980-90-talens företagskonkurser i Uppsala.

Jag kommer endast att använda principalkomponentanalysen i syfte att se hur mina tidigare presenterade variabler korrelerar och inte fördjupa analysen rent statistiskt.⁶ En annan anledning till att jag använder denna metod,

⁵ Loadings är variablernas riktningskoefficienter.

⁶ Det finns många olika vägar att gå med fortsatt arbete inom principalkomponentanalys och andra närliggande faktoranalysmetoder. Se vidare statistiska metodböcker och programintroduktionsböcker såsom Umetrics AB (2005) och Aronsson (1999).

förutom intresset att se eventuella statistiska samband, är att jag vill se hur den fungerar med avhandlingens materialkaraktär.⁷

Principalkomponentanalys är en beprövad statistisk metod som har använts av många forskare inom flera discipliner. Framförallt används den inom naturvetenskapliga ämnen men även inom samhällsvetenskapen har den visat sig vara användbar. Tidigare nämnda företagsekonomen Berit Björnsson har i sin studie av bankrådgivning av företagande kvinnor också använt sig av metoden för att söka förklaringar bakom sitt material. Hon har sedan gått vidare i sin analys med andra typer av faktoranalyser för att komma närmre en förklarande faktor bakom materialets struktur.⁸

Ekonomhistorikern Rebecca Holmes har också använt PCA då hon analyserat effekten av fackförningslagstiftningens utveckling i USA på företags produktionskostnader. Holmes har genom denna metod reducerat 135 variabler till enbart fyra stycken för att skapa en enklare analysmodell. Trots detta vill hon bevara det mesta av variabelernas variationer. Idén bakom både PCA och faktoranalys är att man tror att variablerna är påverkade av en underliggande faktor.⁹

Principalkomponentanalys av handlares konkurser i Uppsala åren 1920-1939

De principalkomponentanalyser som beräknats för konkurserna 1920-1939 berör inledningsvis sambandet mellan alla undersökta variablerna. Sedan har en beräkning genomförts på några utvalda variabler.

De variabler som ingått i den första beräkningen och som redovisas i figur 6.1, presenteras nedan i punktform utifrån övergripande kategorier samt de specifika variabler som inkluderats inom dessa. I de fall där förkortningar redovisas i figuren står dessa angivna inom parentes.

- Kön: Kvinnor – Män
- Konkursansökande: Gäldenär – Borgenär
- Civilstånd: Gift – Ogift – Änka/änkling
- Handelsverksamhet: Konfektion – Mat – Inredning – Annan verksamhet
- Konkursbeslut: Utdelning
- Bankrelation: Bankkontakt – Ingen bankkontakt
- Konkurserfarenhet: Tidigare konkurs (Tidigare kk)
- Bokföringskvalitet: Bra bokföring – Dålig bokföring

⁷ Genomförandet av metoden PCA och de resultat som jag fått fram genom denna har konsulterats med universitetslektor Dag Sörbom, vid Institutionen för informationsvetenskap, Statistik, Uppsala universitet.

⁸ Björnsson (2001).

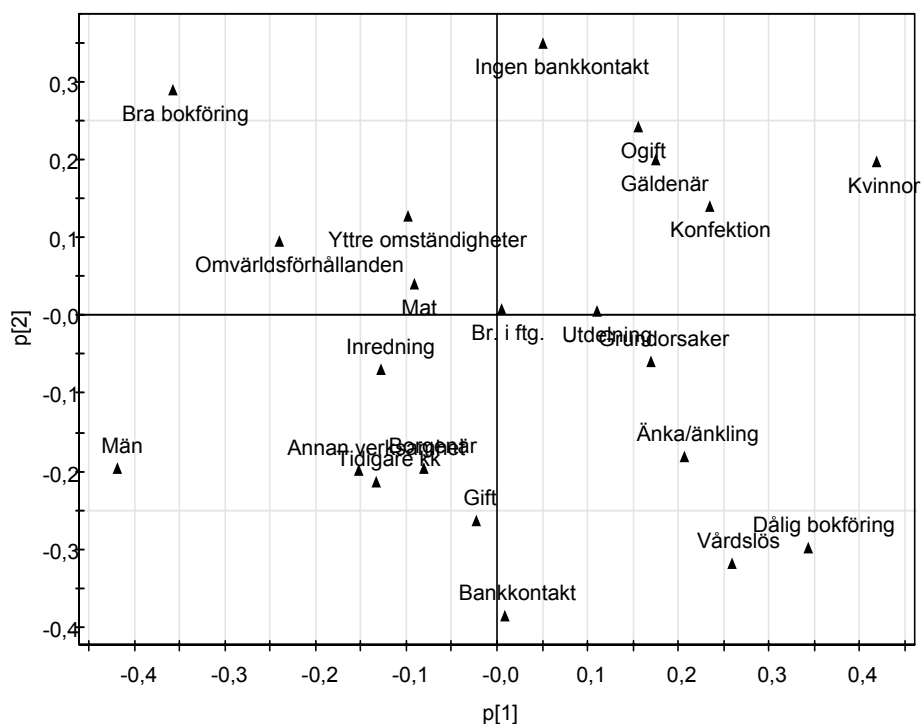
⁹ Holmes (2003).

- Brottsmisstanke: Misstanke om vårdslöshet mot borgenär (vårdslös)
- Orsaksförklaringar: Yttre omständigheter – Omvärldsförhållanden – Grundorsaker i företaget (Grundorsaker) – Brister i företagsutvecklingen (Br. I fig.).

Förklaringsgraden i den första analysen ger cirka 16 procent och vid en andra beräkning cirka 13 procent. Man kan således konstatera att 29 procent av variablernas variationer samkorrelerar. Förklaringsgraden presenteras under figurerna (för både den första och den andra principalkomponenten).

Trots att förklaringsgraden och således också samvariationerna i materialet och variablerna är relativt låg kan man ändå föra resonemang kring figurens sammansättning. Det som först är givet är att motsatsparen, kvinnor och män, bra bokföring och dålig bokföring, ingen bankkontakt och bankkontakt, är negativt korrelerade med varandra (se figur 6.1). Detta innebär att finns

Figur 6.1 Principalkomponentanalys för handelskonkurser i Uppsala 1920-1939.

$$R2X[1] = 0,158073 \quad R2X[2] = 0,120998$$

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

observationerna inte i den ena variabeln så finns de i den andra. Bristen i konkursföretaget har ingen samvariation med de andra variablerna eftersom den i princip ligger på mittpunkten.

Vid den första principalkomponenten samkorrelerar männen med bra bokföring och konkursorsaker som kategoriserats som omvärldsförhållanden. I den andra principalkomponenten spelar dock männen en mindre roll men fortfarande är variablerna bra bokföring och omvärldsförhållanden rätt nära varandra. Variablerna annan verksamhet (än konfektions-, inrednings- och mathandel) samvarierar med om gäldenären tidigare varit i konkurs eller drivit företag tidigare samt att borgenärer ansökt om konkursen. Gift och bankkontakt samvarierar också positivt.

Kvinnorna verkar i den första principalkomponenten samvariera med dålig bokföring och vårdslöst beteende mot borgenärerna. I den andra beräkningen är dock endast de sistnämnda variablerna fortfarande starkt positivt korrelerade. Änka eller änklingar samvarierar fortfarande i den andra principalkomponenten med vårdslöshet och brister i bokföringen (se figur 6.1). Kvinnorna samvarierar med konfektionshandel, att gäldenären varit konkursansökande samt civilståndet ogifta. Att kvinnor och män förhållit sig på detta sätt i relation till variablerna har också framkommit i de tidigare presenterade analyserna av konkursmaterialet.

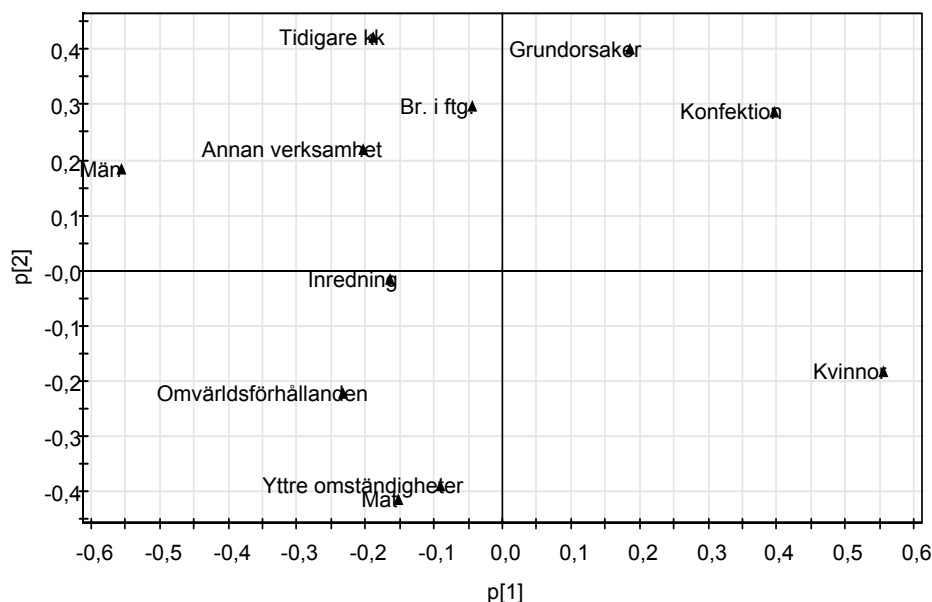
Brister i bokföringen är oftast förknippad med vårdslöst beteende, vilket framgår både i tidigare kapitel och i denna sambandsanalys. Att dessa variabler, i den andra principalkomponenten i alla fall, verkar samvariera med att gäldenärerna haft bankkontakt har emellertid inte diskuterats tidigare och är ett intressant resultat. Det finns inga självklara förklaringar till varför de gäldenärer som haft förtroende hos bankerna skulle ha varit slarvigare eller mer okunniga när det gäller företagets redovisning än de som inte hade bankkontakter. Vidare finns det ett intressant samband mellan huruvida gäldenärerna varit gift eller inte och eventuella bankkontakter. De ogifta gäldenärerna verkar mer samkorrelerade med avsaknaden av bankkontakter än de gifta.

I figur 6.2 presenteras den andra principalkomponentanalysen som beräknats på några utvalda variabler:

- Kön: Kvinnor – Män
- Handelsverksamhet: Konfektion – Mat – Inredning – Annan verksamhet
- Konkurserfarenhet: Tidigare konkurs (Tidigare kk)
- Bokföringskvalitet: Bra bokföring – Dålig bokföring
- Orsaksförklaringar: Yttre omständigheter – Omvärldsförhållanden – Grundorsaker i företaget (Grundorsaker) – Brister i företagsutvecklingen (Br. I fig.).

Förklaringsgraden för denna principalkomponent är högre än den föregående, efter två beräkningar är förklaringsgraden drygt 40 procent.

Figur 6.2 Principalkomponentanalys för handelskonkurser i Uppsala 1920-1939, variablerna kön, handelsverksamhet, tidigare konkurs samt orsaksförklaringarna.

$$R^2X[1] = 0,236554 \quad R^2X[2] = 0,183218$$

Källa: ULA. Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv. Konkursakter för åren 1920-1939.

I analysen framkommer, utifrån figur 6.2, att mathandel verkar vara positivt korrelerad med konkursorsaker som kategoriserats som yttre omständigheter. Konfektionshandeln är å andra sidan mer positivt korrelerad med grundorsaker i företaget. Konkursorsaker som kategoriserats som yttre omständigheter verkar vara negativt korrelerade med grundorsaker, det vill säga orsaker som påverkats av gäldenären som person och företagets grundförutsättningar är inte kopplade till yttre omständigheter som sjukdom, brand etc. Däremot är det mer vanligt att den senare orsaksförklaringen återfinns i konkurser tillsammans med konkursorsaker som kategoriserats som omvärldsförhållanden.

Gäldenärer med tidigare erfarenheter av konkurser är närmre relaterade till variabler som handlar om andra verksamheter än de vanligast förekommande (inredning, mat- och konfektionshandel). Dessutom verkar dessa också ha varit mer drabbade av brister i företagsutvecklingen och grundorsaker i företaget. Det verkar, utifrån figuren, framförallt ha varit män som inkluderats i dessa variabler. Kvinnorna står nästan i direkt motsats till orsaker som brister i företagsutvecklingen, tidigare konkurserfarenheter samt annan verksamhet än mat- och konfektion (vilket också framkommit i kapitel 4).

Att variabeln kvinnor har hamnat i en egen ruta, relativt långt från skärningspunkten, tyder på att dessa observationer är mer negativt korrelerade med de andra undersökta variablerna än de studerade männen.

Principalkomponentanalys av företagskonkurser i Uppsala åren 1988, 1992 och 1996

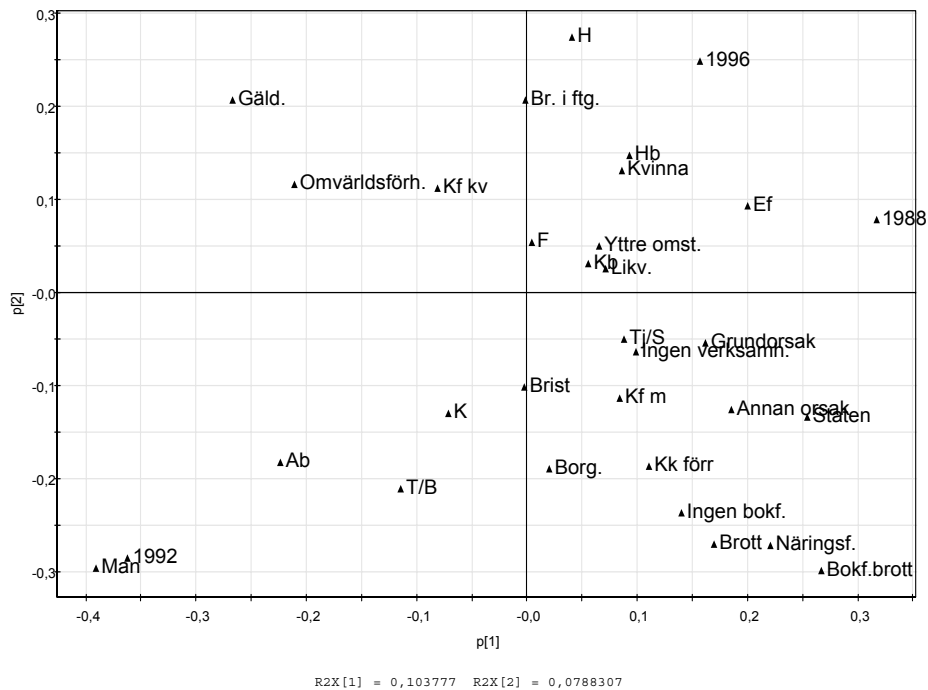
Vid en första principalkomponentanalys av mäns och kvinnors företagskonkurser för 1988, 1992 och 1996 i Uppsala har dessa variabler inkluderats (eventuella förkortningar inom parentes):

- Kön: Kvinna – Man
- År: 1988 – 1992 – 1996
- Företagsform: Aktiebolag (Ab) – Enskild firma (Ef) – Handelsbolag (Hb) – Kommanditbolag (Kb) – Förening (F)
- Bransch: Handel-, hotell- och restaurang (H) – Tjänste- och service (Tj/S) – Konsult (K) – Tillverkning- och byggnad (T/B)
- Konkursansökande: Galdenär (Gäld.) – Borgenär (Borg.) – Staten – Likvidator (Likv.)
- Konkursförvaltarens kön: Kvinna (Kf kv) – Man (Kf m)
- Brottsmisstanke: Bokföringsbrott (Bokf. brott) – Annat brott (Brott) – Näringsförbud (Näringsf.)
- Konkurserfarenhet: Tidigare konkurs (Kk förr)
- Storleken på konkursen i kronor: Konkursbristen (Brist)
- Orsaksförklaringar: Yttre omständigheter (Yttre omst.) – Omvärldsförhållanden (Omvärldsförh.) – Grundorsaker i företaget (Grundorsak) – Brister i företagsutvecklingen (Br. i ftg.) – Ingen verksamhet (ingen verksamh.) – bokföringen saknas (Ingen bokf.) – Annan orsak

Figur 6.3 presenterar modellen som kommit ur denna beräkning. Förklaringsnivån vid en första principalkomponent ger cirka 10 procent och vid en andra ytterligare 8 procent. Det är åter en ganska svag sambandsvariation i materialet, till och med betydligt svagare än för mellankrigstiden. Detta innebär att för denna period är sambanden mellan konkursernas strukturer lägre. I ett genusperspektiv kan det tolkas som att könet på företagsgaldenären spelar en mindre roll för dessa konkurser än för mellankrigstidens.

Vid en övergripande analys kan det konstateras att år 1992 och antalet män samvarierar. Detta år har en hög konkursfrekvens och andelen män är mycket högre än andelen kvinnor. Bolagsformen aktiebolag drar åt variabeln man och verkar samvariera med tillverknings/bygg- och konsultbranscherna. Kvinnor har, enligt figur 6.3, högre konkursfrekvens 1988 och 1996. De hade

Figur 6.3 Principalkomponentanalys för företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996.

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

dessutom oftare företagsformerna handelsbolag eller enskild firma och var verksamma inom handelsbranschen.

De variabler som ligger nära varandra är branschen tjänste/service samt orsaksförklaringarna ingen verksamhet och grundorsaker i företaget. Ett annat nära samband finns mellan orsaksförklaringen annan orsak (planerade konkurser etc.) och att staten varit konkursansökande. Vidare föreligger samband mellan orsaksförklaringen ingen bokföring, bokföringsbrott och annat brott samt näringsförbud tillsammans med tidigare konkurserfarenhet. Dessa samband är naturliga då konkursförvaltarna i nästan samtliga fall där bokföring saknades också noterar bokföringsbrott. Då bokföring saknas och bokföringen är av bristande kvalitet är det också vanligt förekommande att misstänka annan planerad ekonomisk brottlighet. Gälldenärer som tidigare varit i konkurs flera gånger har ofta problem med att redovisa sin bokföring för förvaltaren och efter ett antal konkurser diskuteras också näringsförbud.

Kommanditbolagen korrelerar positivt med att likvidatorer ansökt om konkursen och att orsakerna verkade vara yttre omständigheter. Det bör emellertid poängteras att dessa tre variabler ligger nära mittpunkten och har överlag låg förklaringsgrad.

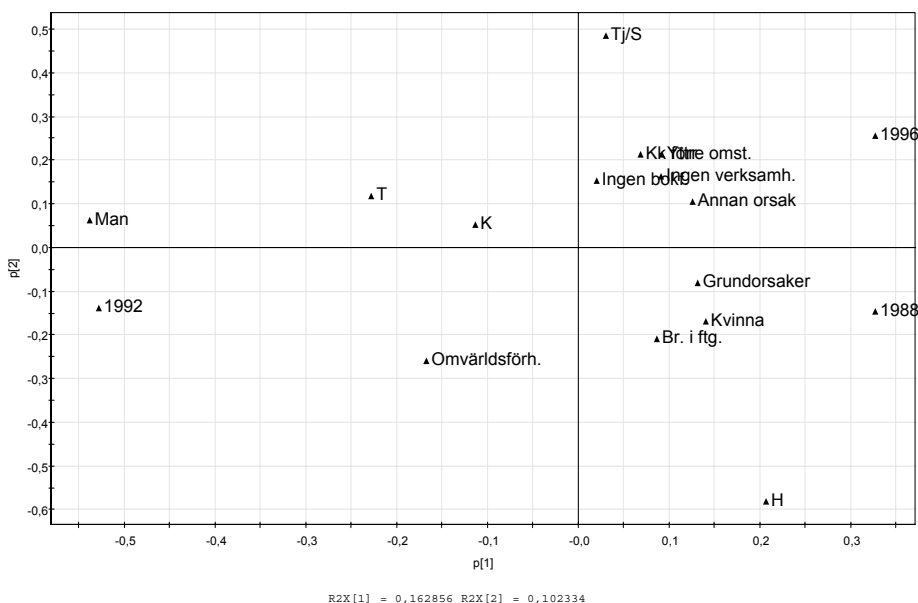
En intressant koppling som kan diskuteras är att i de observationer där konkursförvaltaren har varit en kvinna verkar orsaksförklaringarna i högre grad ha varit omvärldsförhållanden. I de observationer där i stället män varit konkursförvaltare har orsaksförklaringar av typen ingen verksamhet, grundorsaker i företaget samt annan orsak varit vanligare. Då kvinnor verkat som konkursförvaltare har det oftare varit gäldenärerna som ansökt om konkurserna medan borgenärerna varit mer frekventa konkursansökande då män varit konkursförvaltare. Det är emellertid svårt att analysera dessa samband utan vidare fördjupning. Dessa resultat kan både härledas till slumpen men kanske också till vissa strukturer där kvinnor och män som konkursförvaltare möjligen arbetar på olika sätt (vilket inte studerats inom ramen för denna avhandling).

En principalkomponentanalys av männen och kvinnorna som gick i konkurs 1988, 1992 och 1996 utifrån ett mindre urval av variabler presenteras i figur 6.4. De variabler som ingår i analysen är:

- Kön: Kvinna – Man
- År: 1988 – 1992 – 1996
- Bransch: Handel-, hotell- och restaurang (H) – Tjänste- och service (Tj/S) – Konsult (K) – Tillverkning- och byggnad (T/B)
- Konkurserfarenhet: Tidigare konkurs (Kk förr)
- Orsaksförklaringar: Yttre omständigheter (Yttre omst.) – Omvärldsförhållanden (Omvärldsförh.) – Grundorsaker i företaget (Grundorsak) – Brister i företagsutvecklingen (Br. i fig.) – Ingen verksamhet (ingen verksamh.) – bokföringen saknas (Ingen bokf.) – Annan orsak

Denna PCA ger en förklaringsgrad på drygt 26 procent och i figur 6.4 kan det åter konstateras att kvinnorna samvarierar positivt med år 1988. Dessutom hänger kvinnorna mer samman med orsaksförklaringar som handlar om grundorsaker i företaget samt brister i företagsutvecklingen. Männen samvarierar inte positivt med dessa orsaker utan befinner sig närmast omvärldsförhållanden (även om detta samband inte är särskilt starkt). Det samband som åter är tydligast för männen är att de gick i konkurs 1992. Tidigare konkurserfarenhet (kk förr) samvarierar nära med orsaksförklaringarna yttre omständigheter, ingen verksamhet, annan orsak samt ingen bokföring. Det var också vanligare att dessa observationer ingick i konkurser som inträffade 1996 än för de andra två undersökningsåren. Jämfört med analysen av företagskonkurserna under mellankrigstiden, där variabeln kvinnor hamnade i en egen ruta i figuren, är det här i stället variabeln män som hamnat längre ifrån de andra variablerna. Kanske betyder det att konkurserna har gått ifrån en manlig till en mer kvinnlig kodning? Åtminstone är det en intressant iakttagelse. Variansen i variabeln kvinnor är i alla fall mer sammanfallande med fler variabler för denna senare period.

Figur 6.4 Principalkomponentanalys för företagskonkurser i Uppsala 1988, 1992 och 1996, variablerna kön, handelsverksamhet, tidigare konkurs samt orsaksförklaringarna.

Källa: Uppsala tingsrätts arkiv, konkursakter för åren 1988, 1992 och 1996.

Slutsatser

De ovan presenterade och diskuterade principalkomponentanalyserna ger relativt svaga sambandsstrukturer. För att sambanden skall anses starka bör förklaringsgraden efter två beräkningar åtminstone överstiga 50 procent, vilket ingen av de ovanstående analyserna gör. Detta är en slutsats av stor vikt för denna avhandling. Utifrån de matematiska beräkningarna går det inte att peka ut tydliga grupperingar för kvinnor och män som gått i konkurs med sina företag i Uppsala för någon av undersökningsperioderna. Trots detta återfinns flera logiska samband i materialet som har kunnat lyftas till diskussion.

De analyser som beräknats med hjälp av principalkomponentanalyserna har till stor del bestyrkt det som framkommit i mina diskussioner i kapitel 4 och 5. Den statistiska bearbetning av materialet som gjorts i detta kapitel ger också en snabb överblick över relationer mellan observationerna och variablerna. I principalkomponentanalysen får jag fram i princip samma resultat som jag diskuterat mig fram till i de tidigare empiriska kapitlen. Däremot framträder andra eventuella samband genom principalkomponentanalysen som inte tidigare varit i fokus i avhandlingen.

Det är svårt att uppskatta betydelsen av denna beräkning och de tvådimensionella figurerna. Om sambanden, det vill säga förklaringsgraden i materialet, hade varit starkare hade det funnits anledning för mig att fördjupa analysen på olika sätt, de metodologiska möjligheterna är många. Eftersom de resultat som presenterats här visar låga samvariationer och således visar på att strukturerna i materialet är få stannar jag vid att endast presentera det visuella förhållandet mellan undersökningarnas variabler i de presenterade figurerna.

De analyser som jag genomfört i de presenterade empiriska kapitlen 4 och 5 samt detta jämförande kapitel, bygger helt på det material som framställts genom konkursförvaltarnas utredningar av företagskonkurserna. Det är konkursförvaltarnas utsagor som jag lyft fram som grund för hur kvinnor och män verkat som företagare i Uppsala för de undersökta åren och för att belysa synen på kvinnor och män i företagskonkurs.

Vid excerperingen av detta material kan man inte undgå att fundera över denna så viktiga aktör och hur de förmedlat sin syn på kvinnor och män som företagare. Avhandlingens fortsatta del koncentreras till att sätta just konkursförvaltarna som aktörer i fokus. Syftet är att komma bakom de utsagor och det formella material som använts ovan och av flera andra konkursforskare. Hur ser konkursförvaltarna på relationen mellan kvinnor och män som företagare i konkurs? Hur ser deras bild av kvinnor i konkurs ut i förhållande till den manliga företagarnormen? Nästföljande två kapitel behandlar detta.

KAPITEL 7

En kvantitativ studie av konkursförvaltares syn på kvinnor och män som företagsgäldenärer

Avhandlingens syfte är att beskriva och analysera kvinnor och män som företagsgäldenärer. De tidigare empiriska kapitlen har diskuterat företagskonkurser och dess gäldenärer i Uppsala under mellankrigstiden samt för tre nedslagsår under 1980- och 90-talen. Den bild som framkom visar att skillnaderna mellan perioderna var ganska små när det gäller hur konkursförvaltarna har beskrivit och dragit slutsatser om kvinnorna och männen i företagskonkurserna. Skillnaderna mellan könen var inte heller så framträdande även om det fanns vissa olikheter mellan dem.

Analyserna i de tidigare kapitlen baserades på utredningar som är upprättade av konkursförvaltare. Konkursförvaltarberättelserna har en formaliserad utformning baserad på lagstiftning och på tradition. För att göra slutsatser och tolkningar av konkursförvaltarmaterialet är det emellertid viktigt att studera den aktör som producerat detsamma. I tidigare forskning har det även framkommit synpunkter på konkursförvaltarna som en problematisk aktör med alltför subjektiva värderingar kring konkursorsaker.¹

Detta motiverar avhandlingens enkät- och intervjuundersökning av de konkursförvaltare som var registrerade i konkursförvaltarnas kollegium 2001. I enkäten och intervjuerna analyseras konkursförvaltarnas syn på kvinnliga företagsgäldenärer i relation till de manliga. Kapitlet lyfter fram och diskuterar enkätens slutna frågor, det vill säga de olika påståenden om att kvinnliga företagsgäldenärer skiljer sig från manliga på olika områden. I kapitel 8 utvecklas sedan analysen utifrån enkätens mer öppna del tillsammans med intervjuerna.

Konkursförvaltarens enkäten

Enkätundersökningen har inledningsvis analyserats utifrån tre frågor, som också utgör grunden för detta kapitel. Den första handlar om hur de svarande konkursförvaltarna förhållit sig till enkätens påståenden utifrån den egna åldern, den andra frågan tar upp förvaltarnas erfarenhet av att handlägga

¹ Se Koponen (2003).

kvinnliga företagsgäldenärer medan den tredje frågan utgår från hur respondenterna svarat på enkäten utifrån storleken på deras verksamhetsområde.

Inledningsvis studeras förhållandet mellan konkursförvaltarnas ålder och hur de har svarat på enkätens påståenden. Här finns en underliggande hypotes om att åldern har betydelse för hur konkursförvaltarna svarar, det vill säga om respondenten är yngre förväntar jag mig att han/hon instämmer mindre i att kvinnorna skiljer sig från männen. En yngre konkursförvaltare kan finna det mer naturligt att kvinnor är en del av företagandet. Den äldre respondenten är kanske mer van vid att det är män som förekommer i företagskretsar och då kan kvinnorna ses som ett annorlunda inslag. Frågan om ålderns betydelse för inställningen till mäns och kvinnors företagskonkurser är nära kopplad till konkursförvaltarens erfarenhet. Min hypotes vid analysen av vilken betydelse konkursförvaltarnas ålder haft för deras inställning till kvinnliga företagsgäldenärer är att ju högre ålder desto mer tenderar man att se kvinnliga företagsgäldenärer som annorlunda i relation till den manliga normen. Samtidigt kan en högre ålder ha gett en större erfarenhet av kvinnliga företagsgäldenärer, vilket kan tänkas verka i motsatt riktning. För yngre oerfarna konkursförvaltare kan varje enskild företagskonkurs få en stor betydelse och direkt påverka bedömningen, medan en äldre konkursförvaltare som sannolikt haft fler kvinnliga företagsgäldenärer kan förväntas bedöma kvinnorna som grupp i större utsträckning.

I enkätundersökningen ställdes frågan om hur många företagskonkurser med kvinnlig gäldenär som konkursförvaltaren hanterat. På denna fråga kunde de svara att de inte alls förvaltat någon sådan företagskonkurs, att de förvaltat kvinnor i företagskonkurs 1-5 gånger, 6-10, 11-20 eller fler än 20 gånger. Beroende på om de handlagt många eller få kvinnliga företagsgäldenärer antas konkursförvaltarna ha mer eller mindre erfarenhet. Detta är kapitlets andra analysområde.

Den sista frågan som behandlas i kapitlet är förhållandet mellan storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområde samt hur de svarade på enkätens påståenden om kvinnliga företagsgäldenärer. Den underliggande hypotesen här är att de konkursförvaltare som arbetar inom mindre orter i högre grad anser att det finns skillnader mellan manliga och kvinnliga företagsgäldenärer, åter beroende på att erfarenheten av kvinnliga gäldenärer kanske är mindre, kvinnor återfinns mer sällan som företagare på mindre orter.²

Respondenterna upplystes i enkätdelen om att forskning kring mäns och kvinnors företagande har lyft fram vissa olikheter mellan könen kopplade till de personliga nätverken, bankernas kreditgivning, kompetens samt attityder till det egna företaget. Det första påståendet i enkäten behandlade de personliga nätverken, definierade som affärsrelationer, och att nätverken ser annorlunda ut hos kvinnor som är i konkurs med sina företag än för män i motsvarande situation. Vidare ställdes respondenterna inför påståendet att de

² Verksamhetsområdenas kategorisering utvecklas senare i kapitlet.

kvinnliga företagsgäldenärerna ofta har andra typer av bankrelationer, till exempel vad gäller kredittyp och kreditstorlek, än manliga företagare i konkurs. Det tredje påståendet handlade om att orsakerna bakom de kvinnliga företagens konkurser skiljer sig från de manligas. Nästa påstående handlade om att kompetensen är mindre hos de kvinnor som går i konkurs med sina företag än för män i motsvarande situation. Slutligen konfronterades konkursförvaltarna med ett påstående om att kvinnor som försatts i konkurs med sina företag ofta har en annan inställning till konkursen än män.³

Syftet med ovanstående påståenden i enkäten var att undersöka om företagsforskningens diskussioner återspeglas även i konkurser och hos företagsgäldenärer, utifrån konkursförvaltares erfarenheter. Anledningen till att den tidigare forskningen presenterades i enkäten var för att motivera frågorna. Denna information kan påverka hur respondenterna svarar på påståendena eftersom jag redan givit en bild av hur kvinnor och män skiljer sig inom företagsvärlden, utifrån vetenskapliga undersökningar. Det finns en risk att respondenterna läser in det i sina egna erfarenheter av relationen mellan kvinnor och män, det vill säga att de tidigare forskningsresultaten blir konkursförvaltarnas erfarenhet.

Samtliga påståenden var konstruerade så att kvinnorna framstod som annorlunda i förhållande till männen. Även detta beslut i enkätarbetet medför vissa risker för tolkningsarbetet. Konkursförvaltarna kan ha ansett att påståendena var provocerande och av den anledningen bestämt sig för att inte instämja. Att peka ut de kvinnliga företagsgäldenärerna som annorlunda och sämre än de manliga kan både påverka konkursförvaltarna att ställa sig kritiska till och att instämja i påståendena. Ett alternativ hade varit att ha mer öppna frågor, men eftersom de slutna frågorna är formulerade utifrån den tidigare forskningen uppfattade jag detta som en viktig fördel. Öppna frågor tenderar också att ha en låg svarsfrekvens och kan vara svåra att tolka.⁴ Efter varje påstående fanns möjlighet för de respondenter som instämde i påståendena att utveckla sitt ställningstagande. Ett intressant resultat med kombinationen av de slutna påståendena och de efterföljande kommentarerna är att deras inställning till påståendena inte alltid bekräftades av de senare kommentarerna, i flera fall snarare tvärtom. För en utveckling av respondenternas inställning till påståendena måste en koppling alltså ske till kommentarerna och intervjuerna, vilket sker i kapitel 8.

De svarsalternativ som erbjöds respondenterna var av en femgradig skala: 1=instämmer absolut inte, 2=instämmer knappast, 3=tveksam, 4=instämmer delvis, 5=instämmer helt. Jag har dock för presentationen i detta kapitel slagit samman *instämmer absolut inte* och *instämmer knappast* till instämmer inte. Dessutom har jag slagit samman svarsalternativen *instämmer delvis* och

³ Enkätundersökning, se bilaga 2. Observera att ordningen på påståendena i enkäten och hur de presenteras i detta kapitel är olika.

⁴ Trost (2001).

instämmer helt till: instämmer. Således har det för avhandlingen slutligen blivit en tregradig skala, med tveksam i mitten. Detta har jag gjort för att resonemangen skall bli mer sammanhållna och lättare att tolka. Enkätresultaten finns presenterade i sin helhet i bilaga 3. När det gäller svarsbortfall kommer detta att tas upp i samband med de olika analyserna. Generellt gäller att samtliga konkursförvaltare som skickade in enkäten har också svarat på detta delområde. De konkursförvaltare som angav att de inte handlagt någon kvinnlig företagsgäldenär har heller inte svarat på de resterande frågorna i denna del.

Konkursförvaltarens ålder

Vid tiden för enkätundersökningen fick konkursförvaltarena uppge sin ålder (se kapitel 2). För denna analys har konkursförvaltarena grupperats i åldersintervall om 10 år för att försvåra identifieringen.

I tabell 7.1 presenteras respondenternas ålder och hur många kvinnliga företagsgäldenärer som de handlagt under sin yrkestid som konkursförvaltare. Det är 285 förvaltare som svarat på denna enkätfråga, vilket ger ett bortfall på tre personer. Det framkommer i analysen av dessa tre enkäter att de inte anser sig veta hur många de handlagt, de har heller inte svarat på denna del av enkäten. Totalt var det 17 konkursförvaltare, eller 6 procent av de svarande, som inte alls hade handlagt någon kvinnlig företagskonkurs. Vanligast var det att konkursförvaltare handlagt mellan en och fem kvinnliga företagsgäldenärer.

Det fanns, något förvånande, ingen tydlig koppling mellan ålder och antalet handlagda kvinnliga företagsgäldenärer. Bland de som handlagt flest sådana konkurser, det vill säga 21 och däröver, var fördelningen tvärtom mycket jämn. Detta kan möjligen bero på att kvinnliga företagskonkurser är ett relativt ovanligt fenomen och att konkursförvaltare som var aktiva på 1960- och 70-talen inte med nödvändighet behövde möta några kvinnliga företagare i konkurs.

Tabell 7.1 *Antal och andel handlagda kvinnliga företagare i konkurs i förhållande till konkursförvaltarens ålder. (n=285)*

Antal handlagda kvinnor	0	1-5	6-10	11-20	21-	Summa
Kf:s ålder						
30-39	1 (4%)	13 (48%)	7 (26%)	1 (4%)	5 (18%)	27 (100%)
40-49	3 (3%)	39 (39%)	20 (20%)	18 (18%)	19 (19%)	99 (99%)
50-59	11 (8%)	56 (40%)	36 (26%)	12 (9%)	23 (17%)	138 (100%)
60-	2 (9%)	6 (29%)	4 (19%)	5 (24%)	4 (19%)	21 (100%)
Samtliga	17 (6%)	114 (40%)	67 (23%)	36 (13%)	51 (18%)	285 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Förhållandet mellan konkursförvaltarnas ålder och hur de instämde med påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda nätverk än manliga presenteras i tabell 7.2. Bortfallet är för denna fråga tämligen högt. Av de 268 enkätsvarande med erfarenhet av att förvalta kvinnliga företagskonkurser var det 248 som lämnat ett svar angående kvinnliga nätverk vilket ger ett bortfall på 20 personer. Det är svårt att tolka detta bortfall men tänkbara anledningar till uteblivet svar kan vara att konkursförvaltarna kände sig provocerade av frågan. Vid den bortfallsanalys som presenterades i kapitel 2 visade det sig också att konkursförvaltarna tyckte att enkäten var svårbesvarad och detta kan naturligtvis också vara en anledning till bortfallet för denna fråga. Om man ser till hur samtliga frågor besvarats är det svårt att se att bortfallet skulle följa en särskild struktur. Det tycks snarare som att en del konkursförvaltare helt enkelt hoppar över vissa frågor men svarar på andra. Det kan också tolkas som att de inte har någon åsikt i frågan.

Tabell 7.2 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har annorlunda nätverk än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=248)*

Kvinnor har annorlunda nätverk än män Kf:s ålder	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
30-39	8 (38%)	10 (48%)	3 (14%)	21 (100%)
40-49	31 (34%)	49 (53%)	12 (13%)	92 (100%)
50-59	49 (42%)	43 (36%)	26 (22%)	118 (100%)
60-	9 (53%)	6 (35%)	2 (12%)	17 (100%)
Samtliga	97 (40%)	108 (43%)	43 (17%)	248 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Av de 248 konkursförvaltare som svarade på nätverkspåståendet var majoriteten tveksamma eller kritiska till detsamma. Ändå var det 17 procent som ansåg att kvinnors och mäns nätverk är olika. Det var en större andel av konkursförvaltarna över 50 år som inte instämde i att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda nätverk än manliga. Respondenterna i åldersgrupperna mellan 30 och 49 år var i hög grad tveksamma. Den åldersgrupp som ändå instämde mest av de fyra grupperna var konkursförvaltare i åldern mellan 50 och 59 år.

Påståendet att kvinnliga företagare har sämre bankkontakter än männen diskuterades som en särskild fråga (se tabell 7.3). Bortfallet på denna fråga var tio personer och mycket av den bortfallsanalys som gjordes för föregående påstående är sannolikt tillämplig även här. För detta påstående var emellertid bortfallet mindre och kanske var det lättare för konkursförvaltarna att ha en åsikt kring en mer specifik fråga om bankkontakter än om nätverk generellt. Bankerna är också ofta en direkt del i konkursutredningarna eftersom de förekommer som fordringsägare.

Tabell 7.3 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har en annan typ av bankkontakter än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=258)*

Kvinnors bankkontakter skiljer sig från mäns	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
Kf:s ålder				
30-39	7 (33%)	7 (33%)	7 (33%)	21 (99%)
40-49	36 (37%)	40 (41%)	21 (22%)	97 (100%)
50-59	50 (41%)	32 (26%)	40 (33%)	122 (100%)
60-	10 (56%)	6 (33%)	2 (11%)	18 (100%)
Samtliga	103 (40%)	85 (33%)	70 (27%)	258 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Övergripande visar enkätresultaten vid detta påstående att de flesta svarande konkursförvaltare var kritiska (40 procent). Men det var också relativt många som också ansåg att kvinnliga företagare hade sämre bankkontakter än män (27 procent), vilket är fler än de som instämde i påståendet kring nätverksskillnader. Det var främst de konkursförvaltare som var över 60 år som inte ansåg att kvinnor hade sämre bankkontakter än män. Över hälften av dessa hade denna inställning, men även förvaltare i åldersgruppen 50-59 år var till största delen kritiska, samtidigt som 33 procent av dem ändå instämde i påståendet. Lika stor del av konkursförvaltare mellan 30 och 39 år instämde. Denna åldersgrupp fördelade sig helt jämt mellan de olika svarsalternativen. De flesta av 40-49-åringarna ställde sig också tveksamma men hela 22 procent ansåg också att de kvinnliga företagsgäldenärer hade sämre bankkontakter än de manliga.

Ett mer känsligt och provocerande påstående är att kvinnliga företagsgäldenärer har mindre kompetens än manliga. Här var kvinnorna direkt utmålad som annorlunda på ett negativt sätt, vilket de inte varit i de tidigare två påståendena. Sammanlagt svarande 259 personer på detta påstående. Här kan provokationen i sig faktiskt ha uppmuntrat konkursförvaltarna till att svara.

En överväldigande andel av samtliga svarande instämde inte i detta påstående (se tabell 7.4). För alla åldersgrupper var det över 70 procent som inte instämde och högst andel stod gruppen 30-39 år för, med hela 88 procent av svaren inom åldersgruppen. Det fanns inte heller någon i denna grupp som instämde med detta påstående medan det i de andra åldersgrupperna var mellan 6 och 9 procent som gjorde det. De konkursförvaltare som var över 60 år hade en relativt hög andel svar inom alternativet *tveksam*.

Tabell 7.4 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har mindre kompetens än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=259)*

Kvinnor har sämre kompetens än män Kf:s ålder	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
30-39	22 (88%)	3 (12%)	0 (0%)	25 (100%)
40-49	77 (82%)	9 (10%)	8 (8%)	94 (100%)
50-59	93 (76%)	18 (15%)	11 (9%)	122 (100%)
60-	13 (72%)	4 (22%)	1 (6%)	18 (100%)
Samtliga	205 (79%)	34 (13%)	20 (8%)	259 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Påståendet att kvinnliga och manliga företagsgäldenärer har olika inställning till konkursen besvarades av 252 konkursförvaltare (se tabell 7.5). Ett problem som kan uppstå då man tar ställning till detta påstående kan vara att konkursförvaltarna kanske inte träffat gäldenärerna så många gånger eller av andra skäl inte skapat sig en uppfattning om vilken inställning kvinnor och män har till sina företagskonkurser. Detta kan, tillsammans med redan diskuterade orsaker, bidra till att förklara bortfallet på 13 konkursförvaltare.

En övervägande andel av de svarande konkursförvaltarna instämde inte i detta påstående (79 procent). Skillnaderna mellan antalet tveksamma och instämmande var dock liten (25 respektive 27 procent). Jämfört med föregående påstående, var enkätsvaren tämligen jämnt fördelade mellan de olika åldersgrupperna. Högst andel som inte instämde i påståendet hade konkursförvaltare över 60 års ålder. Högst andel som instämde i påståendet hade gruppen med konkursförvaltarna i ålder mellan 30 och 39 år, med 33 procent. För detta påstående förefaller det således finnas en svarsdifferentiering betingad av konkursförvaltarnas ålder. Detta säger emellertid inget om på vilket sätt mäns och kvinnors inställning till konkurser skiljer sig åt. För att komma åt detta måste analysen göras på individnivå, där varje enskild konkursförvaltares svar behandlas. Detta diskuteras senare i denna avhandling.

Tabell 7.5 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkurs än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=252)*

Kvinnor och män har olika inställning till konkurs Kf:s ålder	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
30-39	9 (38%)	7 (29%)	8 (33%)	24 (100%)
40-49	43 (45%)	26 (27%)	26 (27%)	95 (100%)
50-59	58 (50%)	28 (24%)	30 (26%)	116 (100%)
60-	10 (59%)	3 (18%)	4 (23%)	17 (100%)
Samtliga	120 (48%)	64 (25%)	68 (27%)	252 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Det sista påståendet som konkursförvaltarna tog ställning till handlade om att kvinnliga och manliga företagskonkurser har olika orsaker. Här svarade 255 stycken, det vill säga bortfallet var 10 konkursförvaltare. Det kan vara svårt för respondenterna att koppla sina orsaksanalyser till gäldenärens kön eftersom detta inte görs explicit då förvaltarberättelsen upprättas. Trots detta är bortfallet relativt lågt och de flesta konkursförvaltarna i undersökningen har ändå ansett det möjligt att ta ställning till detta påstående.

I tabell 7.6 redovisas fördelningen av konkursförvaltarnas svar på påståendet att konkurser i kvinnliga företag skiljer sig från manliga. Resultaten visar att den absoluta majoriteten oavsett ålder inte instämde i påståendet. Det starkaste avståndstagandet skedde bland förvaltarna inom åldersgruppen 30-39 år, där hela 75 procent sade sig inte instämma. Den grupp som var minst benägen att inte instämma var konkursförvaltare mellan 40 och 49 år. I stället var denna grupp till 40 procent tveksamma till påståendet. För både konkursförvaltare mellan 50 och 59 år och de över 60 år ser svarsfördelningen likartad ut. Det var de yngsta konkursförvaltare som tydligast inte instämde i påståendet.

Tabell 7.6 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda orsaker till konkurs än män relaterat till konkursförvaltarnas ålder, antal (procent). (n=255)*

Kvinnor och män har olika konkursorsaker Kf:s ålder	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
30-39	18 (75%)	4 (17%)	2 (8%)	24 (100%)
40-49	46 (49%)	37 (40%)	10 (11%)	93 (100%)
50-59	72 (60%)	35 (29%)	13 (11%)	120 (100%)
60-	11 (61%)	6 (33%)	1 (6%)	18 (100%)
Samtliga	147 (58%)	82 (32%)	26 (10%)	255 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Tolkningen av denna undersökning är inte helt entydig. Man kan således varken säga att de yngsta eller äldsta förvaltarna uppfattade kvinnliga företagsgäldenärer som ”annorlunda” än de manliga. Svarens fördelning mellan olika åldersgrupper är inte heller helt konsistenta från fråga till fråga. Ett visst mått av inkonsekvens bör man kanske även förvänta. Samtidigt kan man inte utesluta att samhällets jämställdhetsnormer också påverkat förvaltarnas svar, opportunistiska svar kan naturligtvis inte helt uteslutas.

Konkursförvaltarnas erfarenhet av kvinnliga gäldenärer

Åldern är inte alltid ett bra mått på erfarenhet, hur många kvinnliga företagsgäldenärer som konkursförvaltarna har kommit i kontakt med kan naturligtvis bero på hur länge de varit verksamma inom yrket. Livserfarenhet är en

viktig aspekt av hur konkursförvaltarna ser på kvinnliga och manliga företagare men en mer central faktor i sammanhanget är deras yrkeserfarenhet. I tabell 7.7 framgår hur många kvinnor i företagskonkurser som respondenterna svarat att de förvaltat (handlagt) i förhållande till hur länge de varit verksamma som konkursförvaltare. Det är 285 konkursförvaltare som svarat på denna inledande enkätfråga och det bortfall som finns för varje påstående i detta avsnitt utgår från samma analyser som diskuterades i det tidigare avsnittet kring konkursförvaltarnas ålder. Bortfallen för jämförelserna mellan konkursförvaltarnas erfarenhet av att förvalta kvinnliga företagsgäldenärer och hur de ställt sig till påståendena skiljer sig från tidigare analyser om åldern.

I genomsnitt har respondenterna varit verksamma drygt 16 år som konkursförvaltare och arbetat med cirka tre kvinnliga företagsgäldenärer. Verksamhetstiden spänner från allt mellan två och 36 år vilket borde påverka antalet handlagda kvinnokonkurser något. Det verkar dock inte som om förvaltarnas verksamhetstid avspeglas i något kraftigt ökat antal handlagda konkurser med kvinnor.

Som tabellen 7.7 visar svarade de flesta (40%) av respondenterna att de handlagt mellan en och fem kvinnliga företagare i konkurs. Deras genomsnittliga verksamhetstid var inte så olik de konkursförvaltare som handlagt både färre och fler kvinnor i konkurs.

Slutsatsen av denna analys är att antalet år i branschen har relativt liten betydelse för hur många kvinnliga företagsgäldenärer de handlagt vilket kan verka förvånande. Varför det förhåller sig på detta sätt är inte givet. Tilldelningen av konkurser sker centralt och detta borde innebära att ju längre man verkat som förvaltare desto fler kvinnor i företagskonkurs borde man ha arbetat med. Möjligtvis kan detta förklaras utifrån vilken typ av region, större eller mindre, som konkursförvaltaren arbetat inom, vilket är en analys som lyfts fram senare i kapitlet.

Tabell 7.7 *Antal handlagda kvinnliga företagare i konkurs i förhållande till konkursförvaltarnas verksamhetstid i år, medel samt median. (n=285)*

Antal handlagda kvinnor	Antal konkursförvaltare	Medeltal för verksamhetstid	Median för verksamhetstid
0	17	15,65	15,0
1-5	114	15,05	15,0
6-10	67	17,21	16,5
11- 20	36	16,28	15,5
21-	51	17,55	18,0
Samtliga	285	16,27	16,0

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

I tabell 7.8 framgår i vad mån konkursförvaltarna ansåg att kvinnorna som de handlagt skiljde sig från männen när det gällde nätverkens utformning. De flesta konkursförvaltare var tveksamma och kritiska till påståendet (44 respektive 40 procent). Av de konkursförvaltare som angav att de handlagt mellan en och fem kvinnor i konkurs var det nästan 40 procent som inte instämde i påståendet att nätverken skiljde sig åt mellan könen. Lika många var tveksamma till påståendet men 20 procent instämde. Man kan se en tydlig skillnad mellan de konkursförvaltare som handlagt 11-20 kvinnor och de som handlagt fler än 20. Det var en mindre andel konkursförvaltare som svarade tveksamt till påståendet i den senare gruppen. Dessa tenderade istället att inte instämma.

Tabell 7.8 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har annorlunda nätverk än män, grupperat efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=245)*

Kvinnor har annorlunda nätverk än män	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	
Antal handlagda kvinnor				Summa
1-5	39 (38%)	41 (40%)	21 (21%)	101 (100%)
6-10	23 (37%)	29 (47%)	10 (16%)	62 (100%)
11-20	10 (30%)	19 (58%)	4 (12%)	33 (100%)
21-	25 (51%)	18 (37%)	6 (12%)	49 (100%)
Samtliga	97 (40%)	107 (44%)	41 (17%)	245 (101%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Observera att procentalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Resultaten enligt tabell 7.8 visar att det egentligen inte spelade så stor roll om konkursförvaltaren handlagt få eller många kvinnor i konkurs. Den största gruppen av de svarande valde oavsett erfarenhet mittenalternativet, vilket pekar på en tveksam hållning till påståendet. Det är inte ovanligt, vid denna typ av undersökningar, att mittenalternativet får högst svarsfrekvens, har man inte tidigare funderat kring detta är det mer troligt att man förhåller sig tveksam än tar ställning.

I intervjuerna och enkätkommentarerna framkom till exempel att konkursförvaltarna ansåg att det fanns så stora skillnader mellan gäldenärer oavsett kön att de inte riktigt kunde uttala sig i denna fråga. Detta kan också vara en delförklaring till bortfallet på detta påstående om 20 stycken.

I tabell 7.9 visas hur konkursförvaltare såg på påståendet om att kvinnliga företagsgäldenärer har andra typer av kontakter med banker än män. Bortfallet på detta påstående är 7 stycken. Här var det fler konkursförvaltare som ansåg att påståendet stämde men fortfarande var majoriteten av respondenterna tveksamma eller icke instämmande. Det som går att konstatera utifrån tabellen är att fördelningen av enkätsvaren är spridd mellan de olika svars-

Tabell 7.9 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har olika typer av bankkontakter än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=252)*

Kvinnors bankkontakter skiljer sig från mäns	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	
Antal handlagda kvinnor				Summa
1-5	42 (40%)	35 (34%)	27 (26%)	104 (100%)
6-10	27 (44%)	18 (29%)	17 (27%)	62 (100%)
11-20	11 (31%)	17 (47%)	8 (22%)	36 (100%)
21-	20 (40%)	15 (30%)	15 (30%)	50 (100%)
Samtliga	100 (40%)	85 (34%)	67 (27%)	252 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

alternativen. Ställningstagande av dessa verkar inte heller i någon större utsträckning bero på hur många kvinnliga företagsgäldenärer som konkursförvaltarna har handlagt.

I tabell 7.10 relateras konkursförvaltarnas erfarenhet till påståendet om att kvinnliga företagare i konkurs inte är lika kompetenta som män. Bortfallet var sju personer. Resultaten skiljer sig påtagligt från de två senaste frågorna. Här ansåg majoriteten att de inte instämde i påståendet att det finns skillnader i mäns och kvinnors kompetens, oberoende av konkursförvaltarnas erfarenhet.

Tabell 7.10 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagare har mindre kompetens än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlag, antal(procent). (n=256)*

Kvinnor har sämre kompetens än män	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	
Antal handlagda kvinnor				Summa
1-5	76 (76%)	19 (18%)	6 (6%)	104 (100%)
6-10	54 (82%)	7 (11%)	5 (7%)	66 (100%)
11-20	31 (86%)	2 (6%)	3 (8%)	36 (100%)
21-	38 (76%)	6 (12%)	6 (12%)	50 (100%)
Samtliga	202 (79%)	34 (13%)	20 (8%)	256 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

I tabell 7.11 behandlas konkursförvaltarnas syn på huruvida kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkursen än män. Det interna bortfallet är 13 stycken. Även här ansåg de flesta konkursförvaltarna, oberoende av erfarenhet, att påståendet inte stämde alls. Det var emellertid flera konkursförvaltare som instämde i detta påstående än i de tidigare.

Tabell 7.11 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkurs än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=249)*

Kvinnor och män har olika inställning till konkurs	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	
Antal kvinnliga konkurser				Summa
1-5	45 (46%)	31 (31%)	23 (23%)	99 (100%)
6-10	30 (45%)	13 (20%)	23 (35%)	66 (100%)
11-20	22 (63%)	7 (20%)	6 (17%)	35 (100%)
21-	21 (43%)	12 (24%)	16 (33%)	49 (100%)
Samtliga	118 (48%)	63 (25%)	68 (27%)	249 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Den avslutande analysen av förhållandet mellan konkursförvaltarnas erfarenhet av kvinnor som företagsgäldenärer och deras inställning till att kvinnor har andra konkursorsaker än män presenteras i tabell 7.12. Det var tio stycken som inte tog ställning till detta påstående. De flesta konkursförvaltare ansåg att konkursorsakerna inte var kopplade till gäldenärens kön. Inte heller i detta fall spelade det någon roll om konkursförvaltaren handlagt få eller många företagskonkurser med kvinnor.

Tabell 7.12 *Fördelningen av enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda orsaker till konkurs än män, grupperade efter antal svarande konkursförvaltare samt det antal kvinnor konkursförvaltarna handlagt, antal (procent). (n=253)*

Kvinnor och män har olika konkursorsaker	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	
Antal handlagda kvinnor				Summa
1-5	60 (58%)	31 (30%)	12 (12%)	103 (100%)
6-10	40 (63%)	18 (28%)	6 (9%)	64 (100%)
11-20	18 (50%)	14 (39%)	4 (11%)	36 (100%)
20-	27 (54%)	19 (38%)	4 (8%)	50 (100%)
Samtliga	145 (57%)	82 (32%)	26 (10%)	253 (99%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Hittills har enkätanalysen syftat till att studera hur konkursförvaltarna, utifrån ålder respektive erfarenhet av att handlägga kvinnliga företagsgäldenärer, förhöll sig till de påståenden som enkäten ställde kring nätverk, bankkontakter, kompetens, inställning till konkursen samt konkursorsaker. Konkursförvaltarnas åsikter om likheter och skillnader mellan män och kvinnor som företagsgäldenärer verkar inte samvariera med hur många kvinnor i konkurs de har handlagt.

Både ålder och antal handlagda kvinnliga företagsgäldenärer är två olika sidor av erfarenhetsaspekten. För de båda analyserna verkar ingen av faktorerna ge utslag i enkätsvaren från konkursförvaltarna.

Konkursförvaltarnas verksamhetsområde

I följande analys har konkursförvaltarna delats upp efter verksamhetsområdenas storlek. I enkäten har konkursförvaltarna angivit hur många invånare deras verksamhetsområde hade. Områdena utgörs av en grupp med orter som har 1-50 000 invånare, en grupp med 51 000-200 000 och den sista utgörs av storstadsområden med 201 000 invånare och fler. Genom att på detta sätt anonymisera orterna röjs inte konkursförvaltarens utlovade anonymitet samtidigt som analysen fångar upp de skillnader som kan finnas i orter av olika storlek. De frågor som jag arbetat med inför denna analys är huruvida det fanns en spridning av kvinnliga företagsgäldenärer utifrån storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområden, det vill säga storleken på den ort där de arbetar. Vidare är det intressant att se om deras inställning till enkätens påståenden om att kvinnliga företagsgäldenärer är annorlunda än manliga skiljde sig åt beroende på om de arbetade inom ett område med högre invånarantal och troligen då också fler konkurser jämfört med om de arbetade på en mindre ort med färre konkurser.

Nedan redovisas (tabell 7.13) konkursförvaltarnas fördelning på de tre storleksområdena. Det var två respondenter som inte angav storleken på sina verksamhetsområden. Möjligen beror detta på att de inte visste exakta invånarantalet (trots att många ändå varit ungefärliga i sina siffror) eller så ville dessa av anonymitetsskäl inte ange denna information. Det kan också vara så att man tolkar sitt verksamhetsområde olika beroende på om uppdraget är lokaliserade i tätorten och/eller dess omnejd. Det medelstora verksamhetsområdet hade störst antal svarande konkursförvaltare (129 stycken) och av dessa var nio procent kvinnor. Av anonymitetsskäl, som redan konstaterats, kommer inte kvinnliga konkursförvaltare att analyseras som en grupp för sig eftersom de är så få, både av det totala antalet verksamma konkursförvaltare i Sverige och i denna undersökning. Det kan emellertid konstateras att kvinnliga förvaltare är ett mellan- och storstadsfenomen. Vad detta beror på kan man endast spekulera om. Kanske är det mer accepterat i större städer att kvinnorna intar ett så manligt yrke som konkursförvaltare ändå är. Eller är efterfrågan på konkursförvaltare så hög på större orter att kvinnorna lättare får tillträde till detta område?

Tabell 7.13 *Konkursförvaltarna uppdelade på kön och storlek på verksamhetsområde, antal (procent). (n=286)*

Konkursförvaltare Antal invånare	Kvinna	Man	Summa
1-50 000	3 (4%)	67 (96%)	70 (100%)
51 000-200 000	12 (9%)	117 (91%)	129 (100%)
201 000-	9 (10%)	78 (90%)	87 (100%)
Samtliga	24 (8%)	262 (92%)	286 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Skillnaderna mellan tätortgruppernas storlek till trots, återfanns ingen större skillnad i antalet yrkesverksamma år mellan konkursförvaltare i de tre grupperna (se tabell 7.14). Tvärtom låg det genomsnittliga antalet yrkesverksamma år samstämmigt mellan 16 och 17 år.

Tabell 7.14 *Konkursförvaltarnas genomsnittliga yrkesverksamma tid i förhållande till deras verksamhetsområde. (n=283)*

Område	1-50 000	51 000-200 000	201 000-
År som konkursförvaltare	17	16	17

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Konkursförvaltarnas erfarenhet av att handlägga kvinnor i företagskonkurs fördelar sig ganska lika inom de olika områdena (se tabell 7.15). Den viktigaste skillnaden låg i att förvaltarna från de minsta verksamhetsområdena ansåg sig ha handlagt något fler konkurser än förvaltare från storstadsområden, vilket knappast var det man förväntade. Detta antyder i sin tur att andelen kvinnliga företagsgäldenärer var lägre i storstäderna än på de mindre orterna. De flesta kvinnliga gäldenärer verkar ha funnits i det mellanstora verksamhetsområdet, med 51 000-200 000 invånare, vilket inte är så förvånande då den största andelen av befolkningen bor i mellan- och storstäder. Det är även där de flesta företagen kan antas finnas och således också de flesta konkurserna sker.

Tabell 7.15 *Handlagda kvinnor i företagskonkurs i förhållande till storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=284)*

Antal kk	0	1-5	6-10	11-20	20-	Summa
Område						
1	5 (7%)	27 (39%)	16 (23%)	7 (10%)	15 (21%)	70 (100%)
2	9 (7%)	56 (43%)	25 (20%)	14 (11%)	24 (19%)	128 (100%)
3	3 (4%)	31 (36%)	26 (30%)	15 (17%)	11 (13%)	86 (100%)
Samtliga	17 (6%)	114 (40%)	67 (24%)	36 (13%)	50 (18%)	284 (101%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm. 1: Område 1=1-50 000 inv., 2=51 000-200 000 inv., 3=201 000-.

Anm. 2: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Inte heller de kvinnliga företagsgäldenärernas fördelning på branschtillhörighet uppvisade, enligt enkätundersökningen, några stora skillnader beroende på verksamhetsområdenas storlek (se tabell 7.16). Handel och service stod för den största andelen av kvinnorna i samtliga tre områdesgrupper. Den mest påtagliga skillnaden mellan grupperna avspeglades i att andelen kvinnor som arbetade som konsulter var högre i storstadsområdena. Detta är inte speciellt förvånande eftersom denna typ av verksamhet kräver en viss storlek på marknaden.

Tabell 7.16 *Kvinnors företagskonkurser, branschfördelade, i förhållande till storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområden, procent. (n=286)*

Bransch	Handel	Service	Konsult	Industri/tillv	Övrigt	Summa
Område						
1-50 000	60%	30%	5%	2%	2%	100%
51 000-200 000	58%	25%	9%	3%	5%	100%
201 000-	49%	32%	14%	1%	3%	100%

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Beräkningarna i tabellen bygger på ett genomsnitt av konkursförvaltarnas procentuella fördelningen av konkurserna inom branscher.

Konkursförvaltarnas uppfattning om i vad mån kvinnors nätverk skiljer sig från männens redovisas i tabell 7.17. Här är det interna bortfallet så många som 18 personer. De konkursförvaltare som var verksamma inom områden med upp till 50 000 invånare instämde inte i påståendet. Majoriteten av denna grupp, nästan 50 procent, svarade att de inte instämde medan konkursförvaltare i storstadsområdet med 210 000 invånare och fler endast till 30 procent invände mot detta påstående. De flesta ur denna grupp placerade i stället sina svar i mitten, det vill säga de var tveksamma till påståendet. De som instämde mest i nätverkspåståendet (20 procent) var de som arbetade i områden med 51 000 till 200 000 invånare. Resultatet kan möjligen tyda på att nätverkskontakterna var viktigare på mindre orter än i storstäderna, där marknadsmässiga relationer kan ha varit lättare att etablera.

Tabell 7.17 *Konkursförvaltarnas enkätsvar till påståendet om att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda nätverk än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=247)*

Svarsalternativ	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
Område				
1-50 000	30 (48%)	21 (34%)	11 (18%)	62 (100%)
51 000-200 000	43 (40%)	44 (40%)	22 (20%)	109 (100%)
201 000-	23 (30%)	43 (57%)	10 (13%)	76 (100%)
Samtliga	96 (39%)	108 (44%)	43 (17%)	247 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Konkursförvaltare från gruppen med minst verksamhetsområde gav inga ytterligare kommentarer till svaren medan det i de andra två grupperna återfanns kommentarer av slaget: att kvinnor främst söker sig till andra kvinnor i nätverk, kvinnors nätverk är mindre än männens etc.

Påståendet om att bankkontakterna var sämre hos kvinnorna förnekades framför allt av den grupp konkursförvaltare som var verksamma i områden med upp till 50 000 invånare, 53 procent i denna grupp tog avstånd från detta. Mittengruppen förhöll sig ganska jämt fördelad över de olika svarsalternativen och detta gällde även för storstadsgruppen (se tabell 7.18). Här finns det således en påtaglig skillnad mellan olika verksamhetsområden vilken möjligen förklaras av en reell olikhet mellan områdena.

Tabell 7.18 *Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har andra typer av bankkontakter än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=256)*

Svarsalternativ	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
Område				
1-50 000	33 (53%)	13 (21%)	16 (26%)	62 (100%)
51 000-200 000	38 (33%)	41 (36%)	35 (31%)	114 (100%)
201 000-	30 (38%)	31 (39%)	19 (24%)	80 (100%)
Samtliga	101 (40%)	85 (33%)	70 (27%)	256 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

I samtliga områdesgrupper lyfte konkursförvaltarna fram liknande kommentarer, det vill säga att kvinnorna främst hade mindre krediter och färre lån än männen.

Att kvinnors kompetens skulle vara mindre än männens i företagskonkurser var något som konkursförvaltarna i enkätundersökningen definitivt tog avstånd ifrån, oberoende av storlek på verksamhetsområde (tabell 7.19). De som var verksamma i områden med 51 000-200 000 invånare uppvisade minst andel motståndare till detta påstående. I storstadsgruppen var det nästan 90 procent som inte instämde. Enligt den kommentar som gjordes till denna fråga var förhållandet snarare tvärtom, det vill säga kvinnors kompetens lyfts fram som högre än männens.

Tabell 7.19 *Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har mindre kompetens än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=257)*

Svarsalternativ	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
Område				
1-50 000	50 (82%)	9 (15%)	2 (3%)	61 (100%)
51 000-200 000	81 (70%)	18 (16%)	16 (14%)	115 (100%)
201 000-	72 (89%)	7 (9%)	2 (3%)	81 (100%)
Samtliga	203 (79%)	34 (13%)	20 (8%)	257 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Hos mellangruppen av verksamhetsområdena fanns även kommentarer som att kvinnor var mindre erfarna och hade sämre kompetens än männen, de sades ha mindre kunskap om ekonomi och det framkom också att kvinnorna saknade affärsmässighet.

Påståendet att kvinnors inställning till konkursen var annorlunda än männens visar åter att enkäter är ett mycket svårtolkat material (se tabell 7.20). Trots att det i samtliga verksamhetsområden till största del fanns konkursförvaltare som inte instämde i påståendet förekom kommentarer som lyfte fram skillnader. Enligt tabell 7.20 var både den största och den minsta verksamhetsområdesgruppen mest kritiska till påståendet, drygt 50 procent.

Tabell 7.20 *Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har en annorlunda inställning till konkurs än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=253)*

Svarsalternativ	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
Område				
1-50 000	31 (52%)	13 (22%)	16 (27%)	60 (101%)
51 000-200 000	45 (41%)	33 (30%)	32 (29%)	110 (100%)
201 000-	43 (52%)	17 (21%)	23 (28%)	83 (101%)
Samtliga	119 (47%)	63 (25%)	71 (28%)	253 (100%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Kommentarerna som återkommer från alla grupperna var bland annat att kvinnorna oftare tog konkursen mer personlig och som ett personligt misslyckande, kvinnorna skämdes mer.

De små skillnader som går att notera mellan de tre grupperna är åter att mellangruppen, det vill säga 51 000-200 000 invånare, var mer tveksam eller instämde i högre grad i påståendet än de andra.

När det slutligen gäller huruvida konkursorsaker skiljde sig mellan kvinnor och män i konkurs ansåg en majoritet i samtliga grupper att det inte fanns några sådana skillnader (se tabell 7.21). Storstadsgruppen var den som minst stödde åsikten att kvinnornas konkursorsaker skiljde sig från männens, endast fem procent jämfört med de andra gruppernas 13 procent.

Tabell 7.21 *Konkursförvaltarnas enkätsvar relaterade till påståendet att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda orsaker till konkurs än män, i förhållande till förvaltarnas verksamhetsområde, antal (procent). (n=253)*

Svarsalternativ	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer	Summa
Område				
1-50 000	36 (58%)	18 (29%)	8 (13%)	62 (100%)
51 000-200 000	61 (56%)	35 (32%)	14 (13%)	110 (100%)
201 000-	48 (59%)	29 (36%)	4 (5%)	81 (100%)
Samtliga	145 (57%)	82 (32%)	26 (10%)	253 (99%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Anm.: Observera att procenttalen är avrundade och därför inte alltid summerade till 100.

Det övergripande resultatet av denna analys av verksamhetsområdets betydelse för konkursförvaltarnas ställningstaganden ger inget underlag för några klara slutsatser. Analysen ansluter således till de som gjordes tidigare i kapitlet och som behandlade betydelsen av förvaltarnas ålder och erfarenhet.

Slutsatser

Konkursförvaltarnas inställning till om kvinnor skiljer sig från män som företagsgäldenärer verkar inte, enligt detta kapitel, vara beroende av konkursförvaltarens ålder. Fördelningen av svarsalternativen förändras inte heller utifrån de andra perspektiv som analyserats här, det vill säga utifrån betydelsen av hur många kvinnliga företagskonkurser förvaltarna handlagt i sin yrkesroll eller utifrån storleken på deras verksamhetsområde. Detta ger en antydning om att det existerar ett statistiskt förhållningssätt till kvinnliga och manliga företagsgäldenärer över landet, utifrån konkursförvaltarnas ålders- och yrkeserfarenhet samt utifrån var de arbetar någonstans.

Enkätundersökningar är generellt svårtolkade och i detta fall handlar dessutom frågorna och påståendena om något som kan uppfattas som ganska kontroversiellt. Ett antagande är att konkursförvaltarna vill framstå som medvetna om relationer mellan kvinnor och män och till viss del kan detta skönjas i en jämförelse av förvaltarnas snabbsvar på påståendena och deras efterföljande kommentarer som ofta uppvisar en annan bild.

För analysen av sambanden mellan storleken på konkursförvaltarnas verksamhetsområde och deras enkätsvar kan det konstateras att skillnaderna mellan mindre-, mellan- samt större verksamhetsområden var ganska få. Andelen kvinnliga konkursförvaltare återfanns framförallt i storstadsområdena vilket kan hänga samman med högre acceptans för kvinnor inom ett mycket traditionellt manligt yrke. Både historiskt sett och inte minst i denna enkätundersökning bekräftas att konkursförvaltaryrket är mycket manligt. Till och med i konkurslagen som beskriver vilka uppgifter en konkursför-

valtare har, benämns aktören som en man.⁵ I större städer finns det kanske fler kvinnliga advokater som också har möjlighet att gå vidare inom konkursområdet. Dessutom går det att föreställa sig att det inom storstäderna råder högre efterfrågan på konkursförvaltare vilket öppnar vägen för kvinnorna inom yrket.

De tre studerade verksamhetsområdena skiljde sig inte när det handlade om konkursförvaltarens yrkesverksamma tid. De hade samtliga en genomsnittstid på 16 till 17 år. Detta antyder att det är erfarna advokater som arbetar med konkursutredningar i Sverige och att det verkar vara ett område inom juridiken som man gärna fortsätter att arbeta med. Men som framkom i tidigare kapitel är det sällan en konkursförvaltare arbetar heltid med konkurser utan de är sysselsatt med andra advokatärenden samtidigt.

Det visade sig att det var i de mindre och mellanstora verksamhetsområdena som konkursförvaltarna hade mest erfarenhet av att handlägga kvinnliga företagsgäldenärer. Detta skulle kunna hänga samman med att kvinnors arbetslöshet är högre på mindre orter och att starta eget bidragen koncentreras till mindre och mellanstora städer i Sverige.

Konkursförvaltarna ansåg att de flesta kvinnor i konkurs varit verksamma inom handel- och servicebranscher, oberoende av storlek på verksamhetsområde. En högre andel av konsultföretag kan noteras för storstadsområden och en aningens högre andel industri- och tillverkningsföretag på mindre och mellanstora områden.

När det gällde påståendet att kvinnors nätverk och bankkontakter är annorlunda än männens ansåg majoriteten av konkursförvaltarna att detta inte stämde. Konkursförvaltarna från den största verksamhetsområdesgruppen instämde minst när det gällde nätverk generellt. Denna inställning bekräftas också av nyare forskning om till exempel bankernas kreditgivning till mäns och kvinnors företag, där kvinnorna inte ses som missgynnade.⁶

För kompetens- och inställningspåståendena såg mönstren likartade ut för de olika verksamhetsområdena. Det var framförallt på medelstora orter som förvaltarna instämde i att kvinnorna både hade en sämre kompetens och en annorlunda inställning till konkursen än män, även om skillnaderna mellan de tre grupperna var ganska små. Påståendet om orsaksskillnader mellan könen förnekades framförallt av storstadsgruppen.

Slutsatserna från denna analys är att det inte verkar spela så stor roll om konkursförvaltaren var verksam inom ett mindre eller större område. Åsikterna liknade varandra med det undantaget att konkursförvaltarna från de mellanstora verksamhetsområdena överlag var mer instämmande i enkätens påståenden än de andra. Förklaringen till detta är inte självklar. Denna grupp inkluderar många av Sveriges medelstora städer och har ofta ett brett näringsliv. Konkursförvaltarna hade också ungefär samma erfarenhet av att

⁵ SFS 1987:672.

⁶ Björnsson (2001).

handlägga kvinnor i företagskonkurs som i de andra verksamhetsområdena. Mönstren för skillnaderna var heller inte så tydliga. För att fördjupa kunskaperna i en geografisk analys krävs att verksamhetsorterna studeras var för sig, kanske finns reella variationer inom Sverige som kan belysa skillnaderna mellan konkursförvaltarnas utsagor. För denna enkätstudie är dock städerna kodade av anonymitetsskäl och denna fördjupning får lämnas till framtida forskning.

Att analysera enkätresultaten har till en del varit problematiskt eftersom valet av frågor och sättet att fråga på kan påverka hur, i detta fall, konkursförvaltarna svarat. Slutna frågor utifrån påståenden om att kvinnor på något sätt är annorlunda än män kan verka provocerande för vissa och leda till reaktioner som inte skulle framkommit om frågorna varit ställda på ett annat sätt. I nästa kapitel kommer de kommentarer som konkursförvaltarna lämnade i enkäten tillsammans med intervjuerna att lyftas till diskussion och de visar också till viss del på resultat som skiljer sig från de som redovisats här.

KAPITEL 8

En kvalitativ studie av konkursförvaltares syn på kvinnor och män som företagsgäldenärer

Detta kapitel skall diskutera enkätens mer kvalitativa innehåll tillsammans med de intervjuer som genomförts med ett urval av konkursförvaltare. I enkäten hade konkursförvaltarna möjlighet att kommentera sitt ställningstagande till de olika påståendena och detta har de varit ganska generösa med. Intervjuerna syftade till att fördjupa denna del av undersökningen, det vill säga få konkursförvaltarna att formulera sin syn på kvinnor i företagskonkurs i relation till män. I de analyser som skall lyftas fram nedan framträder till viss del en helt annan bild av konkursförvaltarnas syn på kvinnor och män som företagsgäldenärer än i föregående kapitel. Detta beror på att de utsagor som diskuteras ser olika ut både till form och innehåll. I enkätkommentarer och intervjuer nyanseras de slutna frågornas resultat och konkursförvaltarna uttalar sig mer fritt från erfarenheter och preferenser.

För de 30 konkursförvaltare som har intervjuats har de slutna enkätfrågorna analyserats separat (se tabell 8.1). Till påståendet om att kvinnliga företagsgäldenärer har annorlunda nätverk än manliga var de intervjuade konkursförvaltarna mindre instämmande än genomsnittet för samtliga konkursförvaltare. Detta gällde även för ett flertal andra påståenden som togs upp i enkäten, men inte när det gällde skillnaderna i bankkontakter mellan könen, där de intervjuade konkursförvaltarna i högre grad än genomsnittet instämde. De skillnader som finns mellan de intervjuades enkätsvar och genomsnittet är enstaka och marginella, varför den grupp konkursförvaltare som har intervjuats trots vissa skillnader mot populationen ändå kan anses vara representativ för samtliga konkursförvaltare.

Tabell 8.1 *De intervjuade konkursförvaltarnas svar på enkätens påståenden i procent, inom parentes samtliga konkursförvaltares enkätsvar i procent.*

Svarsalternativ	Instämmer inte	Tveksam	Instämmer
Enkätens påståenden			
Nätverkspåståendet	50% (39%)	40% (44%)	10% (17%)
Bankpåståendet	35% (40%)	25% (33%)	40% (27%)
Kompetenspåståendet	80% (79%)	13% (13%)	7% (8%)
Inställningspåståendet	55% (48%)	20% (25%)	25% (28%)
Orsakspåståendet	63% (58%)	19% (32%)	18% (10%)

Källa: Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001.

Dispositionen av kapitlet utgår från de teman som varit i fokus genom avhandlingen, det vill säga kvinnliga och manliga företagsgäldenärers nätverk, bankkontakter, kompetens, egenskaper samt konkursorsaker.

Nätverk och bankkontakter

Inom den genusorienterade företagsforskningen betonas bland annat de skillnader som finns mellan mäns och kvinnors nätverk. I detta avsnitt skall konkursförvaltarens syn på skillnader och likheter mellan dels kvinnors och mäns företagsnätverk generellt, dels mellan kvinnors och mäns bankkontakter analyseras.

Nätverk

Enkätundersökningen med bifogade kommentarer ger visst stöd för uppfattningen att kvinnors nätverk på olika sätt skiljer sig från männens. Skillnaden som betonades av konkursförvaltarna var bland annat att de uppfattade det som mindre vanligt att kvinnor hade nätverk och att de nätverk som fanns var mindre än männens.¹ När kvinnor skapar nätverk vänder de sig, enligt konkursförvaltarna, främst till andra kvinnor, vilket på grund av deras relativt svagare position inom företagavärlden uppfattades ge mindre positiva effekter för den egna rörelsen.² Kvinnornas nätverk ansågs av konkursförvaltarna som mindre professionella än männens, med starka vänskapskontakter och sociala relationer snarare än rena affärsrelationer.³

En anledning till att kvinnorna inte hade samma karaktär på sina nätverk eller helt saknade dem kunde, enligt konkursförvaltarna, vara att kvinnorna var mindre vanliga inom företagavärlden samt att de återfanns inom branscher där de saknade tidigare erfarenheter och förebilder. Rena uteslutningsbeteenden från manliga företagare kunde också konstateras av konkursförvaltare, vilket innebar att kvinnorna inte släpptes in i de manliga nätverken.⁴

Djupundersökningen, det vill säga intervjuerna med konkursförvaltarna, förstärker bilden av skillnaden mellan mäns och kvinnors nätverk. Samtidigt fanns också kommentarer från vissa konkursförvaltare som ansåg att det inte fanns några skillnader mellan män och kvinnor i detta avseende. Några konkursförvaltare menade också att det var svårt att säga något om gäldenärernas nätverk eftersom dessa inte direkt studerades i konkursituationen. Dess-

¹ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 12 st.

² Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 17 st.

³ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 6 st.

⁴ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 6 st.

utom ansåg de att de hade för liten erfarenhet av kvinnor som gäldenärer för att över huvudtaget kunna analysera eventuella skillnader.⁵

Majoriteten av de intervjuade konkursförvaltarna upplevde ändå att det finns skillnader mellan mäns och kvinnors nätverk. Åter handlade det om att kvinnors nätverk var mindre utvecklade medan männens nätverk var både mer rörliga och framförallt större. Kvinnornas nätverk var av en annan typ, av mer social karaktär och det samarbete som fanns uppfattades av vissa konkursförvaltare som allmänt bättre än männens. Anledningen till att männens nätverk som regel uppfattats som mer utvecklade har varit att männens tradition och erfarenhet av att driva företag varit större. Redan etablerade kontakter kan vara av särskilt stor vikt för en verksamhet som går ekonomiskt dåligt eller hamnar i obestånd.⁶ Följande intervjuцитat illustrerar den bild som enkätundersökningen ger, det vill säga att kvinnor främst sökte sig till andra kvinnor.

Deras (männens) bankkontakter känner någon som känner någon som man kan få hjälp av. Man kan via nätverket få hjälp med hur man måste klara av vissa hinder i regelverket...Damerna är väldigt utelämnade, för i deras nätverk ingår inte banker, kunder eller leverantörer utan snarare likasinnade vänner som driver liknande rörelser.⁷

En viktig bakomliggande förklaring till att männens nätverk var mer utvecklade återfanns, enligt konkursförvaltarna, i deras företagstradition. De män som drev egen verksamhet kom ofta från större företag där nätverken också var större. ”Jargongen ser olika ut för män och kvinnor i sina företagsstrukturer. Det är svårare för kvinnorna att komma in i systemet.”⁸ Förklaringen till detta uppgavs vara att männens nätverk var etablerade sedan lång tid och att den sociala samhällsstrukturen styrde möjligheten för kvinnor att inkluderas i dessa. En konkursförvaltare ansåg dock att nätverksförhållandena har förbättrats för kvinnorna på senare tid.⁹

Bankrelationer

Konkursförvaltarnas syn på mäns och kvinnors kontakter med banker visar, precis som i diskussionen kring nätverk, att förhållandena är kopplade till företagarens kön. Det framkom i enkätundersökningen att kvinnornas relationer till banker inte ansågs vara lika utarbetade som männens på grund av erfarenhet och tidigare kontakter. Kvinnornas kontakter ansågs av konkursförvaltarna vara färre och mindre professionella. Allmänt hävdade konkurs-

⁵ Intervju nr. 2, 5, 11, 16, 20, 21.

⁶ Intervju nr. 4, 9, 23, 3, 17, 29, 25.

⁷ Intervju nr. 25.

⁸ Intervju nr. 29.

⁹ Intervju nr. 23.

förvaltarna att kvinnors lån i banker var mindre och att kvinnor i högre utsträckning återfanns hos andra finansinstitut. Det framkom också i enkäterna att kvinnors säkerheter i bankerna var större.¹⁰

Några konkursförvaltare menade att kvinnor kanske hade svårare att få gehör för sina önskemål hos bankerna. Dessutom kan könet på handläggaren ha betydelse för hur kvinnor bemöts, det vill säga om handläggaren var en man så kunde kvinnan som ansökte om lån få det svårare än om handläggaren i stället var en kvinna.¹¹

För att återknyta till den mer generella nätverksdiskussionen så visade enkätundersökningen att möjligheten att få en kredit beviljad även var relaterad till branschtillhörigheten. Kvinnor var oftare verksamma inom branscher där banker generellt var restriktiva med utlåning. Detta var ytterligare en förklaring från konkursförvaltares sida till att kvinnor hade mindre och annorlunda kontakter med banker än män. Hur detta förhållande har etablerats är dock en annan fråga. Var bankerna restriktiva till de kvinnliga branscherna för att det inte var män som dominerar där eller har branscherna blivit kvinnligt dominerade på grund av att det inte gick att starta vinstdrivande företag inom dem?

I intervjuerna med konkursförvaltarna förstärktes bilden av att gäldenärernas bankkontakter var kopplade till den bransch som män och kvinnor var verksamma inom. Det framkom till exempel att banker inte satsade på kvinnor i typiskt manliga branscher på grund av tradition.¹² Den risk som förknippades med att finansiera företag ägda av kvinnor i icke-traditionella kvinno-branscher ansågs rimligen för stor. Konkursförvaltarna menade att kvinnorna kunde ha färre kontakter med banker för att det var svårare att bankfinansiera de typer av verksamheter som kvinnor ofta drev.¹³ ”För dessa typer av rörelser får man inte så mycket krediter.”¹⁴

Enligt konkursförvaltarna verkade kvinnor ha svårare att få kontakt med banker än männen, samtidigt som bankerna behandlade kvinnor annorlunda än männen.¹⁵ Detta tolkades dock på olika sätt av konkursförvaltare. Medan en grupp menade att bankerna diskriminerade kvinnorna på grund av tradition så hade andra konkursförvaltare en annan bild, exemplifierat med följande citat: ”Kvinnorna är helt aningslösa och bankerna uppfattar sig som bussiga utan att ta ut företagshypotek.”¹⁶ Denna konkursförvaltare menade att bankerna beviljade lån till kvinnor utan att egentligen ha några säkerheter, i syfte att vara snälla mot kvinnorna.

¹⁰ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 53 st.

¹¹ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 6 st.

¹² Intervju nr. 2.

¹³ Intervju nr. 6.

¹⁴ Intervju nr. 11.

¹⁵ Intervju nr. 10.

¹⁶ Intervju nr. 25.

Den tydligaste skillnaden mellan mäns och kvinnors bankkontakter, enligt konkursförvaltarintervjuerna, var att bankkontakterna främst handlade om hur gäldenären själv uppfattade sitt banklån. Den bild som förmedlades var att män och kvinnor behandlades lika av banken men att kvinnorna verkade vilja göra mera rätt för sig.¹⁷ ”Männens syn på lån är mer lättsinnig och kvinnor försöker i stället arbeta sig fram till en hög position utan hög skuldsättning.”¹⁸

Detta intervju-citat antyder att kvinnor i högre grad än män undvek banklån och i mindre utsträckning än männen skuldsatte sig. Detta skulle kunna vara en bra företagaregenskap men det kan också innebära att investeringsgraden blir så låg att verksamheten inte kan utvecklas på ett positivt ekonomiskt sätt. Ett sådant handlande stämmer inte heller med bilden av den manlige företagsentreprenören, det vill säga normen för företagandet. ”Män är mer drivande och tuffa i affärsförhandlingar och så är det aldrig med kvinnor. Kvinnorna har nog stor respekt för bankerna.”¹⁹ Citatet antyder att män generellt var bättre på att förhandla med bankerna medan kvinnor kanske var för försiktiga i sin relation med dem.

Eftersom det framkommit i företagsforskningen att bankerna varit mer engagerade, det vill säga åtminstone till högre belopp, i männens företag kanske det inte är helt oväntat att bankerna här också till större del relateras till männens konkurser. Om de är mer involverade i manliga företagskonkurser har de sannolikt mer att förlora om männen går i konkurs än om kvinnorna gör det.

Kompetens

Att kvinnors företagskompetens skulle vara annorlunda än männens är en bild som framkommit i tidigare forskning. Nedan skall företagsgäldenärernas kompetens diskuteras utifrån konkursförvaltarens uttalanden. Begreppet kompetens har redan inledningsvis definierats som förmågan att genomföra en uppgift. Kompetens betyder emellertid olika saker för olika människor och grupper. Den enkät som utsändes till konkursförvaltarena innehöll ingen definition av begreppet.

Enkätundersökningen visade att de flesta (57 procent) av konkursförvaltarena inte alls instämde i att kvinnornas kompetens var sämre än männens. Av de bifogade kommentarerna, från dem som ansåg att kvinnorna hade sämre kompetens än männen, poängterades särskilt att kvinnorna hade mindre erfarenhet än männen. Att kvinnors företag var mer ”känslöstyrda” ansågs vidare vara ett tecken på sämre kompetens. Begreppet känslöstyrda tolkar jag i detta

¹⁷ Intervju nr. 4, 18, 20, 21.

¹⁸ Intervju nr. 18.

¹⁹ Intervju nr. 17.

sammanhang som att kvinnor har en mindre rationell och affärsmässig styrning av företaget. En konkursförvaltare kommenterade kvinnor som ”direkt olämpliga som företagare med större ekonomisk inkompetens än män.”²⁰

Inom kompetensområdet nämndes också att kvinnor driver ”hobbyverksamhet” i större utsträckning än män, något som alltså i detta sammanhang sågs som inkompetens. Det vill säga företag som drevs av kvinnor var inte en försörjningsverksamhet. Vidare ansågs det att kvinnors verksamhet utgick mer från personliga och mindre från vinstdrivande intressen. Att vara en kompetent företagare handlade, som tidigare konstaterats enligt enkätkommentarerna, främst om affärsmässighet, utbildning och erfarenhet.

Intervjustudien gav tre bilder av mäns och kvinnors kompetens. Den första beskriver de kvinnliga gäldenärerna som mer kompetenta än de manliga. Den andra bilden lyfter fram mannen som överlägsen kvinnan när det gäller kompetens. Mellan dessa grupper fanns de konkursförvaltare som inte uppfattade några skillnader mellan män och kvinnor, utan menade att kompetensen var lika mellan könen.²¹ Att kompetensen hos kvinnorna motsvarade den storlek och typ av verksamhet de bedrev framkom också.²² Detta betydde att kvinnor ansågs driva verksamheter som var anpassade efter deras kunskaper och färdigheter. Även bland de konkursförvaltare som hade denna uppfattning poängterades dock i intervjuerna att det fanns vissa kompetensskillnader.²³

Bilden av att kvinnor uppfattades besitta mer eller bättre kompetens än männen underbyggdes av utsagor som beskrev kvinnorna som mer noggranna, mer skötsamma, stabila och grundliga.²⁴ Vidare hävdade några konkursförvaltare att kvinnorna var ”mer att lita på”²⁵ och att ”de har större kompetens än män i motsvarande verksamheter och är bättre insatta och mer förberedda.”²⁶

Den mer negativa bilden av kvinnors kompetens uttrycktes med olika intensitet av konkursförvaltarna och precis som i enkätundersökningen förknippades kompetensbegreppet med affärsmässighet och erfarenhet.²⁷ Uttalanden stärkte även den tidigare forskningens resultat om att de företagande kvinnorna inte marknadsförde sin verksamhet.²⁸ Vidare ansåg vissa konkursförvaltare att kvinnorna var mer spontana och mindre genomtänkta i sina handlingar än männen.²⁹

²⁰ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 9 st.

²¹ Intervju nr. 4, 8, 11, 15, 16, 26.

²² Intervju nr. 5, 19.

²³ Intervju nr. 4, 5, 8, 11.

²⁴ Intervju nr. 2, 4, 5, 8, 14, 23

²⁵ Intervju nr. 5.

²⁶ Intervju nr. 11.

²⁷ Intervju nr. 3, 17, 18, 22, 30.

²⁸ Intervju nr. 12.

²⁹ Intervju nr. 3, 12.

Affärsmässigheten verkade i detta sammanhang vara helt förknippad med den manliga företagarnormen.

Flera konkursförvaltare påpekade även att kvinnorna ofta var omedvetna om de risker det innebär att starta ett företag och att kvinnorna i mindre utsträckning än männen visste vad som hände i en konkurssituation eller vilka konsekvenser en sådan kunde få,³⁰ vilket följande citat illustrerar.

Kvinnor har låg kunskap om de mest grundläggande begreppen som redovisning och hur man förhandlar och gör affärer.³¹

Att hon kan bli personligt betalningsansvarig vet hon inte om.³²

En förklaring till skillnaderna i kompetens mellan män och kvinnor beskrevs av en konkursförvaltare som att ”männen har enklare till alla åtgärder på grund av en nedärvd känsla för företagande, något som kvinnor måste balansera.”³³ Detta uttalande visar på de fördomar som finns om kvinnor som driver företag och är en indikation på att den manliga företagsnormen underlättar för männen att driva företag.

Egenskaper och inställning till konkurs

Att samhället ser mannen som norm för företagandet diskuteras i en del av företagsforskningen inom området. Detta innebär att företagaren besitter vissa egenskaper som är förknippade med män och manlighet. Kvinnliga egenskaper betraktas som annorlunda och oföretagsamma.³⁴

Detta avsnitt skall behandla konkursförvaltarens syn på män och kvinnor som företagsgäldenärer. Diskussionen är framförallt kopplad till vilken inställning män och kvinnor har till sina konkurser utifrån konkursförvaltarens uppfattning.

Enkätundersökningen visade att nästan 50 procent av konkursförvaltarna inte ansåg att mäns och kvinnors inställning till konkursen skiljde sig åt. Drygt 25 procent, utifrån den graderade svarsalternativskalan, verkade emellertid anse att inställningen varierade med könstillhörighet.

Enkätens kommentarer pekade framförallt på att kvinnor i högre utsträckning än männen tog konkursen som ett personligt misslyckande.³⁵ Liknande kommentarer tog fasta på att kvinnor betraktade konkurssituationen

³⁰ Intervju nr. 3, 12, 17, 25.

³¹ Intervju nr. 17.

³² Intervju nr. 12.

³³ Intervju nr. 18.

³⁴ Se t.ex. Sundin (1995).

³⁵ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 37 st.

mer allvarligt än män.³⁶ Kvinnor uppfattades även ha en större vilja att göra rätt för sig³⁷ och kämpa för andra lösningar än konkurs, mer än män. De uppfattades också som mer eftertänksamma och ansågs ha större insikt om konkursorsaken än männen. De verkade, enligt förvaltarna vara mer samarbetsvilliga. Samtidigt ansågs kvinnor vara mer känsliga för den negativa stämpel som en konkurs allmänt kunde medföra.³⁸ Detta kan kopplas till flera enkät-svar där kvinnorna ansågs känna mer skam och oro för konkursen än männen.³⁹

Även i intervjuundersökningen framkom att konkursförvaltarna hade svårt att lyfta fram specifika skillnader i inställningen till konkursen. Dessutom var det flera som inte ansåg att det fanns någon skillnad mellan hur män och kvinnor uppfattade en konkurs.⁴⁰ Trots denna allmänna inställning påpekade några konkursförvaltare att det ändå finns vissa olikheter mellan män och kvinnor.⁴¹

Det verkade i dessa kommentarer som om den största skillnaden mellan män och kvinnor som gäldenärer var kvinnornas försiktighet och mindre riskbenägenhet. De uppfattades också som noggrannare och med mer ordning på sin bokföring och andra papper.⁴² På det personliga planet menade konkursförvaltarna också att kvinnorna tog konkursen mer allvarligt än männen och att de dessutom kände större skuld och var mer känslomässigt engagerade.⁴³

Några konkursförvaltare menade även att kvinnorna hade en bättre samarbetsvilja och vilja att göra rätt för sig gentemot borgenärer och andra inblandade.⁴⁴ Det var få konkursförvaltare som direkt uttalade att kvinnorna besatt sämre egenskaper än männen. Att de skyllde ifrån sig, hade sämre ordning på sin bokföring och var aningslösa nämndes av tre intervjuade konkursförvaltare.⁴⁵

Konkursorsaker

Det finns flera studier av orsaker till konkurser, som presenterades i avhandlingens inledande kapitel. I föreliggande undersökning fick konkursförval-

³⁶ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 21 st.

³⁷ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 7 st.

³⁸ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 6 st.

³⁹ Enkätundersökning av Sveriges konkursförvaltare våren 2001, 11 st.

⁴⁰ Intervju nr. 2, 9, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29.

⁴¹ Intervju nr 2, 17, 19, 25, 26.

⁴² Intervju nr. 2, 4, 5, 8, 10, 11, 14, 19, 23, 28, 30.

⁴³ Intervju nr. 4, 5, 8, 10, 11, 12, 17, 18, 23, 26.

⁴⁴ Intervju nr. 4, 8, 10, 23, 28.

⁴⁵ Intervju nr. 3, 15, 25.

tarna ta ställning till ett påstående om att kvinnors och mäns konkursorsaker skiljer sig. Enkätstudien visade att konkursförvaltare i hög utsträckning inte ansåg att konkursorsakerna hade någon direkt koppling till könet på gäldenären.

Av de bifogade kommentarerna till enkäten framgår att flera förvaltare menade att kvinnor var för försiktiga i sitt företagande och att detta kunde leda till konkurs. Samtidigt konstaterades i några enkätsvar att kvinnorna varit alltför optimistiska, osäkra eller orealistiska när det gällde företagsidén. I högre utsträckning än för män påverkade dessa egenskaper kvinnors konkurser. Några konkursförvaltare menade också att kvinnornas konkurser oftare än männens påverkades av dålig ekonomisk kunskap. Framförallt påpekades emellertid i enkäten att kvinnor inte spekulerade i affärer i samma utsträckning som män. En konkursförvaltare skrev att det enda som skiljde mäns och kvinnors konkursorsaker åt var att kvinnorna kunde gå i konkurs på grund av barnafödande. En annan orsaksskillnad som nämndes var att kvinnorna generellt återfanns inom handeln som var mycket konjunkturkänslig och där konkursfrekvensen traditionellt var hög. Kvinnor kan därigenom sägas ha påverkats mer av externa faktorer än män.

I intervjuerna med konkursförvaltarna var det många som poängterade att det inte fanns några skillnader i konkursorsaker mellan män och kvinnor eller att det i vilket fall var svårt att kommentera dem.⁴⁶ Att kvinnors konkurser mer påverkades av externa faktorer eftersom de oftast var verksamma inom handeln nämndes också.⁴⁷ Skillnader som att kvinnor var orealistiska och oftare saknade förstudie till sin verksamhet återkom även i intervjuerna. I dessa sammanhang sades männens konkurser oftare påverkas av externa faktorer samtidigt som de, enligt vissa av förvaltarna, oftare hade en sämre förmåga att leda företaget.⁴⁸

En konkursförvaltare ansåg att män var mer slarviga och att detta ofta orsakade deras konkurser. ”Om männen tagit formalia på allvar hade de kanske inte gått i konkurs.”⁴⁹ Ett par konkursförvaltare ansåg att kvinnorna saknade kompetens och därför gick i konkurs. ”Jag tror att det är det väna, aningslösa, okunniga som leder till misslyckandet för kvinnliga företagare.”⁵⁰ Ytterligare ett citat underbygger denna åsikt. ”Kvinnor vet inte hur man förhandlar och gör affärer.”⁵¹ Att kvinnornas konkurser i högre grad berodde på avsaknad av nätverk var ännu en skillnad som lyftes fram.⁵²

⁴⁶ Intervju nr. 2, 4, 8, 9, 13, 15, 16, 19, 20, 21, 24, 26, 28.

⁴⁷ Intervju nr. 4, 18.

⁴⁸ Intervju nr. 3, 5, 12, 23.

⁴⁹ Intervju nr. 11.

⁵⁰ Intervju nr. 25.

⁵¹ Intervju nr. 17.

⁵² Intervju nr. 17, 29.

Slutsatser

Det framkommer i detta kapitel att konkursförvaltarna har skilda uppfattningar om kvinnors och mäns nätverk och bankkontakter. Utifrån enkätundersökningens kommentarer upplevs kvinnors nätverk som mindre vanliga och mindre ”professionella” än mäns. Flera konkursförvaltare ansåg att det var svårt att kommentera detta dels för att de inte studerar nätverken i konkurserna i sina utredningar, dels för att kvinnorna förekommit i mindre utsträckning än männen vid handläggning av företagskonkurser.

Att kvinnor söker sig till andra kvinnor i nätverkshänseende är något som uppfattats av konkursförvaltarna. Man kan fråga sig om de nätverk som diskuterats i den tidigare forskningen och av konkursförvaltarna endast bör se ut på ett visst sätt. Nätverk är kanske inte alltid av den stora positiva betydelse som framförs i delar av forskningen. Denna undersökning visar i vilket fall att nätverk inte alltid behöver vara av godo. Att ha bra relationer till banker kan ju innebära att krediter beviljas till företag som inte är långsiktigt ekonomiskt bärkraftiga. Anledningen till att männens nätverk verkar vara större och mer utvecklade kan vara att männens företag är större vilket innebär fler inblandade aktörer i konkursprocessen.

I analysen av konkursförvaltarnas uppfattning om kvinnors och mäns kompetens förefaller den manliga företagsnormen vara i centrum för deras tolkningar. Här återfinns en del fördomar och schablonbilder som till exempel att företagandet är en ”nedärvd känsla” som männen besatt. De flesta konkursförvaltarna instämde emellertid inte alls i påståendet att kvinnor är mindre kompetenta än män. Trots detta kommenterar somliga av dessa att kvinnor är mer eller mindre kompetenta i förhållande till män. Här framkom åsikter om att kvinnorna var mer känslostyrda i sitt företagande och en konkursförvaltare uttryckte i enkätcommentarerna att kvinnor är ”direkt olämpliga” som företagare. Många konkursförvaltare lyfte emellertid fram kvinnorna som mer kompetenta än män till exempel genom att kvinnorna ansågs noggrannare än män.

Konkursförvaltarna ombads att reflektera över kvinnors inställning till konkurs och hur den eventuellt skiljer sig från mäns. De svar som framkommer kan i många fall förknippas med typiskt kvinnliga och manliga egenskaper. Detta gäller även för kompetensdiskussionen. Kvinnorna verkade, enligt konkursförvaltarna, vara mer känsliga i konkurssituationen än män. De ansågs också vara mer samarbetsvilliga och tog i större utsträckning konkursen som ett personligt misslyckande. Denna inställning till konkurs återfanns även hos männen men flera av respondenterna lyfte fram detta som en kvinnlig egenskap.

Enkätundersökningens påstående om att det finns skillnader mellan kvinnors och mäns konkursorsaker var något som de flesta konkursförvaltare motsatte sig. Men i kommentarerna framkom ändå att kvinnor varit mer försiktiga än män och att detta kan orsaka en företagskonkurs. Om en företa-

gare inte vågar investera och utveckla verksamheten kan företaget förlora kunder och på grund av det hamna på obestånd. Relaterat till orsaksdiskussionen framfördes också begreppet företagskompetens. Någon konkursförvaltare ansåg att kvinnor saknade ekonomisk kunskap att driva företag, vilket kan leda till konkurs. Det visade sig att flera konkursförvaltare ansåg att männen var slarvigare än kvinnorna och att männens företag på grund av detta kunde gå i konkurs. Men framförallt handlade utsagorna om konkursorsaker om externa och makrorelaterade förhållanden. Att handeln är en konjunkturkänslig bransch där många kvinnor är verksamma ansågs vara en förklaring till varför kvinnoägda företag gick i konkurs.

Skillnaderna mellan det föregående kapitlet och detta visar på betydelsen av typ av källmaterial och metod för de resultat som framkommit. I de slutna frågorna i enkätundersökningen får man en bild av att konkursförvaltarna främst ställde sig kritiska till de påståenden som målades upp med kvinnor som annorlunda eller sämre än män i en företagskonkurs. Utifrån deras kommentarer och intervjuerna nyanseras emellertid denna bild utifrån det faktum att konkursförvaltare faktiskt kommenterar kvinnor och män som olika. Det skall poängteras att det är främst de konkursförvaltare som ansåg att det existerade skillnader mellan kvinnor och män som utvecklade sina tankar i kommentarerna. I intervjuerna inledde ofta respondenterna med att uttrycka en könsneutral ställning men i samtalen som följde framkom ändå i de flesta fall att de upplevt könsspecifika skillnader i sin erfarenhet med företagsgäldenärer.

I en enkät är det lättare att svara utifrån en känsla av hur man tycker att det borde vara, om man inte tidigare har tagit ställning till frågorna. I de efterföljande kommentarerna som analyserats här har dock detta svar sedan verkat motsägande i vissa fall. Slutligen var det i intervjusituationen lätt för konkursförvaltarna att glida in på de specifika fall och den faktiska upplevelse de har haft av sina gäldenärer. Jag upplever att trots att det finns problem med att analysera och tolka enkäterna och intervjuerna har en kombination av dessa två material och metoder stora poänger.

Ifrågasatta företagare

I Sverige har kvinnor och män sedan 1920-talet samma formella möjligheter att starta och driva företag. Idag ägs och leds cirka var fjärde företag av en kvinna. Forskning har visat att flera faktorer skiljer kvinnliga och manliga företagare åt, som till exempel varför man startar företag, vilka nätverk man har och att man besitter olika typer av företagaregenskaper. I dessa hänseenden har det manliga varit normen medan kvinnorna setts som annorlunda företagare. Företagsforskningen har diskuterat möjliga förklaringar till detta. Övergripande påverkas både kvinnliga och manliga företagare av kultur och tradition. Arbetsmarknaden är segregerad och strukturen ger att männen dominerar den privata sektorn medan kvinnorna framförallt återfinns inom den offentliga. Det är inom den privata sektorn som de flesta småföretagen finns, vilket ger männen ett försprång eftersom de har relevanta erfarenheter och viktiga kontakter att utnyttja i sitt företagande. När den offentliga sektorn genomfört neddragningar, och många kvinnor blivit arbetslösa eller deltidsanställda, har trycket ökat på kvinnor att finna andra alternativa selsättningar, som till exempel att starta egna företag. Det har också funnits en politisk vilja att göra den offentliga sektorn mer företagsvänlig, så att fler företagare ska kunna etableras inom området.

Denna avhandling har studerat kvinnor och män som varit verksamma som företagare men som tvingats i konkurs. Syftet har varit att beskriva och analysera synen på kvinnor och män som företagare i konkurs, i relation till den manligt dominerande företagarnormen. Avhandlingen har haft ett historiskt perspektiv. Syftet med detta har varit att undersöka om och på vilket sätt synen på manliga och kvinnliga företagsgäldenärer förändrats från 1920-talet, då kvinnor och män fick samma möjlighet att etablera sig som företagare enligt lagen, fram till slutet av 1900-talet.

Den aktör som utreder och lämnar utsagor kring kvinnor och män som företagsgäldenärer är konkursförvaltaren. De konkursförvaltare som var verksamma vid 2000-talets ingång har studerats i en enkät- och intervjuundersökning för att få deras perspektiv på kvinnliga och manliga företagare. Den senare undersökningen skall i detta sammanfattande diskussionskapitel sättas i relation till de företagskonkurser som analyserats för Uppsala 1920-1939, respektive 1988, 1992 och 1996.

Avhandlingens analys bygger på en genusteoretisk analysram. Ett av de teman som analyserats är nätverk: kvinnor och män uppfattas ha olika typer

av nätverk. Kvinnornas anses vanligen vara mindre till storlek och av mer social karaktär medan männens är större och mer professionella.¹ Bankkontakter är en viktig del i företagsnätverket och ett av avhandlingens teman. Forskning har både visat att företagande kvinnor har haft svårare att få banklån och att kvinnor inte känner sig diskriminerade av bankerna.²

Ett annat tema i avhandlingen handlar om företagarkompetens. Att män och kvinnor besitter olika typer av företagarkompetens är något som framkommer i tidigare forskning. Denna kompetens är kopplad till utbildning men verkar också vara en del av den normerande föreställningen kring företagandet där ett manligt beteende antyder högre kompetens. Detta är nära kopplat till diskussionen om företagarnas egenskaper. Här har forskningen lyft fram typiska manliga egenskaper som bra företagaregenskaper medan de kvinnliga egenskaperna ibland verkar kunna vara en belastning i drivandet av företag. I analysen av konkursförvaltarnas syn på manliga och kvinnliga företagsgäldenärer har detta också diskuterats i förhållande till gäldenärernas inställning till konkursen.³

Det sista temat som analyserats i avhandlingen är orsakerna till konkurserna. Detta har varit en viktig fråga i konkursforskningen, men har aldrig diskuterats ur könsperspektiv.⁴ Tvärtom har tidigare konkursforskning varit könsneutral och huruvida det återfinns skillnader, eller föreställningar om skillnader mellan kvinnliga och manliga företagsgäldenärer har inte diskuterats tidigare.

Nätverk

I studien av Uppsalas företagskonkurser under mellankrigstiden återfanns i princip samtliga kvinnliga gäldenärer inom olika handelsrörelser medan männen varit aktiva inom flera branscher. Trots männens relativa spridning bland branscherna fanns de flesta ändå också inom handelsverksamheter. Detta gällde även för företagskonkurserna i Uppsala 1988, 1992 och 1996 även om både män och kvinnor också varit aktiva inom andra områden. Handelbranschen är emellertid en bransch som är känslig för konjunkturer och där konkurser inte är ovanliga. En handelsvara kan lätt bli inaktuell, marknaden bli mättad eller efterfrågan skjutas över till andra produkter. Samtidigt kan en minskad köpkraft hos befolkningen direkt påverka handeln. Att starta och driva en affär är inte förknippat med lika stora investeringar som till exempel en industri, varför det också startas och läggs ned relativt sett fler handelsrörelser.

¹ Johannisson (1995)

² Björnsson (2001). NUTEK (2000). NUTEK (1992).

³ Holmquist och Sundin (2002)

⁴ Se till exempel Gratzler – Sjögren (1999), som visar på en kartläggning av den då aktuella svenska konkursforskningen.

Under mellankrigstiden var det relativt ovanligt att företagsgäldenärerna hade tidigare erfarenhet av att gå i konkurs. Bland de gäldenärer där så varit fallet återfanns uteslutande män. För 1980- och 90-talens konkursgäldenärer var denna andel högre men fortfarande gällde det nästan enbart män. Om man tar hänsyn till männens mer professionella nätverk kan det möjligen vara så att män har ett försprång som gör det lättare för dem att åter starta och driva företag efter en konkurs. Men det kan naturligtvis också vara negativt för nätverksrelationerna att gå i konkurs och om förtroendet rubbas måste kanske företagaren bygga upp ett helt nytt nätverk.

I några djupstuderade konkursförvaltarberättelser har ett fåtal fall diskuterats utifrån tydliga nätverksförbindelser. Samtliga gällde manliga företagsgäldenärer. I fokus var då leverantörs- och kundkontakter, vilka ansågs varit viktiga för de berörda gäldenärerna. Motsvarande bedömningar har inte återfunnits för några kvinnliga företagsgäldenärer. I den genomförda enkät- och intervjustudien framkom att konkursförvaltarna inte betraktade skillnader mellan manliga och kvinnliga företagens nätverk som särskilt stor. I enkätkommentarer och i intervjuerna noterades att de konkursförvaltare som instämde i påståendet att det fanns skillnader mellan könen, ansåg att kvinnornas nätverk var mindre än männens, om de ens existerade. Det framkom också att kvinnor oftare vände sig till andra kvinnor i sina nätverksrelationer, vilket även diskuterats i tidigare forskning om kvinnor och män som företagare. Kvinnors koppling till kvinnliga nätverk kan enligt någon konkursförvaltare vara mindre positivt eftersom kvinnorna besitter en svagare position än männen inom näringslivet. Dessutom ansågs kvinnornas nätverk vara mindre professionella. Detta stämmer också väl överens med Johannisson's resonemang kring kvinnors nätverk som varande av mer social karaktär.⁵

Anledningen till de skillnader som ansågs finnas mellan kvinnliga och manliga företagsgäldenärers nätverk var att kvinnorna mer sällan återfanns som företagare och att de inte heller släpptes in i de manliga nätverk som fanns.

Många konkursförvaltare ansåg också att det inte existerade några specifika skillnader mellan gäldenärerna utifrån kön vad gällde förekomsten av nätverk. Dessutom menade de att detta var svårt att uttala sig om som konkursförvaltare eftersom frågan inte låg inom förvaltarnas utredningsarbete. Flera konkursförvaltare ansåg sig också ha så pass liten erfarenhet av att handlägga kvinnor att de inte kunde generalisera.

De skillnader som ansågs finnas mellan kvinnor och män handlade enligt konkursförvaltarna således om företagstradition där företagare under en lång tid varit män och där hela samhällsstrukturen varit uppbyggd kring detta. I dessa uttalanden framkom den manligt normerande företagsbilden klart. Däremot förstärktes inte denna bild i de konkreta företagskonkurser som analyserats från 1900-talets Uppsala.

⁵ Johannisson (1995).

Bankkontakter

Bland mellankrigstidens konkurser i Uppsala återfanns både kvinnor och män med bankkontakter, det vill säga de hade lån eller andra borgensåtaganden i banker. Detta gällde 60 procent av de undersökta kvinnorna och 75 procent av männen. För 1980- och 90-talets konkurser återfanns bankkontakter i nästan samtliga företagskonkurser. I de konkursfall som varit föremål för djupanalys kan konstateras att bankerna var involverade i både kvinnors och män företagskonkurser.

De flesta av konkursförvaltarna ansåg att det inte fanns skillnader i mäns och kvinnors bankkontakter. De som främst menade att det ändå fanns vissa olikheter var de yngre konkursförvaltarna. Bland annat pekade de i sina kommentarer på att kvinnornas kontakter med banker inte var lika upparbetade som männens på grund av männens erfarenhet och tidigare relationer. En synpunkt som fördes fram av flera konkursförvaltare var att bankkontakterna kunde relateras till bransch och att banker generellt var mer restriktiva mot de branscher där kvinnliga företagare vanligen återfanns. Dessutom satsade inte bankerna, enligt konkursförvaltarna, på kvinnor som var företagare inom manliga branscher. Vissa förvaltare pekade också på att de verksamheter som kvinnor drev allmänt var svåra för banker att finansiera.

Utifrån detta resonemang kunde man förvänta att ytterst få kvinnliga företagsgäldenärer skulle ha några banklån, men detta bekräftas inte av de förvaltarberättelser som analyserats. Inte heller Björnssons studie av kvinnliga företagare kan bekräfta detta. De kvinnor som intervjuades i hennes undersökning upplevde sig inte vara diskriminerade av bankerna. Möjligen kan konkursförvaltarnas uttalanden i detta avseende ha grundats på äldre föreställningar om kvinnors möjlighet att få banklån, eller så finns det en reell skillnad mellan de konkursfall som analyserats och den situation som de studerade konkursförvaltarna verkade inom.⁶

Konkursförvaltarna lyfte också fram att de lånesäkerheter som kvinnorna lämnade ofta var större än männens och att de tog lånet på större allvar. Om detta stämde med bankernas erfarenhet borde kvinnorna ha varit idealkunder.

Kompetens

Kompetens är ett svårdefinierat begrepp. I denna avhandling har kompetens definierats i termer av utbildningsnivå och utifrån de beskrivningar där kvinnor och män lyfts fram i förvaltarberättelserna som bättre eller sämre företagare. Under mellankrigstiden var begreppet inkompetens vanligt förekommande för både kvinnor och män som gått i konkurs med sina handels-

⁶ Björnsson (2001).

verksamheter. Ett tydligt exempel är den kvinna som fick beskrivningen ”brist på affärsinsikter”, vilket indikerar en avsaknad av företagskompetens. För en man lyftes avsaknaden på branschkunskänedom fram som en möjlig konkursorsak och detta kan kopplas till en kompetensbrist. Samma slutsats kan man dra för den man som ansågs ha ”bristande förmåga att få lönsamhet i affären.”

Dessa beskrivningar ser liknande ut för både kvinnor och män. En skillnad är emellertid att inkompetensen för kvinnorna förefaller ha varit ett avgörande skäl till konkursen. Männens inkompetens var oftare sammankopplad med andra orsaker, som konjunktur eller ökad konkurrens. Detta kan tolkas som att konkursförvaltarna inte ansåg att männens inkompetens räckte för att fälla företaget medan kvinnornas konkurser helt bestämdes av deras inkompetens.

En del av kompetensdiskussionen har i denna avhandling handlat om hur väl företagaren har fört sina räkenskaper, bokföringen. Under mellankrigstiden hade de kvinnliga företagsgäldenärerna i högre grad brister i sin bokföring än de manliga. Dessutom var andelen kvinnor som misstänktes för vårdslöshet mot borgenärer högre än hos männen. Även bland företagskonkurserna i Uppsala under 1980- och 90-talen var andelen kvinnor som misstänktes för bokföringsbrott och andra brott högre än för männen. Framförallt gäller detta för 1988 års företagskonkurser. Risker för näringsförbud drabbade däremot framförallt män, främst beroende på att dessa tidigare varit i konkurs så många gånger att frågan blivit aktuell. Kvinnorna saknade i stort sett tidigare konkurserfarenheter.

I enkäten ställdes konkursförvaltarna inför ett påstående om att kvinnor i konkurs besitter sämre kompetens än männen. En övervägande andel av respondenterna ansåg inte att detta stämde. Detta var oberoende av konkursförvaltarnas ålder, erfarenhet av att handlägga kvinnliga företagsgäldenärer och hur stort deras verksamhetsområde/region var. Det skall emellertid poängteras att det även fanns de som ansåg att kvinnornas kompetens var sämre än männens. Inom den grupp som handlagt flest kvinnliga företagsgäldenärer instämde 14 procent i påståendet. Det var emellertid också bland dessa som flest antal kritiker fanns till detsamma. Bland konkursförvaltarna sammantaget avvisade nästan 60 procent det aktuella påståendet, vilket ger en bild av att kvinnor och män ansågs vara likvärdiga företagare av de flesta.

I kommentarerna från de som ansåg att kvinnorna var mindre kompetenta än männen poängterades att kvinnorna hade mindre erfarenhet än män. De verkade även mer känslolösta och detta ansågs vara en dålig företagskompetens. Det resulterade i en mindre affärsmässighet som flera konkursförvaltare menade grundade sig på att kvinnorna drev företag främst av personliga intressen andra än vinstmotivet. Flera konkursförvaltare ansåg emellertid att kvinnor var mer kompetenta än män, de uppfattades som noggrannare, mer skötsamma och mer insatta än männen.

Egenskaper och inställning till konkurs

En diskussion om företagsgäldenärers egenskaper och inställning till konkurs är inte helt enkel att föra ur ett genusperspektiv. Vad det är som bestämmer en bra eller dålig egenskap respektive inställning är subjektivt. Ändå har det i tidigare företagsforskning etablerats en föreställning om att typiskt manliga egenskaper är goda företagaregenskaper. I konkurserna under mellankrigstiden har vissa faktorer som kan relateras till egenskaper lyfts fram i förvaltarberättelserna. Både kvinnor och män som gick i konkurs berördes av detta. Exempelvis var en kvinna och en man båda beskrivna utifrån oregelbundna och alltför utsvävande levnadssätt. Detta kan relateras till begreppet egenskap i så måtto att levnadssättet avgör hur man uppfattas som människa. Vidare ansågs en kvinna vara lättrogen, vilket också var en bidragande orsak till att hennes affär inte blev framgångsrik och ytterligare en man hade ett för svalt intresse för sin ekonomiska verksamhet. Huruvida det är helt korrekt att tala om människors levnadssätt som en egenskap kan diskuteras men framgången som företagare är sannolikt nära kopplad till vilken individ man är.

Konkursförvaltarna lyfter fram gäldenärernas civilstånd i olika utsträckning. För mellankrigstidens kvinnor framkommer information om detta i drygt 85 procent av fallen medan det för männen framkom i drygt 53 procent huruvida de var gifta, ogifta eller änklingar. Uppenbarligen var det viktigare för förvaltarna att återberätta kvinnornas civilstånd men om detta sedan hade någon effekt på konkursernas innehåll eller synen på dem som företagare framkommer inte.

För konkurserna 1988, 1992 och 1996 har gäldenärernas civilstånd inte redovisats i förvaltarberättelserna även om det i kvinnornas berättelser oftare står att läsa om familjeangelägenheter som till exempel det antal barn hon hade. Till viss del kan det vara relevant att lyfta fram familjen som en del av företagskonkursen eftersom företaget i de fall där det fanns familj antagligen skulle försörja fler än företagaren. Detta kan i sin tur vara mer eller mindre påfrestande för företagets utveckling.

Konkursförvaltarna hade i enkäten att ta ställning till huruvida inställningen till konkursen skiljde sig mellan kvinnliga och manliga företagsgäldenärer. Majoriteten inom alla åldersgrupper var kritiska till påståendet. Detta var emellertid det enda påståendet där svarsfördelningen, mellan huruvida konkursförvaltarna inte instämde, ställde sig tveksamma eller instämde till påståendet, var relativt jämt fördelade. Mellan 23 och 33 procent inom alla åldersgrupper av konkursförvaltare höll med om att kvinnors inställning till konkursen skiljde sig från männens.

I kommentarerna och intervjuerna framkom att kvinnorna i större utsträckning än männen uppfattade konkursen som ett misslyckande, de såg mer allvarligt på konkursen och hade dessutom en större vilja att göra rätt för sig, menade konkursförvaltarna. Till detta hörde också att kvinnor kände

större skuld och påstods vara mer känslomässigt engagerade. Vidare ansågs kvinnorna ha en större insikt om konkursorsaken än män i samma situation.

Det framkommer utifrån denna genomgång att många konkursförvaltare lyfter fram kvinnorna som mer känslomässigt påverkade av konkurserna. Det bör poängteras att denna känslomässiga inställning emellertid inte enbart var negativ i konkurshänseende, enligt konkursförvaltarna, eftersom dessa gäldenärer tog ett stort ansvar och ville göra rätt för sig.

Konkursorsaker

Under mellankrigstiden beskrevs konkurserna i Uppsala som orsakade av främst fyra faktorer. För de kvinnliga företagsgäldenärerna var grundorsaker i företaget, som brist på kapital och kompetens, den vanligaste konkursorsaken. Denna följdes av omvärldsförhållanden, det vill säga konkurrens och konjunkturellt läge samt brister i företagsutvecklingen såsom misslyckade satsningar. Ytterligare en vanlig orsaksförklaring var de yttre omständigheterna som inkluderade sjukdom och andras konkurser. För de manliga företagsgäldenärerna var den främsta orsaken enligt förvaltarberättelserna relaterad till omvärldsförhållande. Denna följdes av grundorsaker i företaget och brister i företagsutvecklingen.

Männen hade ofta mer än en typ av orsak angiven till sin företagskonkurs (76 procent av alla manliga konkurser) medan kvinnorna oftare endast hade en orsak (50 procent av alla kvinnliga konkurser). Förutom denna skillnad var likheterna mellan kvinnornas och männens konkursorsaker flera. De beskrivs oberoende av kön utifrån gäldenärernas kompetens, konjunkturellt läge, ökad konkurrens och sjukdomar. Den skillnad som redan nämnts i detta avseende var att kvinnornas konkursorsaker kunde bero endast på deras inkompetens medan de män som beskrevs som inkompetenta också ansågs drabbade av exempelvis konjunktur och konkurrens.

Fram till 1980- och 90-talen skedde vissa förändringar i synen på orsaksförklaringar, jämfört med mellankrigstiden. Främst hade grundorsakerna i företaget minskat i betydelse utifrån konkursförvaltarberättelserna. Både de manliga och kvinnliga företagsgäldenärerna ansågs nu i större utsträckning drabbade av brister i företagsutvecklingen med konkursorsaker som dålig marknadsföring och misslyckade satsningar. Vidare verkade yttre omständigheter som sjukdom, brand och andras konkurser ha påverkat kvinnornas företagskonkurser mer än männens medan omvärldsförhållandena var den mest frekventa orsaksförklaringen hos männen. Sett som helhet går det inte att finna några könsstyrda orsaksbeskrivningar i de djupstuderade fallen. Varje förvaltarberättelse innehåller olika orsaker oberoende av könet på gäldenären.

I enkäten till konkursförvaltarna framkom att dessa till största delen var kritiska till påståendet om att kvinnors och mäns konkursorsaker var olika,

medan en mindre andel instämde. Inom de olika åldersgrupperingarna var det framförallt 30-39-åringarna som ställde sig kritiska till att kvinnor och män skulle ha olika konkursorsaker. Övriga åldersgrupper hade en större andel tveksamma.

I kommentarer och intervjuer framkom att kvinnorna ansågs för försiktiga och att detta kunde vara en orsak till konkurs, som inte förekom hos män. Samtidigt framkom åsikter om att kvinnorna var alltför optimistiska och osäkra samt hade en orealistisk företagsidé eller besatt dålig ekonomisk kunskap. Vid en jämförelse med de faktiska konkurserna som presenterats i avhandlingen stämmer inte detta särskilt väl. Både kvinnor och män drabbades enligt förvaltarberättelserna av brister i företagsutveckling och problem med företagsidén var inte övervägande en kvinnlig konkursorsak.

När det handlar om familjesituationen var det en konkursförvaltare som tog upp barnafödandet som en konkursorsak som endast drabbade kvinnor. Denna mer biologiska skillnad har inte framkommit i någon av de konkurser som jag studerat trots att information kring kvinnornas familjesituation verkar ha varit mer framträdande i deras berättelser än hos männen.

Branschkopplingar återfanns också som orsaksskillnader till kvinnliga och manliga företagskonkurser. Kvinnorna var framförallt verksamma inom handel, vilket är en konjunkturkänslig bransch och de drabbades därför oftare av dessa branschrelaterade orsaker än män som också fanns inom andra branscher, enligt konkursförvaltarna. Det är emellertid svårt att se hur detta påpekande påverkade konkursfrekvensen i landet. Konkursförvaltarna menade också att män var mer slarviga och spekulativa samt att de hade sämre förmåga att leda företaget.

Av denna genomgång framgår att konkursförvaltarna både ansåg att de kvinnliga gäldenärerna var bättre företagare på grund av att de var mer ordentliga och noggranna än männen samtidigt som de var sämre än männen på grund av mer ogenomtänkta idéer. Framförallt kan man se de skillnader som konkursförvaltarna lyfte fram som branschanknutna, vilket också är något som den tidigare företagsforskningen lyfter fram som viktig aspekt när det gäller skillnader mellan kvinnliga och manliga företagare.

Slutord

I den principalkomponentanalys som genomfördes i avhandlingen var syftet att se om det fanns några strukturer i det konkursmaterial som samlats in för mellankrigstiden och nedslagsåren under 1980- och 90-talen i Uppsala. Analysens fokus var huruvida olika faktorer i konkurserna förhöll sig på något särskilt sätt i förhållande till de manliga och kvinnliga gäldenärerna. Resultatet visar att det inte fanns några statistiskt säkra skillnader i strukturer eller mönster i materialet. Detta kan tolkas som att det inte går att finna några typiska karaktärer för kvinnliga och manliga konkurser, utifrån kon-

kursförvaltarnas utredningar. Genom att resultatet även presenterats i figurer erhålles emellertid ett underlag för diskussioner kring kvinnliga och manliga företagskonkurser. Analysen av den grafiska framställningen bekräftar den enkät- och intervjuundersökning som gjorts av konkursförvaltare verksamma under början av 2000-talet. Dessa menar sig uppfatta skillnader på flera områden mellan kvinnliga och manliga företagsgäldenärer. Det finns således flera exempel på att kvinnor skulle vara annorlunda företagare än män, det vill säga de stämmer inte med den manliga företagarnormen.

Det övergripande syftet med avhandlingen var att beskriva och analysera synen på kvinnliga och manliga företagare utifrån konkursmaterial och konkursförvaltare under 1900-talet. Utifrån de konkreta konkursfall som studerats framkommer emellertid att kvinnorna och männen inte avsevärt skiljde sig åt. Det fanns visserligen avvikelser men det är mycket svårt att hävda att dessa var mer könsstyrda än individ- eller branschstyrda. Förändringarna från mellankrigstiden till senare delen av 1900-talet är i dessa hänseenden också små.

Den bild som konkursförvaltarna gav i enkät och intervjuer pekar däremot på att det upplevdes existera viktiga skillnader mellan kvinnliga och manliga företagsgäldenärer. Visserligen instämde majoriteten av konkursförvaltarna inte i de olika påståendena kring kvinnors olikheter men trots allt återfanns relativt många som faktiskt instämde eller åtminstone var tveksamma. Dessutom har det i kommentarer och intervjuer framkommit skillnader, där konkursförvaltarna framhållit kvinnor som både bättre och sämre företagare än männen.

Bilaga 1

Brev till konkursförvaltarna

Uppsala i april 2001

Till Dig som är medlem i Konkursförvaltarkollegiernas Förening

Vid företagsekonomiska och ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet, bedrivs för närvarande ett forskningsprojekt som syftar till att analysera konkursutvecklingen under 1980- och 1990-talen ur olika perspektiv.

Projektet innefattar tre delstudier som avser belysa 1) bankernas agerande vid obestånd 2) konkurser i manligt och kvinnligt företagande 3) konkurser i den nya IT-ekonomin. Vi vill med dessa studier förbättra kunskapen om de komplexa förhållanden som råder vid obestånd och konkurs och om möjligt förstå de djupare drivkrafterna bakom konkurserna.

Vi tror att Du i egenskap av konkursförvaltare, skulle kunna bidra med viktig kunskap om ovanstående områden varför vi vänder oss till Dig med bifogad enkät. Det är vår förhoppning att Du anser Dig ha tid och möjlighet att besvara våra frågor och snarast- dock **senast den 25 april-** återsända enkäten till oss i medföljande svarskuvert.

För att möjliggöra en uppföljning av utskicket är frågeformuläret märkt med ett kontrollnummer i övre högra hörnet på första sidan. Formulären avidentifieras dock före databehandling och analys så att ingen enskild individ kan identifieras och vi garanterar Dig full anonymitet. Resultatet kommer att redovisas i ett antal forskningsrapporter.

Vi har under arbetet med enkäten vid flera tillfällen haft kontakt med Konkursförvaltarkollegiernas Förenings ordförande Lars Wenne som på olika sätt bidragit med synpunkter. Det är både hans och vår förhoppning att så många som möjligt besvarar enkäten.

Har Du några frågor angående forskningsprojektet eller den bifogade enkäten är Du välkommen att kontakta oss på nedanstående telefonnummer eller e-post adresser.

Bilaga 2

Enkät till konkursförvaltare

Del I. allmänna frågor om konkursförvaltarens roll

I denna enkäts inledande del, vill vi framför allt belysa konkursförvaltarens bakgrund, rekrytering och allmänna arbetssituation. Syftet med dessa frågor är att ge en bakgrundsbeskrivning för de fortsatta frågorna, men också en övergripande förståelse för konkursförvaltarens arbete.

1. Är Du man eller kvinna?

Kvinna Man

2. Hur gammal är Du? år

3. Vid vilken typ av organisation är Du verksam som konkursförvaltare?

advokatbyrå

ackordscentral

övrigt, ange vad

.....

4. Vilken/vilka utbildning/utbildningar har Du?

akademisk juridisk grundutbildning

akademisk ekonomisk grundutbildning

annan utbildning, ange vilken

.....

5. Skulle Du vilja vidareutbilda Dig inom något område?

Nej Ja, ange vilket

område.....

6. Hur många invånare bor i det samhälle där Du arbetar som konkursförvaltare?

.....

7. Vilket år började Du arbeta som konkursförvaltare?

.....

8. Hur många år har Du varit verksam som konkursförvaltare?

..... år

9. Hur kom det sig att Du började arbeta som konkursförvaltare?

- stort intresse för konkursfrågor
- rekryterades av advokatbyrå eller liknande juridisk verksamhet
- personliga erfarenheter väckte mitt intresse för området
- tillfrågades av någon i det personliga nätverket
- övrigt, ange vad

.....

10. Vilka var Dina huvudsakliga arbetsuppgifter innan Du började arbeta som konkursförvaltare?

.....

11. Finns det en överetablering av konkursförvaltare inom Din region?

- Ja
- Nej

12. Har Du specialiserat Dig på en viss typ av konkurser under de senaste tre åren, i så fall vilken?

- Nej
- Ja, nämligen

.....

13. Hur många konkurser uppskattar Du att Du handlägger i genomsnitt per år?

Cirkastycken.

14. Har Du andra arbetsuppgifter än konkursförvaltning.

- Nej
- Ja

Om Du svarar ja: hur mycket tid och åt vad ägnar Du Din övriga arbetstid?

.....

15. Hur har Du under de senaste tre åren fått Dina uppdrag som konkursförvaltare? – ange ungefärliga procenttal.

- % via tingsrätten efter önskemål från gäldenären
- % via tingsrätten efter önskemål från borgenären
- % via tingsrätten, utan önskemål från borgenär eller gäldenär
-% övrigt, nämligen

.....

Del II. Konkursförvaltning under finanskrisen 1990-1993

Under finanskrisen riktades mycket medial uppmärksamhet åt bankerna som kritiserades för att driva långsiktigt lönsamma företag i konkurs. Vi vill med nedanstående påståenden undersöka dels konkursförvaltarnas situation i allmänhet under perioden, dels hur Du som konkursförvaltare ser på bankernas agerande under finanskrisen och om Din uppfattning bekräftar eller förkastar den mediala bilden av bankerna.

16. Arbetade Du som konkursförvaltare under finanskrisen d v s mellan åren 1990 och 1993?

Ja, hela perioden

Ja, delvis, ange mellan vilka år

.....

Nej

Frågorna 17-37 besvaras av den som arbetat som konkursförvaltare under någon del av perioden 1990-1993.

17. Hur många invånare hade det samhälle/de samhällen i vilket/vilka Du verkade som konkursförvaltare under finanskrisen?

Ca.....

18. Hur många konkurser uppskattar Du att Du handlade i genomsnitt per år under finanskrisen.

Ca.....konkurser per år

Ringa in det alternativ som stämmer med Din uppfattning. 1 = instämmer absolut inte; 2 = instämmer knappast; 3 = tveksam; 4 = instämmer delvis; 5 = instämmer helt.

Under finanskrisen 1990-1993:

19. ökade min arbetsbelastning markant. 1 2 3 4 5

20. lade jag ned lika mycket tid på varje enskild konkursutredning som innan finanskrisen. 1 2 3 4 5

21. baserade jag min bedömning av obeståndet i högre utsträckning på gäldenärernas utsagor än tidigare. 1 2 3 4 5

22. baserade jag min bedömning av obeståndet i högre utsträckning på borgenärens utsagor än tidigare. 1 2 3 4 5

23. anlidade jag i högre utsträckning revisorer för utredningsuppdrag i konkurser än innan krisen. 1 2 3 4 5
24. sade bankerna upp krediter till följd av säkerhetsbrist i högre utsträckning än innan. 1 2 3 4 5
25. sade bankerna oftast upp krediter på affärsmässigt goda grunder. 1 2 3 4 5
26. agerade bankerna sunt genom att bli mer restriktiva i sin kreditgivning. 1 2 3 4 5
27. borde bankerna sagt upp krediter tidigare än vad de gjorde för att förhindra fortsatt olönsam drift och därigenom minska den totala förlusten för konkursföretagen. 1 2 3 4 5
28. gick många företag (alla associationsformer inbegripna) i konkurs för att bankerna nekade finansiering. 1 2 3 4 5
29. gick många företag i konkurs för att bankerna sade upp krediter. 1 2 3 4 5
30. gick många företag i konkurs som skulle ha överlevt om de beviljats ytterligare krediter. 1 2 3 4 5
31. gick många företag i konkurs som skulle ha överlevt om de beviljats någon typ av betalningsanstånd, t ex lägre ränta eller amorteringsfrihet. 1 2 3 4 5
32. gick många företag i konkurs till följd av en tidigare allt för frikostig kreditgivning från bankernas sida. 1 2 3 4 5
33. var det framför allt små företag som gick i konkurs till följd av bankernas kreditåtstramningar. 1 2 3 4 5
34. kommenterade jag bankernas agerande i konkursförvaltarberättelsen, endast i de fall då jag uppfattade det som mycket graverande. 1 2 3 4 5

Frågorna 35-37 ber vi Dig besvara mycket kortfattat

35. Anser Du att någon bransch behandlades mer restriktivt av bankerna än någon annan, i kredithänseende, under finanskrisen? Om Du svarar ja, ange vilken eller vilka.

Nej Ja Vet ej

.....

36. Var det någon bank som Du anser agerade allt för restriktivt mot sina företagskunder under finanskrisen? Om Du svarar ja ange vilken eller vilka.

Nej Ja Vet ej

.....

37. Vilken orsak var den mest förekommande till företagskonkurserna under finanskrisen enligt Din uppfattning?

.....

Del III. Konkurer i mäns och kvinnors företagande

Nedanstående frågor syftar till att utröna Dina erfarenheter gällande eventuella skillnader och likheter i mäns och kvinnors företagskonkurser. Forskning kring manligt och kvinnligt företagande har lyft fram olikheter mellan män och kvinnor som har koppling till de personliga nätverken, bankernas kreditgivning, kompetens och attityder till det egna företaget. Vi avser undersöka om detta avspeglas även i konkurserna. Med en kvinnlig företagare menar vi en kvinna som äger och driver ett företag, Med en manlig företagare åsyftas följaktligen att en man äger och driver ett företag. Frågorna nedan behandlar företag som gjort konkurs – inte de privata konkurserna.

38. Har du någon gång förvaltat en konkurs där gäldenären varit en kvinnlig företagare d v s ett företag ägt och drivet av en kvinna?

- ingen gång,
- 1-5 ggr
- 6-10 ggr
- 11-20 ggr
- fler än 20 ggr

Frågorna 39-46 besvaras av den som någon gång handlagt en konkurs hos en kvinnlig företagare.

39. Inom vilken/vilka branscher har dessa kvinnliga företagare varit verksamma? Ange ungefärligt procenttal

- % handel
- % service
- % konsultverksamhet
- % industriell tillverkning
- % övrigt, nämligen

.....

Ringa in det alternativ som stämmer med Din uppfattning. 1 = instämmer absolut inte; 2 = instämmer knappast; 3 = tveksam; 4 = instämmer delvis; 5 = instämmer helt.

40. Affärsrelationerna – de personliga nätverken – för kvinnliga företagare i konkurs ser annorlunda ut än för motsvarande manliga företagare. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt skiljer sig affärsrelationerna åt?

.....

41. De kvinnliga företagarna har ofta andra typer av bankrelationer – t ex vad gäller kredittyp och kreditstorlek – än manliga företagare

1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt skiljer sig bankrelationerna åt?

.....

42. Orsakerna till de kvinnliga företagarnas konkurser skiljer sig från de manligas företagarnas konkurser. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt skiljer sig orsakerna åt?

.....

43. Kvinnliga företagare som går i konkurs är inte lika kompetenta som motsvarande manliga företagare. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt skiljer sig kompetensen åt?

.....

44. Kvinnliga företagare som försatts i konkurs har ofta en annan inställning till konkursen än en man. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt skiljer sig attityden åt?

.....

45. Inom vilken/vilka branscher uppfattar Du att det finns skillnader mellan kvinnliga och manliga företagskonkurser? Varför inom dessa områden?

.....

46. Har Du stött på andra specifika skillnader mellan kvinnliga och manliga företagskonkurser, som inte behandlats i frågorna ovan? I så fall vilka?

.....

IV. Konkurer i den ”nya ekonomin”

Under de senaste åren har konkurser i den så kallade nya ekonomin – framför allt IT-konsulter och e-handelsföretag – blivit allt vanligare och också alltmer uppmärksammade i media. Vi vill med dessa frågor ringa in de problem som kan uppkomma i samband med dessa konkurser och framför allt belysa hur man som konkursförvaltare tvingas agera då ett företag till stor del består av immateriella tillgångar.

47. Har Du handlagt några konkurser hos IT-konsulter eller e-handelsföretag?

Ja Nej

Frågorna 48-53 besvaras endast av dem som handlagt konkurser hos IT-konsulter och e-handelsföretag.

48. Hur många konkurser hos IT-konsulter eller e-handelsföretag har Du handlagt under de senaste tre åren?

- 1-2
 3-5
 6-10
 11-20
 fler än 20

Ringa in det alternativ som stämmer med Din uppfattning. 1 = instämmer absolut inte; 2 = instämmer knappast; 3 = tveksam; 4 = instämmer delvis; 5 = instämmer helt.

49. Konkurserna hos IT-konsulter/e-handelsföretag har varit svårhanterliga.

1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt har dessa konkurser varit svårhanterliga

.....

50. Konkurs hos IT-konsulter/e-handelsföretag kräver speciell kompetens. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: vilken typ av kompetens behövs och anser Du att Du har denna?

.....

51. Den stora andelen immateriella tillgångar i konkurs hos IT-konsulter/e-handelsföretag medför en konkurshandläggning som avviker från det genomsnittliga. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: på vilket sätt skiljer sig konkurshandläggningen i dessa företag jämfört med traditionella företag?

.....

52. Konkursansökningar rörande IT-konsulter och e-handelsföretag resulterar oftare än andra i att verksamheten drivs vidare genom rekonstruktion. 1 2 3 4 5

Om Du instämmer: vilka är skälen till att verksamheten ofta drivs vidare genom rekonstruktion?

.....

53. Har Du några särskilda erfarenheter från konkurs hos IT-konsulter och e-handelsföretag som visar på skillnader jämfört med andra typer av företag?

.....

54. Skulle Du vilja delta i en fördjupad intervju angående frågorna i denna enkät? Om Du svarar ja ange Ditt namn samt när och hur vi kan kontakta Dig.

Nej Ja

.....

.....

Tack för Din medverkan

Bilaga 3

Enkätresultat

1) Har du någon gång förvaltat en konkurs där gäldenären varit en kvinnlig företagare d v s ett företag ägt och drivet av en kvinna?

Tabell B1. *Antal handlagda konkurser där gäldenären varit en kvinna, antal svarande konkursförvaltare samt procentuell fördelning av de svarande.*

Antal handlagda konkurser med kvinna som gäldenär	0	1-5	6-10	11-20	20-
Antal svarande konkursförvaltare	17	114	67	36	51
Procent av de svarande konkursförvaltarna	6	40	24	13	18

Anm.: 1=instämmer absolut inte, 5=instämmer helt.

- Bortfall: 3 konkursförvaltare, vilket motsvarar 1 %.

2) Inom vilken/vilka branscher har dessa kvinnliga företagare varit verksamma? Ange ungefärligt procenttal:

55,5 % handel

28,6 % service

9,9 % konsultverksamhet

2,2 % industriell tillverkning

3,9 % övrigt, nämligen: tvätteri, vård, restaurang, hantverk, jordbruk, fastighetsförvaltning, konstnärlig verksamhet, musikproduktion, byggbranschen, tidningsutgivning, gym och hälsa.

- Bortfall: 23 konkursförvaltare, vilket motsvarar 8 %.

3) Affärsrelationerna – de personliga nätverken – för kvinnliga företagare i konkurs ser annorlunda ut än för motsvarande manliga

Tabell B2. *Kvinnors nätverk ser annorlunda ut än mäns.*

Svarsalternativ	1	2	3	4	5
Antal svarande konkursförvaltare	43	54	108	33	10
Procent av de svarande konkursförvaltarna	17	22	44	13	4

Anm.: 1=instämmer absolut inte, 5=instämmer helt.

- Bortfall: 40 konkursförvaltare, vilket motsvarar 14 %.

4) De kvinnliga företagarna har ofta andra typer av bankrelationer –t ex vad gäller kredittyp och kreditstorlek – än manliga företagare

Tabell B3. *Kvinnor har en annan typ av relation till banker än män.*

Svarsalternativ	1	2	3	4	5
Antal svarande konkursförvaltare	53	50	85	54	16
Procent av de svarande konkursförvaltarna	21	19	33	21	6

Anm.: 1=instämmer absolut inte, 5=instämmer helt.

- Bortfall: 31 konkursförvaltare, vilket motsvarar 11 %.

5) Orsakerna till de kvinnliga företagarnas konkurser skiljer sig från de manligas företagarnas konkurser.

Tabell B4. *Orsaken till konkursen skiljer sig mellan män och kvinnor.*

Svarsalternativ	1	2	3	4	5
Antal svarande konkursförvaltare	87	60	82	20	6
Procent av de svarande konkursförvaltarna	34	24	32	8	2

Anm.: 1=instämmer absolut inte, 5=instämmer helt.

- Bortfall: 34 konkursförvaltare, vilket motsvarar 12 %.

6) Kvinnliga företagare som går i konkurs är inte lika kompetenta som motsvarande manliga företagare.

Tabell B5. *Kvinnor som går i konkurs är inte lika kompetenta som män.*

Svarsalternativ	1	2	3	4	5
Antal svarande konkursförvaltare	147	58	34	15	5
Procent av de svarande konkursförvaltarna	57	22	13	6	2

Anm.: 1=instämmer absolut inte, 5=instämmer helt.

- Bortfall: 30 konkursförvaltare, vilket motsvarar 11 %.

7) Kvinnliga företagare som försatts i konkurs har ofta en annan inställning till konkursen än en man.

Tabell B6. *Inställningen till konkurs skiljer sig mellan män och kvinnor.*

Svarsalternativ	1	2	3	4	5
Antal svarande konkursförvaltare	78	42	64	49	22
Procent av de svarande konkursförvaltarna	31	17	25	19	9

Anm.: 1=instämmer absolut inte, 5=instämmer helt.

- Bortfall: 34 konkursförvaltare, vilket motsvarar 12 %.

8) Inom vilken/vilka branscher uppfattar Du att det finns skillnader mellan kvinnliga och manliga företagskonkurser? Varför inom dessa områden?

- Bortfall: 193 konkursförvaltare, vilket motsvarar 67 %.

- Kommentarer: De allra flesta ansåg att de hade för lite erfarenhet/ ingen uppfattning/ eller visste inte inom vilken bransch det skulle kunna finnas genusrelaterade skillnader (43). Inga skillnader (25). Inom samtliga branscher återfinns skillnader mellan män och kvinnor (1). Förstår inte frågan (2). Svårt att bedöma (1). Industribranschen (1). Byggbranschen (1). Finansbranschen (1). Restaurangbranschen (2). Handelsbranschen (7). Kvinnor återfinns i "mjuka" och män i "hårda" branscher (1). Servicebranschen (3). Konsultbranschen (2). Småskalig verksamhet (2). Butiker (1). Redovisning (1).

9) Har Du stött på andra specifika skillnader mellan kvinnliga och manliga företagskonkurser, som inte behandlats i frågorna ovan? I så fall vilka?

- Bortfall: 214 konkursförvaltare, vilket motsvarar 74 %.

Bilaga 4

Företagsgäldenärer i Uppsala 1920-1929

Handelsidkarskonkurser 1920-1939 i Uppsala:

- 1) År 1920 Volym 134
Handelsidkarska Berta Qvarnström m firma Nordiska pälskompaniet, ogift
- 2) År 1921 Volym 138
Handelsidkarska Anna Sofia Eleonora Larsson, född 1874 och ogift
- 3) År 1922 Volym 144
Handelsidkarska Nanny Viktoria Tobler m firma Magazin Tobler, ogift
- 4) År 1923 Volym 146
Handelsidkarska Hilma Toll, född 1893 och ogift
- 5) År 1924 Volym 151
Handelsidkarska M.C. Idstedt, född 1856, gift och boskild
- 6) År 1925 Volym 152
Handelsidkarska Signe Maria Lagerkrantz med firma Signe Lagerkrantz
- 7) År 1925 Volym 152
Handelsidkarska Mathilda Åström m firma
- 8) År 1925 Volym 153
Handelsidkarska Sonja Höglund m firma Gideon Höglund, änkefru
- 9) År 1925 Volym 154
Handelsidkarska Elin Alfild Svensson m f., född 1889, gift och boskild
- 10) År 1927 Volym 157
Handelsidkarska Hulda Anzén, född 1886, gift och boskild
- 11) År 1929 Volym 164
Handelsidkarska Ester Lindell, född 1890, gift och boskild
- 12) År 1930 Volym 167
Handelsidkarska Mariana Heyman m firma Heymans varuhus (kläder och annat), gift och boskild
- 13) År 1930 Volym 168
Handelsidkarska Anna Maria Nylén m firma Mönster- och sybehörsaffär, Maria Nylén
- 14) År 1930 Volym 168
Handelsidkarska Emy Karolina Rosendahl m firma Trikåmagasinet Emy Rosendahl, gift och boskild

- 15)** År 1930 Volym 170
Handelsidkerska Anna Wilhelmina Holmqvist, änkefru
- 16)** År 1933 Volym 179
Handelsidkerska Rosa Zernjaffsky, född 1897 och ogift
- 17)** År 1933 Volym 179
Handelsidkerska Selma Emelina Andersson m firma Magasin Drott
- 18)** År 1933 Volym 180
Handelsidkerska Freude Zernjaffsky m firma Upsala Skohandel, född 1903 och ogift
- 19)** År 1933 Volym 182
Handelsidkerska Stina Kajsa Nord m f Nords skrädveri
- 20)** År 1934 Volym 185
Handelsidkerska Anna Daffy, född 1892, gift och boskilld
- 21)** År 1934 Volym 187
Handelsidkerska Maria Leontina Larsson
- 22)** År 1938 Volym 197
Handelsidkerska Hulda Katarina Jansson, född 1872 och änka

Handlares konkurser 1920-1939 i Uppsala:

- 1)** År 1920 Volym 135
Handlanden Carl August Eriksson
- 2)** År 1921 Volym 136
Köpman Yngve Helmstein, m firma Alma Carlssons efterträdare (porslin mm)
- 3)** År 1921 Volym 138
Köpman Carl Andersson m firma Carl Anderssons Importaffär (kaffe, frukt, spannmål, borstar etc.)
- 4)** År 1923 Volym 145
Handlanden Karl Einar Björkman m firma Bazarvaruhus
- 5)** År 1925 Volym 153
Handlanden Hilmer Lindgren
- 6)** År 1926 Volym 155
Handlande H. A. Persson med firma "Magasin special" (kläder), född 1892 och förlovad.
- 7)** År 1927 Volym 158
Handlanden Henning Albert Pettersson, född 1883
- 8)** År 1928 Volym 161
Handlanden Paul Kristian Murman
- 9)** År 1928 Volym 162
Handlande Johan Fredrik Theodor Wängelin
- 10)** År 1929 Volym 164
Handlande Nils Gösta Nilsson

- 11)** År 1930 Volym 170
Handlanden Karl Johan Karlsson (slaktare)
- 12)** År 1930 Volym 170
Köpman Ruben Emanuel Borke m f Automobilfirma, född 1894 och gift.
- 13)** År 1931 Volym 172
Handlanden Per Gottfrid Emanuel Pettersson, född 1888, gift
- 14)** År 1931 Volym 173
Köpman Eilertz Gustaf Richard Berg
- 15)** År 1932 Volym 175
Handlanden Harald Bror Robert Berglund m firma Bonbonnieren, född 1904 ogift
- 16)** År 1932 Volym 175
Handlanden Arvid Emanuel Wreedh m f Arvid Wreedh Saluhallen
- 17)** År 1933 Volym 180
Handlande Bror Sven Gisselsson
- 18)** År 1933 Volym 182
Handlanden Oscar Conrad Rylander
- 19)** År 1933 Volym 183
Vedhandlare Aron Carleson
- 20)** År 1934 Volym 185
Handlanden Adolf Andersson m firma Signe Andersson
- 21)** År 1934 Volym 186
Handlande Johan August Hjalmar Pettersson "Norra Färghandeln", född 1903 och gift.
- 22)** År 1935 Volym 189
Handlanden Wilhelm Norlén m firma J.A. Jawettes Eftertr., född 1868 och gift
- 23)** År 1936 Volym 191
Köpman Johan Alfred Alin m firma Alins damkonfektion, född 1870 och gift
- 24)** År 1937 Volym 195
Handlanden Johan Edvard Larsson, född 1887 och gift
- 25)** År 1937 Volym 196
Köpmannen Eskil Levin m firma "Varuimporten E. Levin" (kläder)
- 26)** År 1938 Volym 200
Handlande Arvid Engelbert Boholm "Arvid Boholm", född 1893 och gift

ULA, Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv.

Summary

Since the 1920's in Sweden, men and women have had the same formal possibility to start and run a business. Running a business has, according to previous research with a gender perspective, been a male attribute. And it is true that most businesses in Sweden are managed and owned by men, even though a woman runs about every fourth business today. Through research we know that several factors differ for men and women in their opportunity to act as an entrepreneur. For example there are differences between men and women when starting up a business: men seem to have more economic motives than women, who instead seem to start a company for other reasons. Another difference between men and women in business, according to previous research, is the type of network they become involved in, where male networks seem to be bigger and of a more professional character than female networks. There also seems to be differences between men and women when it comes to their business qualities. Typically male characteristics are more often considered to be good business qualities than female ones. In this respect men have created the norm, and therefore running a business is a male attribute and women in business are seen as being different

In the previous research some explanations are given for this phenomenon. Culture and tradition affect both male and female business owners, as can be seen in the segmented labour market where women generally work in the public sector and men in the private. Most new businesses are founded within the private sector, and therefore men have an advantage because they already have important experience and business relations. As the public sector has been reduced and many women have become unemployed or employed on a part-time basis, the pressure has increased on women to start their own businesses as a way to find another occupation. There has also been a willingness to make the public sector more open for new businesses, so that more women can start their own companies within this area. Perhaps women entrepreneurs will increase because of this development.

This thesis deals with women and men who have run their own businesses, but who have gone bankrupt. Using material on bankruptcies, the purpose has been to analyse the conception of women and men in business in relation to the male norm, from 1920, when women in Sweden got the same legal rights as men, until the end of the 20th century. The source materials

for this analysis are bankruptcy files from Uppsala in 1920-1939 (48 business bankruptcies), 1988, 1992 and 1996 (480 business bankruptcies).

The main person who investigates and reports on bankruptcies is the bankruptcy lawyer or the receiver. 288 receivers who were active in 2001 in Sweden have been studied more closely through a questionnaire and 30 of them have been interviewed. The purpose with these studies has been to get their own perspective on female and male business owners in bankruptcy.

The analysis in this thesis is built on a theoretical gender perspective, and combining this view and business and bankruptcy research I have focused on five themes. One of these themes is networks: according to business research, women and men have different types of relevant business networks, where women's networks seem smaller and less professional than men's networks and have instead more of a social character.¹ Bank contacts are an important part of business networks, especially at the start-up of the company, but also when there is a need for more credit and investments. Previous research has shown that women have had more problems getting bank loans than men have. This resulted in a government program, Loans for Women, in 1994. This loan does not exist anymore, and at the same time there is research that shows that businesswomen no longer feel discriminated by banks.²

A third theme in the thesis is about the business competence of the leaders and owners of businesses. Men and women have different types of business competence according to previous research. This competence is related to education, but also seems to be a part of the normative conception around businesses where a male behaviour implies a better business competence. This is also related to the discussion about business quality and character. Here the research has pointed out typically male qualities as being good for running a business, while female qualities seem to be a burden to the owner of a business. When analysing the receivers' conceptions regarding men and women in bankruptcies, this has been discussed in relation to the debtor's attitude towards the bankruptcy.³

The final theme that has been in focus in this thesis is about the cause of the bankruptcies. This has been an important question in previous bankruptcy research, but never in relation to a gender perspective.⁴ On the contrary, previous bankruptcy research has been gender neutral (or blind); whether there are differences or conception of differences, between women and men as business debtors has not been discussed at all.

¹ Johannisson (1995).

² Björnsson (2001).

³ Holmquist och Sundin (2002).

⁴ Gratzter-Sjögren (1999).

Networks

The presence of networks is not discussed specifically in the bankruptcy material. This means that the receiver does not provide any direct description of networks. While reading the statements on the possible causes of the bankruptcies, I have found some information that can be interpreted as more or less network related. For example Arvid Boholm went bankrupt with his provision-shop 1938 partly because he lacked essential business relationships.

During the inter-war period almost every bankrupted woman in business that I have studied was active in trade, while the men were active in several sectors. Every bankruptcy in Uppsala in 1988, 1992 and 1996 has been studied, and at this time both men and women mostly had been active in the trading sector. This business area is sensitive to branch conditions and the state of the market, and bankruptcies are not unusual. Merchandise can become out of date, the market reach a saturation point or the demand decrease. At the same time a decrease in purchasing power directly affects trade. To start and run a shop does not require the same investments that are needed in for example industry. Therefore more businesses in trade are started and discontinued, through for example bankruptcies.

Only men started new businesses after having experienced a bankruptcy, both during the inter-war period and in 1980's and 90's in Uppsala. It is possible that those men who have been involved in a bankruptcy before start over using their previous network. But the relationship to this network can have been destroyed because of the bankruptcy and therefore another bankruptcy was perhaps unavoidable.

The study of files on bankruptcies in the 1980's and 90's shows only that a couple of men had networks. In focus were suppliers and customers who also seemed important for these debtors. Similar conditions have not been noted for the women debtors.

The questionnaire study confirms that the receivers did not perceive any actual differences between men and women in bankruptcy. In the comments to the questionnaires and in the interviews, on the other hand, there are statements about women's networks as being smaller than those of men, if they even existed. There are also statements about the fact that women turn to other women first, which has been discussed in the previous research about men and women in business. Women's relationships to female networks can, according to some receivers, be less positive because women have a weaker position in business life than men. Furthermore female networks were considered less professional than male ones. This also corresponds with previous research, where Johannisson talks about female networks as being more social than professional.⁵

⁵ Johannisson (1995).

The reason for these differences between men and women and their business relations was, according to the receivers, mostly that there are fewer women in business compared to men and furthermore that a woman is not welcome and included in existing male networks. Several receivers, on the other hand, meant that when it comes to the occurrence of networks there does not exist any specific differences between debtors according to sex. Besides that, they stated that this is hard to have any opinion about because they do not focus on facts about possible networks or business relations while investigating the bankruptcy. Many receivers also thought that they had too little experience of female bankruptcies to say anything about this question.

Those differences that were felt to exist between female and male bankruptcies were, according to the receivers, concentrated to business tradition and the fact that men had been business owners for a longer period of time than women in general and that the whole society is built upon this fact. In this statement the business norm as male is clear. On the other hand this picture is not obvious in the bankruptcies that I have studied in the 20th century in Uppsala, which is an interesting result.

Bank contacts

Among the inter-war bankruptcies in Uppsala there were both women and men with bank relations. They had loans and/or were creditors in banks. This was the situation for 60 percent of the studied women and 75 percent of the men. This result shows that banks had confidence in the female business owners. For the latter part of the 20th century there has not been a thoroughgoing analysis of the debtors' bank relations, but bank contacts have been observed in almost every bankruptcy. In the bankruptcy cases that have been studied more closely in this thesis, banks were involved in both male and female business bankruptcies in the latter part of the 20th century.

The majority of the receivers did not feel that there were any differences between men and women in their bank contacts. Those who thought that there existed differences were younger than the average receiver. Among other things, they pointed out that female business owners did not have the same connections with banks as the men did. This was because of the previous experience and relations that the male business owners possessed. One point that was brought up by several receivers was that bank contacts are related to branch and that banks more often were restrictive regarding typically female branches, where most business owners are women. Furthermore, according to receivers, banks do not invest in women who start a business within a typical male branch. Some of the receivers indicated that businesses that were led by women generally also were more difficult to finance.

According to these statements, it is possible that women in business bankruptcy did not normally have any bank contacts. This, on the other hand, is not confirmed in the business bankruptcies that have been studied in this thesis. It is not confirmed in Björnsson's study of female business owners either. The women interviewed in her study did not feel discriminated by banks. It is possible that the receivers with this opinion were expressing an older view about women and their chances of getting bank loans. It is also possible there exists a difference between the studied bankruptcies and the way the receivers interviewed here perceived the situation.⁶

The receivers also emphasised that the security for women's bank loans was often larger than for men's and that women took their loans more seriously. If this agrees with the banks' experiences then women should be their ideal customers.

Competence

Competence is a concept that is hard to define. In this thesis competence has been defined in terms of educational level and from those statements where men and women have been described as better or worse entrepreneurs. During the inter-war period in Uppsala the concept of competence was often used regarding both men and women in business bankruptcy. One example is a woman who was described as having a "lack of business knowledge", which indicated a loss of business competence. For one man the lack of branch knowledge was brought up in the bankruptcy description as a possible cause of his bankruptcy, which also can be connected to incompetence. The same conclusion can be drawn for the man who was considered to possess an "inability to attain profitability in the business."

These descriptions look the same for both men and women. One difference was, however, that the women's incompetence seemed to be a conclusive reason for the bankruptcy. Men's incompetence was, on the other hand, only one reason for the bankruptcy and was connected to other causes, such as the state of the market or greater competition. This might mean that the receivers did not think that the men's incompetence was enough to explain the bankruptcy, while the female bankruptcies were determined by their incompetence.

Some of the discussion in this thesis regarding competence has concerned how well the entrepreneurs took care of their accounts. During the inter-war period the women in business bankruptcy had flaws in their book keeping more often than men. Furthermore there were more women than men who were suspected of being negligent towards their creditors. Even among the

⁶ Björnsson (2001).

business bankruptcies in Uppsala during the 1980's and 90's relatively more women than men were suspected of book keeping offences and other crimes. This above all concerns business bankruptcies in 1988. Men, on the other hand, were more likely to risk being banned from carrying on a business. This was often due to their previous bankruptcies. The women in bankruptcy almost never had that kind of experience.

In the questionnaire the receivers were confronted with an assertion that women in business bankruptcy were more incompetent than men. A major number of the receivers did not agree with this. This was independent of the receiver's age, experience of female bankruptcies or how large his or her field of activities was. However it should be emphasised that there were those who thought that women possessed less competence than men in business bankruptcy. Within the group that had dealt with most women in bankruptcy, 14 percent agreed with the assertion. On the other hand, most critics were also found within this group. Among all receivers, 60 percent were critical to the assertion mentioned above, which gives a picture of women and men as being equally competent in business according to the majority of the respondents.

In the comments from those who considered women and men as differing in competence, the explanation given was women's lesser experience in leading a business. Women also seemed more driven by emotions than men, according to these receivers. This can result in less businesslike actions on the part of the women and was considered a lack of business competence. Leading a business based on emotions was connected to the fact that women more often than men ran businesses for personal reasons and not to gain a profit. Several receivers also thought that women were better business owners than men were in terms of competence. They were felt to be more careful and conscientious and knew more about their businesses than men.

Business characteristics and the debtors' attitude towards the bankruptcy

A discussion about debtors' business characteristics and attitude towards a bankruptcy is not easy in a gender perspective. The determination of good or bad business characteristics or attitudes is very subjective. Despite that, previous research has established that typical male characteristics also are good entrepreneurial characteristics. In the bankruptcies during the inter-war period in Uppsala, some factors have been brought up in the receivers' reports that can be related to this type of quality discussion. Both men's and women's bankruptcies reveal this. For example one woman and one man were described as living a "disorderly life". This can be related to the concept of characteristics in that the way of living decides how a person acts.

Furthermore one woman was considered to be credulous, which contributed to her unsuccessful business, according to the receiver. Another example was a man who had little interest in his business, which also in the end led to the bankruptcy. Whether or not it is correct to talk about people's way of living as a characteristic can be debated, but success as a business owner is likely to be closely connected to one's individual characteristics.

The receivers' information on civil status varied depending on the debtor's sex. For the inter-war period there was information about this for more than 85 percent of the female bankruptcies. For the male bankruptcies this number was only 53 percent. Apparently it seemed more important to know the women's status as married, unmarried or widowed than to know the same for men. But if this had any effect on the receiver's actual work with his investigation or with the bankruptcy report has not been established.

Information on marital status has not been recorded for the bankruptcies in 1988, 1992 and 1996 in Uppsala, even though it is possible to read about family matters – for example, the number of children – more often in the female bankruptcy reports. To a certain extent it can be important for the receiver to report about the family. If the business owner is supposed to provide for a large family, this of course could affect the development of the business.

In the questionnaire, the receivers were asked to comment on an assertion about how women and men differ in attitude towards their bankruptcy. The majority were critical to there being any difference between men and women in this sense. However this was the assertion that got the most equal response between the different alternative answers. This means that there were many receivers who were doubtful to or agreed with the assertion that a woman had a different attitude towards her bankruptcy than a man had.

Statements in the comments to the questionnaire and in the interviews with the receivers indicated that women to a higher extent than men considered the bankruptcy as a failure. Women took the bankruptcy more seriously and also had a greater willingness to make the best out of it, according to some receivers. Besides that, women felt greater guilt and were more emotionally involved. Furthermore women seemed to have a greater insight about what had caused the bankruptcy than men in the same situation had. The receivers brought up that women were more emotionally affected by the bankruptcy. It should be pointed out that this emotional involvement is not only a negative thing in a bankruptcy situation, according to the receivers. This was related to the fact that these debtors often took a greater responsibility for their actions and had a willingness to do the right thing.

The causes of bankruptcy

During 1920-1939 bankruptcies in Uppsala were described as being due to foremost four factors. For the female debtors, *problems within the business*, such as a lack of capital and competence, were the most common bankruptcy cause. This was followed by causes connected to relations with the *external environment*, including competition and the state of market, and *shortcomings in the business*, such as unsuccessful investments. Another common bankruptcy cause was *external circumstances* which included sickness and other bankruptcies. For the male debtors the most common cause of bankruptcies, according to the receivers' reports, was related to the *external environment*. This was followed by *problems within the business* and *shortcomings in the business*.

The men often had more than one reported cause for their bankruptcies (76 percent of all men in bankruptcy). The women on the other hand had more often only one cause (50 percent of all women in bankruptcy). But besides this difference, there were several similarities between men and women in bankruptcy during this period. They were described, independent of gender, as the debtors' competence, the state of market, increased competition and sickness. The difference that has already been mentioned in this regard is that female debtors' incompetence could be the only bankruptcy cause that was reported, while male debtors who were described as incompetent also had other causes of the bankruptcy, for example related to the state of market.

During the 1980's and 90's some changes in the view on bankruptcies occurred, compared to the inter-war period. *Problems within the business* as the bankruptcy cause had decreased in importance, according to the receivers' reports. Both male and female debtors now had to larger extent *shortcomings in the business* as the causes of their bankruptcies, with bad marketing and unsuccessful investments. Furthermore *external circumstances*, such as sickness, fire and other bankruptcies, seemed to have affected women's bankruptcies more than men's bankruptcies. At the same time causes related to the *external environment* was the most common bankruptcy cause for male debtors. As a whole there were not any distinct differences when it comes to descriptions of the causes of bankruptcy in the cases that have been studied in more depth. Every receiver report contains different causes independent of the debtor's sex.

The questionnaire study of receivers showed that they were critical to the assertion that men and women had different causes for bankruptcy. Many were also doubtful to this assertion, while a smaller number of the respondent agreed. Within the different age groups, mostly 30 to 39 year old receivers were critical. The other age groups were more doubtful.

In the comments and in the interviews there were statements that women were more careful and that this could be an explanation for women's bank-

ruptcies. This was not the case in men's bankruptcies, according to the receivers. At the same time the study showed that some receivers thought that women were too optimistic and uncertain and had an unrealistic business idea or poor business sense. This does not correspond very well with a comparison to the actual bankruptcy cases that have been presented in the thesis. According to the receivers' reports, both men and women were affected by *shortcomings in the business*, and *problems within the business* were not a typical cause for women's bankruptcies.

When it comes to the family situation, one receiver brought up childbirth as a bankruptcy cause that only affected women. This is more of a biological difference and has not occurred in any of the studied bankruptcy reports, even though information about the family situation appeared more often in women's reports than in men's.

Branch connections were mentioned in receivers' statements as a difference between men and women and their bankruptcy causes. The female debtors were mostly active within retail trade (stores for example), which is an area that is sensitive to the state of market. Therefore these bankruptcies were considered to be caused by more branch specific factors. Men, on the other hand, were active in different branches and therefore the causes of their bankruptcies seemed to be more diverse, according to statements made by the receivers. The receivers also meant that men were more careless and speculative and that they were more incapable of leading a business.

Through this study it becomes clear that the receivers thought that the women in business bankruptcy were better business owners because they were more careful and orderly than men were. At the same time they were worse business owners than men because they had less developed business ideas. Above all the differences between men and women seem to be related to branch differences. This is also something that previous research has pointed out as an important aspect of differences between men and women in business.

Concluding remarks

Through the Principal component analysis that has been done in this thesis, the purpose was to see if there were any regularities in the bankruptcy material that has been collected for 1920-1939 and 1988, 1992 and 1996 in Uppsala. What has been in focus is whether different elements in the bankruptcies were related, especially in relation to the sex of the debtor. The results show that there were no statistically measurable structures or pattern in the data. This result can be interpreted to mean that there are not any typical characteristics for men and women in bankruptcy, according to the receivers' reports. On the other hand the results were presented in graphs that showed some trends that could be discussed in relation to differences between men

and women. This result is also confirmed by the questionnaire and interview study of receivers that were active 2001. Some of them made statements that indicated that, in several areas, there exist some differences between men and women in business bankruptcy. This could mean that women actually are seen as being a different kind of business owner than men.

The principle purpose of this thesis has been to study and analyse the conception of businessmen and businesswomen through bankruptcy material and receivers during the 20th century. From the concrete bankruptcy cases that have been studied, I cannot really say that there exist any specific gender differences. There were some variations, but it is very hard to claim that these are related to the sex of the debtor more than to the branch or to individuals. Changes from the inter-war period to the latter part of the 20th century are in these respects also small.

The image that the receivers gave through the questionnaire and interview study indicates on the other hand that there existed a conception where men and women, at least those in bankruptcy, were different as business owners. It is true that the majority of the receivers disagreed with the different assertions that were given to them, where women were described as different from men. But it is obvious that there were many receivers who thought that women were different than men in a situation of business bankruptcy. Several of their comments and statements showed that they believed there existed differences where women seemed either better or worse than men in business bankruptcy.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Uppsala landsarkiv (ULA)

Uppsala rådhusrätts och magistrats arkiv, Konkursakter för åren 1920-1939, volym 134-202: 387 konkurser.

Uppsala tingsrätts arkiv

Konkursdagbok för 1988.

Konkursdagbok för 1992.

Konkursdagbok för 1996.

Konkursakter för år 1988, nr. 1-154.

Konkursakter för år 1992, nr 1-478.

Konkursakter för år 1996, nr. 1-312.

Enkätundersökning våren 2001 till Konkursförvaltarkollegiets medlemmar. Genomförd av Professor Mats Larsson vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet, doktorand Maria Axelsson vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet och doktorand Kristina Furusten vid Företagsekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

Intervjuundersökning med 30 konkursförvaltare genomförd under våren 2002 av Maria Axelsson och Kristina Furusten.

Tryckta källor

Svensk författningssamling: SFS 2003:535, *Förmånsrättslagen*.

Svensk författningssamling: SFS 1987:672, *Konkurslagen*.

Statistiska centralbyrån: SCB, (2002), *Lathund om jämställdhet*.

Statistiska centralbyrån: SCB, Konkursstatistik för åren 1866-2005.

Statistiska centralbyrån: SCB, (1988, 1992 och 1996), *Statistisk årsbok*.

Sveriges officiella statistik (1924), *Statistisk årsbok*.

Sveriges officiella statistik, Konkurser och ackord serie NV (1998-2005).

Otryckt litteratur

- Axelsson, Maria (2003) *Kvinnor och män som företagsgäldenärer*. Licentiatuppsats, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet. Uppsala.
- Holmes, Rebecca (2003), *The impact of state labor regulations on manufacturing input demand during the progressive era*. Opublicerad doktorsavhandling, The University of Arizona, USA.
- Olofsson, Per-Göran (2000), *Konkurs eller frivillig rekonstruktion? Rederiet Saléninvests finansiella kris, förhandlingarna, konkurs och tiden därefter*. Licentiatuppsats, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet. Stockholm.

Tryckt litteratur

- Ahl, Helene J. (2002), *The making of the female entrepreneur. A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship*. Jönköping.
- Aronsson, Åke (1999), *SPSS, En introduktion till basmodulen*. Lund.
- Asplund, Gisèle (1984), *Karriärens villkor. Män, kvinnor och ledarskap*. Stockholm.
- Björnsson, Berit (2001), *En bank även för kvinnor? Småföretagares erfarenheter av rådgivningsmöten i bank*. Lund.
- Bladh, Christine (1997), "Kvinna med eget företag – från 1700-talets mitt till 1800-talets slut" i Ingrid Hagman (red.), *Mot halva makten*, SOU 1997:113. Stockholm.
- Bryman, Alan (1997), *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund.
- Cantzer, Ingmari (1992), "Att vara kvinna och företagare, en studie över kvinnligt företagande i Värmland" i NUTEK, R 1992:58, *Intervjuer med kvinnliga företagare i tre län*. Stockholm.
- Drejhammar, Inga-Britt (1998), *Organisationsutveckling och jämställdhet, en studie i tre företag*. Lund.
- Ds 1994:32, Arbetsmarknadsdepartementet (1994), *Konkursernas och kreditförlusternas geografi*. Stockholm.
- Ejlertsson, Göran (1996), *Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik*. Lund.
- Elwing, Carl M. (1984), *Konkursläran i huvuddrag*. Lund.
- Fagerfjäll, Ronald (1993), *Företagandet i Sverige. Modellerna och verkligheten*. Jväsckylä.
- Furusten, Kristina (kommande 2006), *Det förändrade kontraktet – Banker och kundkonkurser under 1990-talets finanskris*. Doktorsavhandling, Företagsekonomiska institutionen, Uppsala universitet. Uppsala.
- Gratzer, Karl (2001), "Konkurser och kriminalitet i ett jämförande perspektiv under 1900-talet" i Appelgren, Leif – Sjögren, Hans (red.) (2001), *Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt*. Hedemora.
- Gratzer, Karl (1999), "Konkursens orsaker" i Gratzer, Karl – Sjögren, Hans (red.), *Konkursinstitutets betydelse i svensk ekonomi*. Hedemora.
- Gratzer, Karl (1998), *Snabbmat i automat – småföretagandets villkor*. Stockholm.
- Gratzer, Karl – Sjögren, Hans (red.) (1999), *Konkursinstitutets betydelse i svensk ekonomi*. Hedemora.

- Hedelin, Lisbeth (1999), "Hur påverkar kritiska/icke-kritiska händelser kreditgivares beslutsfattande i insolvenssituationer?" i Karl Gratzner – Hans Sjögren (red.), *Konkursinstitutets betydelse i svensk ekonomi*. Hedemora.
- Hedenborg, Susanna – Wikander, Ulla (2003), *Makt och försörjning*. Lund.
- Hirdman, Yvonne (1994), "Genusanalys av välfärdsstaten: utmaning av dikotomierna" i Kari Melby (koordinator), *Fra kvinnehistorie til kjønns historie?*. Oslo.
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991), *Forskningsmetodik, om kvalitative og kvantitative metoder*. Lund.
- Holmquist, Carin – Sundin, Elisabeth (1989), *Kvinnor som företagare – osynlighet, mångfald, anpassning, en studie*. Malmö.
- Holmquist, Carin – Sundin, Elisabeth (red.) (1995), *Pengarna och livet. Perspektiv på kvinnors företagande*. NUTEK B 1995:3. Stockholm.
- Holmquist, Carin – Sundin, Elisabeth (red.) (2002), *Företagerskan, om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm.
- Hult, Eva-Britt (1996), *Småföretagare – varför? Småföretagarens vardag och verklighet där nytt företagande möter gammalt regelverk och gamla attityder*. Uppsala.
- Humlesjö, Inger (1997), "Manlighetskonstruktion i arbetarhistoria och fackföreningar" i *Häftan för kritiska studier* 1997:3.
- Johannisson, Bengt (1995), "Livsverk och affärsverk, kvinnors bruk av personliga nätverk i företagarkarriären" i Carin Holmquist – Elisabeth Sundin (red.), *Pengarna och livet. Perspektiv på kvinnors företagande*. NUTEK B 1995:3. Stockholm.
- Kedner, Gösta (1975), *Företagskonkurser. Problem, analys, utvärdering, åtgärder*. Lund.
- Keen, Kerstin (1989), *Vad är kompetens?*. Malmö.
- Koponen, Anja (2003), *Företagens väg mot konkurs*. Stockholm.
- Larsson, Mats (1991), *En svensk ekonomisk historia 1850-1985*. Stockholm.
- Magnusson, Lars (1996), *Sveriges ekonomiska historia*. Stockholm.
- Magnusson, Lars & Isacson, Maths (red.) (1996), *Arbetarstaden Uppsala*. Hedemora.
- Melby, Kari (red.) (1994), *Fra kvinnehistorie til könshistorie? Rapport III från Nordiska historikermötet 1994*, Oslo.
- Nilsson, Lars (1992), *Historisk tätortsstatistik, Del 1: Folkmängden i administrativa tätorter 1800-1970*. Stockholm.
- Norlander, Kerstin (2000), *Människor kring ett företag: kön, klass och ekonomiska resurser. Liljeholmens stearinfabriks AB 1872-1939*. Göteborg.
- NUTEK B 2003:7 (2003), *Kvinnors företagande – format av samhället*. Stockholm.
- NUTEK R 2000:11 (2000), *Vändpunkt i finansieringsfrågan? Rapport från ett utvecklingsprojekt om finansiering av kvinnors företagande*. Stockholm.
- NUTEK B 1994:4 (1994), *Småföretagen – Sveriges framtid? Fakta om svenskt småföretagande*. Stockholm.
- NUTEK R 1992:58 (1992), *Intervjuer med kvinnliga företagare i tre län*. Stockholm.
- Näsman, Birgitta (2000), *Pappas flickor...Entreprenöriella processer i kvinnoföretagandets tillkomst*. Stockholm.
- Persson, Ewa – Örtenblad, Inger (1996), "Kvinnliga företagare driver på" i Inger Örtenblad (red.), *Med livet som insats, kvinnor som företagare*. Stockholm.

- Pettersson, Jan-Erik (1980), *Kristidsekonomi och företagsutveckling. Industrin i Uppsala län 1939-49*. Uppsala.
- Pettersson Lena (2000), *Genus i och som organisation. Översikt om svensk arbetslivsforskning med genusperspektiv*. Stockholm.
- Rindborg, Stig – Rindborg, Axel (1999), *Borgenärer som konkursförvaltare. Debattinlägg*. Rapport i Svensk Handel. Stockholm.
- Roos, Carl Martin (1995), *Företagsformer: en översikt över associationsrätten*. Stockholm.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1995), ”Från kvinna till kvinna, samtal med rådgivare till kvinnliga företagare” i Carin Holmquist – Elisabeth Sundin (red.), *Pengarna och livet. Perspektiv på kvinnors företagande*. NUTEK B 1995:3. Stockholm.
- Schön, Lennart (2000), *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Stockholm.
- Scott, Joan (1989), ”Om språk, socialt kön och arbetsklassens historia” i *Häftet för kritiska studier* 1989:1.
- Umetrics AB (2005), *User's guide to Simca-p, simca-p+, version 11.0*. Umeå.
- Sjögren, Hans (1999), *Spelet i Saléninvest. Staten, bankerna, ägarna och ledningen 1973-97*. Stockholm.
- Sundin, Elisabeth (1995), ”Kvinnors företagsamhet, en avspeglning av samhället” i Carin Holmquist – Elisabeth Sundin (red.), *Pengarna och livet. Perspektiv på kvinnors företagande*. NUTEK B 1995:3. Stockholm.
- Sundin, Elisabeth (2002), ”Företagandets manliga prägling, orsaker och konsekvenser” i Carin Holmquist – Elisabeth Sundin (red.), *Företagerskan, om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm.
- Statens industriverk (1986), *Konkursutredningen*. Stockholm.
- Tegnemo, Annette (2003), SOU 2003:17, *Diskrimineras invandrarföretagare i Sverige? En empirisk studie av småföretagskonkurser under 1990-talet*. Stockholm.
- Thor, Malin (2001), ”Oral history – mer än en metod” i *Historisk tidskrift* 2001:3.
- Trost, Jan (2001), *Enkätboken*. Lund.
- Ullenhag, Kersti (1970), *AB Åtvidabergs förenade industrier med föregångare*. Uppsala.
- Wahl, Anna, Holgersson, Charlotte & Höök, Pia (1998), *Ironi och sexualitet, om ledarskap och kön*. Stockholm.
- Wahl, Anna (1998), ”Könsordning, ledarskap och sexualitet i organisationer” i Wahl, Anna, Holgersson, Charlotte & Höök, Pia, *Ironi och sexualitet, om ledarskap och kön*. Stockholm.
- Wahlström, Cristina (1997), *Rätt råd, kraft dåd. Uppsala stads historia nr. 10*. Uppsala.